Marcela Sălăgean

INTRODUCERE ÎN ISTORIA CONTEMPORANĂ A ROMÂNIEI

Presa Universitară Clujeană

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Ioan Bolovan

CS I dr. Lucian Nastasă-Kovács

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SĂLĂGEAN, MARCELA

Introducere în istoria contemporană a României / Marcela Sălăgean. - Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2013

Bibliogr.

ISBN 978-973-595-524-3

94(498)

© 2013 Autoarea volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autoarei, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Copertă: Mihai Alexandrescu

Tehnoredactor: Mihai Alexandrescu

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

F. 7985/2.

Marcela Sălăgean

Introducere în istoria contemporană a României

BCU Cluj-Napoca
ISTM0201300168
BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ "LUCIAN BLAGA"
ISTORIE MODERNĂ
CLUJ-NAPOCA

Presa Universitară Clujeană
2013

Profesorului
Stephen Fischer-Galati

Cuprins

Cuvânt înainte 7

I - ROMÂNIA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ ... 10
I.1 – Integrarea noilor provincii unite, principalele măsuri legislative, dezbateri de idei 10
I. 2 – Viața politică 1918-1937 21
I. 3 – Societate şi cultură în perioada interbelică 43
I. 4 – Statutul minorităților etnice din România interbelică 48
I. 5 – Politica externă 1919-1937 52
I.6 – Situația economică a României în perioada interbelică 59
Referințe bibliografice 65

II - REGIMURILE AUTORITARE: 1938-1944 69
II.1 – Regimul autoritar carlist 69
II. 2 – Politica externă a României 1938-1940 74
II. 3 – România în timpul guvernului Ion Antonescu 79
Referințe bibliografice 86

III - ÎNLĂTURAREA REGIMULUI ANTONESCU: STATUTUL TRANSILVANIEI 89
Referințe bibliografice 101

IV - INSTAURAREA REGIMULUI COMUNIST ÎN ROMÂNIA 104
Referințe bibliografice 112

V - ROMÂNIA ÎN TIMPUL REGIMULUI COMUNIST 115
V. 1 – România în timpul lui Gheorghe Gheorghiu – Dej 117
V. 2 – România în timpul lui Nicolae Ceaușescu 132
Referințe bibliografice 151

VI - ROMÂNIA DUPĂ ÎNLĂTURAREA REGIMULUI COMUNIST 155
Procesul de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană şi N.A.T.O. 175
Referințe bibliografice 194

Glosar 198

Cuvânt în

Volumul de față do
pectivă istorică pentru înțel
deciziilor care au avut loc
1919-2009. Nu ne propune
nunțită a istoriei României
secol. În fapt, prezenta ver
acoperă programa cursului
în istoria contemporană a Ro
tea Babeş-Bolyai, Facultate
O istorie a României în epo
revendică pretenția exhaus
fiind acela de a crea o sinte
special studenților, dar nu

Problematica abord
toate acestea, una destul de
prezentate şi propuse spre
grupate în şase părți distinc
legate de istoria României
regimurile autoritare (1938
mului comunist sau perio
dent, în cadrul unei asemen
asupra istoriei României în

I - ROMÂNIA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

I.1 – Integrarea noilor provincii unite, principalele măsuri legislative, dezbateri de idei

La începutul secolului XX, primul război mondial şi mai ales Unirea din 1918, supun societatea românească unor noi provocări, iar una dintre cele mai importante probleme cu care s-au confruntat autorităţile române de-a lungul întregii perioade dintre cele două războaie mondiale a fost cea legată de uniformizarea instituţional legislativă şi de integrare a noilor provincii unite. Iar dezbaterile care au avut loc au vizat trei posibile soluţii: să se menţină pentru o perioadă legislaţia existentă în fiecare provincie, să se aleagă o anume legislaţie dintr-o provincie, care să fie extinsă apoi pretutindeni în ţară sau să se creeze legi noi în formă şi conţinut. Pentru o scurtă perioadă în teritoriile unite au continuat să existe instituţii de tip parlamentar cu atribuţii regionale: Marele Sfat Naţional în Transilvania, Consiliul Naţional în Bucovina şi Sfatul Ţării în Basarabia.

Atribuţii executiv-administrative exercitau Consiliul Dirigent în Transilvania, Consiliul Secretarilor de Stat în Bucovina şi Consiliul Directorilor în Basarabia. Prin decretele-lege din 9 aprilie, 11/24 decembrie şi 18/31 decembrie 1918 s-a menţinut în vigoare legislaţia existentă în Basarabia şi Bucovina. În Transilvania, Decretul I al Consiliului Dirigent din 24 ianuarie 1919 adopta o măsură similară. S-au menţinut aşadar în vigoare, pentru o anumită perioadă, legile ruseşti în Basarabia, cele austriece în Bucovina, dreptul maghiar şi codul civil austriac în Transilvania. Prin aceleaşi acte politica externă, finanţele, armata, mijloacele de comunicaţie şi sistemul vamal au trecut sub autoritatea guvernului de la Bucureşti.

În intervalul decembrie 1918-aprilie 1920, procesul de unificare legislativ-instituţională a înregistrat două puncte de pornire. Primul, de la nivelul guvernului, prin extinderea unor dispoziţii din Vechiul Regat spre noile provincii unite. În al doilea rând, organismele regionale au adoptat propriile măsuri. S-a avut în vedere, în special înlăturarea unor legi sau părţi ale unor legi locale care contraveneau noilor realităţi de după 1918. Situaţia nu a fost identică în toate cele trei provincii. De exemplu, în Basarabia s-au introdus, prin extindere, codurile comercial, penal şi de procedură penală românească

încă de la sfârşitul lui 1918. În Transilvania, până la 10 aprilie 1920, în conformitate cu hotărârile de la Alba-Iulia, a continuat să funcţioneze Consiliul Dirigent, decretele acestuia adăugându-se vechilor legi menţinute încă în vigoare. Instituţiile provizorii regionale şi-au încetat activitatea în aprilie 1920, odată cu înfiinţarea Comisiei Centrale pentru Unificare şi Descărcare, constituită pe lângă Preşedinţia Consiliului de Miniştri.

Reformele promulgate de guvernule de la Bucureşti după 1918 au fost extinse pe întreg teritoriul României Mari, dar a trebuit să se ţină cont şi de realităţile locale. Reforma electorală decretată la 29 noiembrie 1918 în Vechiul Regat şi în Basarabia, care a fost pusă în aplicare şi în Bucovina şi Transilvania în august 1919, era bazată pe introducerea votului universal, egal, direct, secret şi obligatoriu pentru fiecare bărbat care împlinise vârsta de 21 de ani. Diferenţele se menţineau doar în ceea ce priveşte procesul electoral şi înregistrarea rezultatelor. O particularitate a electoratului din Transilvania era următoarea: dacă într-o circumscripţie se prezenta un singur candidat, preşedintele Biroului electoral îl declara ales prin aclamaţii, fără a mai trece la vot. Până în 1926 judeţele din Ardeal au fost conduse direct de Ministrul de Interne prin reprezentantul acestuia în teritoriu,

prefectul judeţului. Executarea hotărârilor instanţelor judeţene revenea subprefectului, conform legii administrative maghiare rămasă în vigoare. Reforma agrară, care a făcut obiectul unor serii de decrete şi legi speciale în Basarabia (martie 1920), Vechiul Regat (17 iulie 1921) şi Transilvania (20 iulie 1921), a avut de asemenea un caracter universal.

În aceeaşi conjunctură au fost elaborate legi în vederea integrării. De exemplu, în 15 decembrie 1918, s-a emis Decretul-lege pentru exproprierea marilor proprietăţi. Printr-un alt Decret (27 decembrie 1918) au fost fixate condiţiile de expropriere; legea propriu-zisă s-a votat în 1921. În ianuarie 1919 a avut loc acţiunea de ştampilare a bancnotelor ce circulau paralel cu Leul. Unificarea monetară propriu-zisă şi reforma financiară a fost elaborată în 1921 de către Nicolae Titulescu şi se prevedea un sistem unitar de impozite şi un minimum de venit neimpozabil. Calendarul Gregorian a fost introdus pe întreg teritoriul ţării în aprilie 1919, prin extinderea lui în Vechiul Regat şi Basarabia. În 29 decembrie 1919 au fost adoptate legile de ratificare a Unirii Transilvaniei, Bucovinei şi Basarabiei cu Regatul Român.

Alte legi de mare importanţă au fost: a) 1923 – Constituţia; b) 1924 – Legea învăţământului primar; c) iunie 1925 – Legea pentru unificarea terito-

riului; d) 1925 – recunoaşterea Patriarhiei Române; e) 1926 - Legea primei electorale; f) 1928 – Legea învăţământului secundar; g) 1929 – Partidul Naţional Ţărănesc elaborează o nouă lege administrativă (prin care se prevedea o parţială descentralizare administrativă, judeţelor şi comunelor acordându-li-se mai multă autonomie şi o mai largă putere în luarea deciziilor. Din păcate această iniţiativă nu a avut succesul scontat datorită lipsei de experienţă şi a mijloacelor materiale, precum şi datorită sistemului administrativ complicat şi greoi existent în România acelor vremi. În 1933 legea a fost înlocuită de liberalii reveniţi la putere); g) 1931 – Legea pentru suspendarea executărilor silite; h) 1932 – Legea conversiunii datoriilor agricole, etc.

În noiembrie 1919 au avut loc primele alegeri pe baza votului universal din istoria României Mari. Nici unul dintre partidele politice nu a obţinut majoritatea; în aceste condiţii s-a format un "bloc parlamentar" alcătuit din reprezentanţii Partidului Naţional Român din Transilvania, Partidului Ţărănesc din Vechiul Regat, Partidului Ţărănesc din Basarabia, Partidului Naţionalist-Democrat, Partidului Democrat al Unirii din Bucovina şi ai grupării independente a dr. Nicolae Lupu. Guvernul Blocului Parlamentar a fost prezidat de Alexandru Vaida Voevod, lider al românilor transilvăneni, desemnat premier la 1 decembrie 1919. La 29 decembrie 1919, într-o sesiune solemnă a primului Parlament al României Mari, aflat sub preşedinţia lui Nicolae Iorga, a fost adoptată Legea de ratificare a Unirii Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei cu Regatul Român.

După 1918 au fost înregistrate modificări de structură, organizatorice şi programatice, în rândul partidelor naţionale tradiţionale. Erau modificări în sensul adaptării programelor lor la cerinţele noii epoci istorice. Fostele partide regionale (în special Partidul Naţional Român din Transilvania) au manifestat, cum de altfel era şi firesc, tendinţe de depăşire a vechilor baze sociale provinciale. Această depăşire s-a făcut în ambele sensuri, dinspre Vechea Românie spre provinciile unite şi invers, cu păstrarea, cel puţin pentru o vreme, a unei influenţe majore în masa iniţială de alegători. Stau mărturie acestui proces alegerile parlamentare din anii 1919-1922.

Toate măsurile luate după 1918 de o generaţie de politicieni aflată la unison cu societatea care voia "România Mare", precum şi reformele preconizate în timpul primului război mondial şi puse în aplicare în anii imediat următori au schimbat vechile structuri sociale şi politice, dând naştere unei noi Românii, deosebită de cea veche din punct de

vedere instituțional. Programul liberal - supus dezbaterilor în 1913 şi care începuse să fie adoptat din 1917, când Regele Ferdinand semnase decretele privitoare la reforma agrară şi la abolirea sistemului electoral cenzitar şi introducerea votului universal - a dus la lichidarea puterii economice a marii moşierimi şi a înlăturat monopolul ei politic, schimbând astfel raportul de forțe pe scena politică internă.

Uniformizarea legislativă şi integrarea nu i-a preocupat numai pe cei angajați în viața politică şi administrativă a țării. Personalități din lumea academică, jurişti, conducători de instituții de diverse profile, s-au angajat, printr-o serie de întruniri, conferințe şi prin presă la un dialog în urma căruia să se aleagă cea mai potrivită cale pentru atingerea obiectivului propus. În acest context, a fost reluată şi amplificată dezbaterea referitoare la căile şi mijloacele necesare pentru dezvoltarea țării. Elita intelectuală şi politică a țării s-a angajat, în special în primul deceniu al perioadei interbelice, într-un interesant schimb de opinii asupra modului de dezvoltare al țării. S-au distins mai multe grupări, printre care cele mai însemnate au fost europeniştii (neoliberalismul), tradiționaliştii (naționalismul), țărăniştii şi chiar marxiştii. Cu toții au căzut de acord că România începuse să semene cu Europa Occidentală, dar

nu s-au decis asupra căilor pe care țara trebuia să le urmeze în procesul de dezvoltare şi modernizare.

Europeniştii priveau România ca pe o parte a Europei, considerând că țara nu avea altă alegere decât să urmeze calea de dezvoltare economică şi socială urmată de Occidentul urbanizat şi industrializat. Cei mai de seamă reprezentanți ai acestui curent au fost Eugen Lovinescu (critic literar) şi Ştefan Zeletin (sociolog şi economist). De asemenea, în acest curent de gândire au fost incluşi şi intelectualii grupați în jurul revistei "Viața Românească", dintre care îi amintim pe Garabet Ibrăileanu, Mihail Ralea şi pe viitorul ministru de externe Mihail Manoilescu. Toți aceştia au susținut că rolul decisiv în dezvoltarea României îi revenea burgheziei autohtone. Ei au dezvoltat teoria privind protecționismul, concretizată în formula "prin noi înşine". Au acordat o atenție deosebită valorificării resurselor naționale şi implicării statului în economie.

Opuşi europeniştilor erau *tradiționaliştii*. Lipsiți de receptivitate față de influențele occidentale, ei căutau modele de dezvoltare în tradițiile autohtone, în moştenirile lumii rurale, în diferite influențe care veneau din Orient. Cei mai importanți promotori ai tradiționalismului au fost fondatorii revistei „Gândirea", de unde le-a şi venit numele de „gândirişti". În rândul acestora se pu-

teau distinge două curente principale. Reprezentativ pentru curentul de dreapta a fost Nichifor Crainic. El a plasat lumea rurală în centrul atenției sale, afirmând că întreaga cultură istorică românească își avea sorgintea în Biserică, fiind pătrunsă de forța creatoare a religiei ortodoxe. Crainic sublinia că tradiția nu înseamnă stagnare; dimpotrivă, aceasta era o forță vie, dinamică, aflată în concordanță cu specificul național. România trebuia să rămână credincioasă tradiției şi să evite nivelarea şi uniformizarea civilizatoare a Occidentului. Un punct de vedere diferit a fost acela promovat de filosoful Lucian Blaga, care a realizat o abordare mai modernă a problemei specificului național şi a căilor de dezvoltare. Asemeni celorlalți intelectuali de la „Gândirea", Blaga critica societatea modernă, mecanizată şi principalul ei simbol, oraşul. El îşi îndreptat atenția înspre viața rurală, ca loc suprem de refugiu şi ca depozitară a adevăratelor valori. Cu toate acestea, admira cultura germană, apreciind-o drept stimulatoare a creativității autohtone, întrucât nu i se impunea cu tot dinamismul. Spre deosebire de aceasta, influența culturală franceză era, pentru Blaga, una modelatoare, întrucât căuta să refacă cultura unui străin după propriul său chip. Un al treilea reprezentant important al tradiționaliştilor a fost Nae Ionescu. El a susținut incompatibilitatea

dintre România şi Europa Occidentală, viitoarea dezvoltare a ţării urmând să se sprijine pe categoriile sociale şi economice ale satului, precum şi pe ortodoxie. A respins oraşul pe care-l considera prea abstract şi industria modernă ca prea raţională, prea puţin potrivite pentru români, popor contemplativ şi neobişnuit cu disciplina capitalistă. Ideile lui Nae Ionescu au inspirat generaţia tânără de la sfârşitul anilor '20 şi din anii '30; acestea au fost, însă, preluate şi de grupările extremiste de dreapta care au apărut în perioada interbelică.

Un alt curent cu un impact deosebit în societatea românească a fost *ţărănismul*, ai cărui susţinători au fost Virgil Madgearu, Ion Mihalache, Constantin Stere, Constantin Rădulescu Motru şi alţii. Reprezentanţii acestui curent şi-au îndreptat atenţia spre agricultură şi spre gospodăria ţărănească. S-au pronunţat pentru elaborarea unor politici economice şi sociale şi pentru crearea unui stat care să corespundă intereselor şi necesităţilor ţărănimii, populaţia majoritară a ţării. Intervenţia statului în economie era considerată o necesitate, şi, de asemenea, era recunoscut faptul că industria poate sprijini agricultura în scopul obţinerii unor beneficii. Ei au atras, de asemenea, atenţia asupra faptului că România nu dispunea de capital suficient şi s-au pronunţat pentru atragerea capitalului străin.

În perioada interbelică s-au manifestat şi doctrinele inspirate de *marxism*. Mai însemnate au fost cele promovate de social-democraţi şi de comunişti. Social-democraţii, printre care îi amintim pe Lothar Rădăceanu şi pe Ilie Moscovici, au căutat să adapteze teoria lui Marx la condiţiile concrete din România. Comuniştii, în schimb, au fost influenţaţi de tezele Internaţionalei a III-a. Ei susţineau că în România trebuie să aibă loc o revoluţie prin care burghezia să fie înlăturată de la putere şi să se instaureze dictatura proletariatului. De asemenea, era necesară formarea unei societăţi în care toţi cetăţenii să fie egali şi în care să nu mai existe exploatarea omului de către om. Cei mai cunoscuţi promotori ai acestei ideologii au fost Petre Constantinescu-Iaşi, Lucreţiu Pătrăşcanu şi Alexandru Dobrogeanu Gherea.

Disputa privind evoluţia României după 1918 a reprezentat o dimensiune importantă a vieţii spirituale româneşti din perioada interbelică, confruntările de idei privind modelul de dezvoltare al ţării antrenând un număr mare de personalităţi politice şi culturale.

I. 2 – Viața politică 1918-1937

Sistemul partidelor politice

O primă urmare a Unirii din 1918 şi a reformelor adoptate în timpul şi după primul război mondial, a fost pulverizarea vieții politice, dominată în Vechiul Regat de cele două partide, național-liberal şi conservator. *Partidul Conservator* s-a dezintegrat în urma adoptării votului universal şi a reformei agrare. După 1918, o grupare conservatoare condusă de Take Ionescu a mai ajuns o singură dată la putere, în 1922, însă, la alegerile de la sfârşitul aceluiaşi an, nu a mai reuşit să-şi trimită nici un reprezentant în parlament. Partidul Conservator a dispărut astfel de pe scena politică românească.

Partidul Național Liberal a continuat să joace un rol important în viața politică a țării şi după Unire. Liberalii au condus țara din 1914 până în 1918 (cu o scurtă întrerupere în martie-noiembrie 1918). Asemeni altor partide liberale europene, ei au pierdut însă alegerile organizate de ei înşişi pe baza votului universal. După o scurtă perioadă de organizare şi extindere în teritoriile nou alipite, liberalii au revenit la putere în anii 1922-1928 (cu o întrerupere între martie şi iunie 1927) şi 1933-1937. Perioada

1922-1927 a fost epoca celor mai mari succese liberale. Elementul dominant în cadrul Partidului Național Liberal a fost oligarhia financiară grupată în jurul Băncii Românești, condusă de familia Brătianu. Nevoiți să țină seamă de noile realități create după 1918, liderii liberali au elaborat un nou program care prevedea necesitatea adoptării unei noi constituții, unificarea administrativă și legislativă, stabilizarea economiei, limitarea penetrării capitalului străin în economie prin aplicarea doctrinei „prin noi înșine", egalitatea în drepturi pentru toți cetățenii etc. În vederea extinderii organizațiilor sale în provinciile unite, Partidul Național Liberal a fuzionat cu Partidul Țărănesc din Basarabia și cu Partidul Democrat al Unirii din Bucovina. În Transilvania, liberalii și-au atras colaborarea câtorva dintre personalitățile elitei românești Președintele partidului, Ion I. C. Brătianu, era secondat de alți membri de frunte: Vintilă Brătianu, I.G. Duca, Constantin I. C. Brătianu, Gheorghe Brătianu, Constantin Angelescu, Gheorghe Tătărescu și alții. Cel mai important ziar al partidului era „Viitorul".

Moartea lui Ion I. C Brătianu, în noiembrie 1927, a lăsat un gol imens la conducerea acestei grupări politice. Șefia partidului a fost preluată de Vintilă Brătianu, dar, în noiembrie 1928, liberalii s-au retras de la conducerea țării. Dispariția lui Ionel

Brătianu a fost urmată de manifestarea, în rândurile P.N.L., a mai multor grupări dizidente. Printre acestea s-a numărat aceea a fostului ministru de justiție Ioan (Jean) Th. Florescu care, în 1929, a constituit gruparea „Omul Liber", iar în noiembrie 1931 a înființat Partidul Liberal-Democrat, partid care nu s-a impus în viața politică românească. Cu toate că partidul a trecut printr-un proces de reorganizare, anul 1930 a continuat să fie marcat de sciziuni. Gheorghe Brătianu a format "P.N.L. Gheorghe Brătianu" (partid al cărui program propunea, între altele, înnoirea morală a țării, instituirea unui regim sever de economii, reducerea taxelor şi impozitelor, controlul averilor funcționarilor publici) iar Constantin Argetoianu, plecat şi el de la liberali, şi-a întemeiat propria grupare politică, "Uniunea Agrară". În decembrie 1930 preşedinte al partidului a fost ales I.G. Duca. El a încercat să-i refacă prestigiul, dar a fost asasinat trei ani mai târziu de elemente ale extremei drepte. Partidul Național Liberal a revenit la conducerea țării în 1934, dar Regele Carol al II-lea l-a numit premier pe Gheorghe Tătărăscu, membru al "tinerilor liberali"şi nu pe liderul partidului, Constantin (Dinu) Brătianu.

La începutul perioadei interbelice Partidul Național Liberal nu avea nici un rival politic puternic, fapt care l-a ferit de presiuni externe şi a făcut

ca tensiunile interne să fie mai puțin acute. În plus, liderul liberal Ion I. C. Brătianu avea relații foarte bune cu Regele Ferdinand. Această situație s-a schimbat în 1926, ca urmare a apariției pe scena politică românească a *Partidului Național Țărănesc*, rezultat din fuziunea Partidului Național din Transilvania (condus de Iuliu Maniu) cu Partidul Țărănesc din Vechiul Regat (condus de Ion Mihalache). Președinte al acestui partid a fost ales Iuliu Maniu, alți reprezentanți importanți fiind Alexandru Vaida Voevod, Ion Mihalache, Nicolae Lupu etc. Deși avea o bază electorală mai largă decât cea a liberalilor, Partidul Național Țărănesc, nu a guvernat decât în intervalele 1928-1931 și 1932-1933.

Conduși de lideri remarcabili din punct de vedere moral și patriotic, dar lipsiți de abilitatea politică a liberalilor, național-țărăniștii au făcut mai multe greșeli tactice, cum ar fi alianța electorală cu extrema dreaptă în 1937. La acestea s-a mai adăugat și neșansa de a se afla la guvernare în perioada marii crize economice. Programul partidului cuprindea o întreagă serie de prevederi moderne, printre care amintim asigurarea drepturilor și libertăților cetățenești, o reformă administrativă bazată pe principiul descentralizării și autonomiei locale, scoaterea justiției de sub influența factorilor politici, dezvoltarea învățământului (în special a celui agricol), acor-

darea de credite pentru țărani, dezvoltarea industriei bazate pe resursele energetice ale țării, sprijinirea industriei țărăneşti, stimularea comerțului, stabilizarea monetară etc.

Noul partid şi-a propus să acorde o atenție prioritară agriculturii, pornind de la concepția că România era şi trebuia să rămână o țară agrară. Principalul organ de presă a fost ziarul „Dreptatea". După pierderea guvernării, Partidul Național Țărănesc a rămas unul dintre cei mai puternici opozanți ai regimurilor autoritare, militând pentru menținerea sistemului democratic bazat pe prevederile Constituției din 1923. La rându-i, partidul nu a fost scutit de disensiuni şi rivalități, o parte a personalităților din componența sa trecând la alte partide sau formându-şi propriile grupări politice. Astfel, Nicolae Lupu a fondat un nou partid țărănesc, propunându-şi să refacă vechiul partid cu acelaşi nume, iar Eugen Filipescu a trecut la Partidul Poporului.

În afara Partidului Național Liberal şi al Partidului Național Țărănesc la conducerea țării s-au perindat şi alte grupări politice, cum ar fi: Partidul Poporului (condus de mareşalul Alexandru Averescu, aflat la guvernare în perioadele 1920-1921 şi 1926-1927), Partidul Naționalist Democrat al istoricului Nicolae Iorga (1931-1932), Partidul

Național Creştin al lui Octavian Goga şi A.C. Cuza (1937-1938). Alte partide care s-au afirmat în viața politică a țării au fost: Partidul Socialist, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina (condus de Ion Nistor), Partidul Țărănesc din Basarabia (condus de Ion Inculeț), partide ale diferitor minorități naționale (Partidul Maghiar, Uniunea Maghiară, Partidul German, Partidul Popular Şvăbesc, Partidul Evreiesc, Uniunea Evreilor) etc.

Datorită influențelor externe, şi în România şi-au făcut apariția partidele de extremă stângă şi extremă dreaptă, partide care în perioada interbelică nu au ajuns niciodată să câştige necesarul de voturi pentru a putea ajunge la putere.

Spre deosebire de alte țări europene, influența partidelor de stânga asupra vieții politice româneşti a fost una foarte limitată. În noiembrie 1918, Partidul Social Democrat din Vechiul Regat şi-a luat numele de Partidul Socialist, marcând astfel ruptura definitivă de Internaționala a II-a. După ce au votat Unirea, la 1 decembrie 1918, social-democrații din Transilvania au hotărât să stabilească legături du Partidul Socialist din Vechiul Regat, în vederea unificării mişcării muncitoreşti din întreaga țară. În mai 1919, Congresul general al Partidului Socialist din Vechiul Regat a adoptat programul electoral, însuşit de celelalte partide socialiste din

țară, program în care se cerea: drept de vot pentru bărbații și femeile care au împlinit 18 ani, exproprierea întregului pământ moșieresc, socializarea industriilor, reforme în folosul muncitorilor etc. Cu același prilej, Congresul a hotărât intrarea în Comitetul Executiv al partidului a unui număr de patru reprezentanți din Transilvania, doi din Bucovina și doi din Basarabia, ceea ce a însemnat de fapt unificarea partidelor socialiste.

În 1921 Partidul Socialist s-a scindat între partizanii aderării la Internaționala a III-a (comuniștii) și cei ai continuării liniei social-democrate. În octombrie 1922, a avut loc al II-lea Congres al Partidului Comunist Român, ocazie cu care s-a realizat alegerea secretarului general (Gheorhe Cristescu) și a Comitetului Central; cu același prilej a fost adoptat Statutul partidului. Potrivit acestuia, partidul comunist din România era o secțiune a Internaționalei Comuniste și nu avea alte obiective decât cele ale Internaționalei. Din punct de vedere numeric, efectivele Partidului Comunist au fost foarte reduse. Datorită programului și ideologiei antinaționale pe care o promova și, de asemenea, ca urmare a sângeroaselor incidente care au avut loc în 1924 în localitatea basarabeană Tatar-Bunar, Partidul Comunist a fost scos în afara legii.

La extrema dreaptă a vieții politice românești s-a aflat Mişcarea Legionară, care a promovat misticismul, intoleranța, antisemitismul şi antioccidentalismul. Formațiunile politice de dreapta erau lipsite de importanță în prima parte a anilor'20. Începuturile mişcării legionare datează din anii 1922-1923, când Corneliu Zelea Codreanu a înființat Asociația Studenților Creştini. Mai târziu, profesorul universitar ieşean A. C. Cuza a pus bazele Ligii Apărării Național-Creştine (L.A.N.C.) care a inclus şi asociația lui Codreanu. Organizația s-a declarat împotriva partidelor politice, s-a pronunțat pentru diminuarea rolului Parlamentului şi pentru creşterea rolului Monarhiei în viața politică a țării. L.A.N.C. şi-a creat o organizație paramilitară, *„Lăncierii"*, ai cărei membri recurgeau adeseori la violențe, mai cu seamă împotriva evreilor. În cadrul Ligii s-a manifestat, curând, un conflict între liderul A. C. Cuza şi Zelea Codreanu, principalul colaborator al acestuia. Primul concepea Liga ca un focar al unei mişcări naționale mai largi, aşezată deasupra partidelor politice, şi pleda pentru o schimbare a mentalității populare printr-un program educțional. Codreanu, în schimb, dorea să aibă un partid bine organizat, care să se dedice unei intense campanii antisemite şi care să utilizeze orice mijloace (inclusiv moartea), pentru a-şi atinge scopul. El şi-a pro-

movat ideile prin intermediul presei şi mai ales al adunărilor publice.

În 1927 Corneliu Zelea Codreanu a înfiinţat Legiunea Arhanghelului Mihail, cunoscută după 1930 sub numele de Garda de Fier. Garda s-a asemănat cu partidele extremiste din Germania Nazistă şi Italia Fascistă (glorificarea conducătorului, salutul, uniformele, antisemitismul), iar membrii şi simpatizanţii săi erau recrutaţi din rândurile tinerilor din oraşe, ale clerului ortodox de la sate, ale muncitorilor, ţăranilor, celor aflaţi la periferia societăţii şi chiar ale tinerimii universitare. Partidul a fost scos în afara legii în 1933, după asasinarea premierului liberal I.G. Duca, dar a reapărut pe scena politică în anul următor, sub numele de Partidul Totul Pentru Ţară. La alegerile din 1937, partidul legionar a ocupat locul al treilea, obţinând cele mai multe voturi din întreaga sa istorie. În 1938 organizaţia a primit o grea lovitură după suprimarea conducătorului său, la ordinul Regelui. Revenirea sa în viaţa politică românească s-a realizat în 1940, sub conducerea lui Horia Sima, care s-a bucurat de sprijinul unora dintre conducătorii Germaniei Hitleriste.

Sistemul partidelor politice din România a cunoscut după 1918 o importantă evoluţie, caracterizată prin: 1)-descompunerea partidelor conserva-

toare; 2)-consolidarea poziţiilor Partidului Naţional Liberal; 3)-înfiinţarea unor noi partide şi impunerea lor în viaţa politică; 4)-integrarea în cadrul statului român a partidelor care au condus mişcările pentru unirea provinciilor; 5)-întemeierea Partidului Naţional Ţărănesc; 6)-afirmarea şi apariţia partidelor aparţinând minorităţilor etnice; 7)-crearea şi impunerea în viaţa politică a unor organizaţii extremiste (de stânga sau de dreapta).

În ceea ce priveşte dinamica partidelor politice, în perioada interbelică aceasta a fost următoarea: a) 1918-1921 – o maximă proliferare a partidelor politice; b) 1922-1926 – o tendinţă de fuziune cu o finalitate bipolară: Partidul Naţional Liberal şi Partidul Naţional Ţărănesc; c) 1927-1932 – sciziuni înregistrate în aproape toate partidele şi în primul rând în cele de guvernământ; d) 1933-1937 – crearea de grupări dizidente în interiorul partidelor democratice; e) 1937-1938 – criza partidelor politice şi dizolvarea lor prin decretul regal din 1938.

În primul deceniu interbelic, la conducerea ţării s-au aflat 11 guverne. În schimb, cel de-al doilea deceniu al perioadei interbelice s-a caracterizat prin alternanţa la putere a liberalilor şi naţional-ţărăniştilor. După 10 februarie 1938, până în 6 septembrie 1940, au existat opt guverne. Schimbările de guverne au fost urmate de dizolvarea parla-

mentului, atunci când noul cabinet nu aparţinea aceluiaşi partid. O caracteristică a perioadei interbelice a constituit-o creşterea puterii executive pe seama celei legislative, ceea ce a avut şi consecinţe negative asupra regimului democratic. După 1933, guvernele au început să practice sistemul de conducere prin decrete-lege, astfel că parlamentul era pus în faţa faptului împlinit.

Parlamentul

Parlamentul a reprezentat puterea legislativă, la baza activităţii sale stând Constituţia din 1923. Avea o structură bicamerală (Senatul şi Adunarea Deputaţilor), preşedinţii săi fiind desemnaţi din rândurile unor personalităţi cunoscute ale vieţii social-politice şi culturale a ţării. Membrii Adunării Deputaţilor trebuiau să aibă domiciliul în România şi vârsta de 25 de ani împliniţi, erau aleşi de cetăţenii români majori prin vot universal, egal, direct, obligatoriu şi secret. Senatul era alcătuit din senatori aleşi şi senatori de drept. Prima categorie era aleasă din cetăţenii români care aveau 40 de ani împliniţi, precum şi membrii consililor judeţene şi de membrii consililor comunale şi urbane (câte unul pentru fiecare judeţ) şi membrii Camerelor de Comerţ, de Industrie, de Muncă şi de Agricultură – câte unul pentru fiecare circumscripţie şi pentru fie-

care categorie, din fiecare Universitate – câte un senator, ales prin votul profesorilor. Erau membrii de drept ai Senatului: moştenitorul tronului (de la împlinirea vârstei de 18 ani), el având drept de vot deliberativ de la vârsta de 25 de ani împliniți; mitropolitul țării, episcopii eparhioți ai Bisericii Ortodoxe Române şi Greco-Catolice; capii confesiunilor recunoscute de stat, câte unul de fiecare confesiune dacă au fost aleşi sau numiți conform legilor țării şi reprezentau un număr de peste 20 de mii de credincioşi; reprezentantul superior religios al musulmanilor din Regat; preşedintele Academiei Române. Deveneau senatori de drept foştii preşedinți ai Consiliului de Miniştri (care aveau o vechime de patru ani în această funcție), foştii miniştri (cu o vechime de şase ani), foştii preşedinți ai Corpurilor legislative (care au exercitat această demnitate cel puțin în cursul a opt sesiuni ordinare); foştii senatori şi deputați aleşi în cel puțin zece legislaturi independent de durata lor; foştii preşedinți ai Înaltei Curți de Casație şi Justiție care au ocupat această funcție sau pe cea de preşedinte la Casație cinci ani; Generalii în rezervă şi în retragere (care au exercitat comanda unei armate în fața inamicului, ca titular, timp de cel puțin trei luni; cei care au îndeplinit funcția de Sef al Marelui Stat Major sau de Inspector general de armată, cel puțin patru ani în timp de

pace); foştii preşedinţi ai Adunărilor Naţionale de la Alba-Iulia, Cernăuţi şi Chişinău. Legea electorală din 27 martie 1926 a sporit numărul senatorilor de drept, adăugându-l şi pe peşedintele Consiliului Dirigent.

Practica parlamentară cuprindea interpelări la adresa guvernului, miniştrii fiind responsabili pentru actele lor în faţa forului legislativ. În ceea ce priveşte culoarea politică, Parlamentul a fost dominat de reprezentanţii Partidului Naţional Liberal şi ai Partidului Naţional Ţărănesc, iar cu ocazia dezbaterilor care au avut loc, au fost adoptate numeroase legi şi au fost luate decizii importante pentru întreaga societate românească: ratificarea tratatelor de pace, ratificarea unirii Transilvaniei, Bucovinei şi Basarabiei cu Regatul Român, Legea administrativă, reforma agrară, Legea electorală, bugetele României şi multe altele.

În martie 1923 a fost adoptată o nouă Constituţie, una dintre cele mai democrate din vremea respectivă, prin care România era declarată stat naţional, unitar şi indivizibil şi erau proclamate cele mai moderne drepturi şi libertăţi cetăţeneşti. Constituţia garanta libertatea individuală a cetăţenilor, inviolabilitatea domiciliului, libertatea conştiinţei, libertatea de a comunica şi publica ideile şi opiniile prin viu grai, prin scris şi prin presă etc. În Constituţie

erau înscrise articole referitoare la proprietate, care era garantată. De asemenea, conform legii fundamentale a țării, puterile emană de la națiune, care nu le poate exercita decât numai prin delegațiune, și după principiile și regulile așezate în constituție. Ea avea la bază principiul separării puterilor în stat.

Guvernul

În ceea ce privește activitatea guvernamentală, potrivit Constituției din 1923, Guvernul exercita puterea executivă în numele Regelui. Serviciile Statului erau grupate pe ministere. Ministerele (în număr de zece) și subsecretariatele de stat nu se puteau înființa sau desființa decât prin lege. Numărul secretarilor de stat nu putea depăși numărul ministerelor, reprezentarea lor pe ministere se făcea prin Decret Regal. Legea stabilea atribuțiile fiecărui minister în parte, precum și structura acestora. În România, între 1918-1940, s-au succedat 38 de guverne. Au fost luate măsuri în vederea uniformizării legislative și integrării noilor provincii unite, s-a stabilizat circulația monetară, trecându-se în 1920 la unificarea monetară, s-a înfăptuit reforma agrară, s-a adoptat Legea pentru unificarea teritorială, s-au elaborat legi în vederea dezvoltării economice și culturale a țării.

Una din preocupările majore ale guvernelor în anii imediat următori războiului a fost realizarea reformei agrare. La 17 iulie 1921 a fost promulgată Legea pentru reforma agrară din Oltenia, Muntenia, Moldova şi Dobrogea, la 30 iulie Legea pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş şi Legea pentru reformă agrară din Bucovina. Aceste legi sintetizau actele legislative în materie adoptate în anii 1917-1920. În esenţă, ele aveau un caracter unitar, menţinând unele elemente particulare pentru fiecare provincie. Lotul primit de ţăranii împroprietăriţi nu putea fi vândut, ipotecat sau amanetat până la achitarea completă a datoriei de răscumpărare. Generoase au fost distribuirile de pământ în Transilvania, unde conştiinţa politică a ţăranilor era mai dezvoltată şi unde liberalii încercau să obţină un credit electoral sporit.

De asemenea, pe baza noii legi fundamentale a statului, în iulie 1925 a fost adoptată Legea pentru unificarea teritoriului, urmată, în martie 1926, de o nouă Lege electorală. Conform Legii administrative, România a fost împărţită în judeţe (conduse de prefecţi), acestea în plăşi (conduse de pretori), şi, în cele din urmă, în comune urbane reşedinţe de municipii, comune rurale şi sate, toate acestea conduse de primari. În august 1938 s-a promulgat o nouă lege administrativă prin care, pe lân-

gă unitățile administrative menționate, a fost adăugată una nouă: ținutul. În număr de 10 la nivelul întregii țări, în fruntea ținuturilor se afla câte un rezident regal numit de Rege.

În ceea ce priveşte Legea electorală, pe lângă prevederile adoptate între 1918-1920, în martie 1926 a fost publicată Legea "primei electorale". Potrivit acesteia, partidul care obținea 40% din totalul voturilor primea 50% din locurile din parlament. Restul de mandate rămase se împărțea între toate partidele participante la alegeri, inclusiv partidul care obținuse prima electorală. Deşi aflată în contradicție cu Constituția din 1923, căci favoriza un singur partid politic, această lege a fost menținută în vigoare până în 1939. Alte legi importante au fost cele privind dezvoltarea învățământului (1924 - cea privitoare la învățământul primar şi 1928 - cea a învățământului secundar), organizarea judecătorească etc.

Drept consecință a unirii Transilvaniei cu România, aproape 8% din populația țării era de confesiune greco-catolică şi, împreună cu Biserica Ortodoxă, aceste două biserici româneşti au fost considerate "Biserici naționale", beneficiind de un suportul autorităților guvernamentale. În februarie 1925 a fost recunoscută, prin lege, ridicarea Mitropolitului Țării Româneşti la rangul de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Cel dintâi patriarh a fost Miron

Cultele. În mai 1928 a fost adoptată Legea pentru regimul general al cultelor, care nominaliza, pe lângă Biserica Ortodoxă, şi cultele religioase greco-catolic (unit), catolic, reformat, evanghelic-luteran, unitarian, armeano-gregorian, mozaic şi mahomedan. De asemenea, alte legi au fost adoptate în concordanţă cu noile realităţi politice.

Justiţia

Justiţia a reprezentat cea de a treia putere în stat. Potrivit Constituţiei, hotărârile judecătoreşti se pronunţau în virtutea legii şi se executau în numele Regelui. Judecătorii erau inamovabili. În 1924 a fost adoptată legea pentru organizarea judecătorească. Potrivit acestei legi, magistraţii nu puteau ocupa o altă funcţie publică, nu puteau fi aleşi în parlament sau în consiliile comunale şi judeţene, nu puteau fi administratori sau cenzori în societăţiile comerciale. Puteau fi însă profesori la facultăţiile de drept din ţară sau la şcolile superioare din oraşele de reşedinţă. Curtea de Casaţie şi Justiţie avea dreptul să judece constituţionalitatea legilor şi să declare inaplicabile pe cele care erau contrare Constituţiei.

Monarhia

În concordanţă cu Constituţia şi cu Statutul Casei Regale, Regele numea premierul, numea şi re-

voca miniştri, sancţiona legile, avea dreptul de a încheia acorduri şi tratate, de a bate monedă, era şeful armatei, conferea decoraţii etc. Orice act al suveranului trebuia contrasemnat de ministrul de resort. Conform Constituţiei, regele deschidea sesiunea parlamentară printr-un mesaj, la care Adunarea Deputaţilor şi Senatul adoptau răspunsuri. Regele pronunţa închiderea sesiunii şi putea convoca Parlamentul în sesiune extraordinară. Regele avea dreptul de a dizolva ambele adunări deodată sau numai una din ele. Actul de dizolvare trebuia să conţină convocarea alegătorilor până în două luni de zile pentru alegerea membrilor Senatului, şi trei luni pentru deputaţi.

Regele Ferdinand (1914-1927) a jucat un rol important în formarea şi consolidarea noului stat unificat. La 15 octombrie 1922, în Catedrala Reîntregirii din Alba-Iulia a avut loc ceremonia de încoronare a lui Ferdinand şi a Reginei Maria, ca suverani ai României întregite. În timpul domniei sale a fost pus în practică programul care a stat la baza desăvârşirii unirii, a dezvoltării şi modernizării societăţii, dar a avut loc şi criza dinastică din 1925, când Carol, prinţul moştenitor, a renunţat la prerogativele sale şi a plecat în străinătate împreună cu amanta sa, Elena Lupescu. Încercările lui Ferdinad de a-l convinge pe Carol să se întoarcă în ţară au fost za-

dinastice şi, în 4 ianuarie 1926, camerele reunite ale Parlamentului au luat act de hotărârea de renunţare la tron a prinţului şi l-au proclamat succesor al Regelui Ferdinand pe fiul lui Carol, Mihai. Lui Carol i s-a interzis intrarea în ţară şi s-au prevăzut măsuri dure împotriva acelor care ar fi contestat actul din ianuarie 1926.

În 1927 Regele Ferdinand a murit, succesor ajungând nepotul său Mihai, care, minor fiind, a fost pus sub autoritatea unei Regenţe din care făceau parte Prinţul Nicolae (fratele lui Carol), Patriarhul României, Miron Cristea, şi preşedintele Curţii de Casaţie, Gheorghe Buzdugan. După decesul acestuia din urmă, locul rămas liber în Regenţă a fost ocupat de Constantin Sărăţeanu.

După moartea lui Ferdinand, în ţară s-a desfăşurat o acerbă campanie pentru revenirea şi încoronarea lui Carol. În fruntea acestei campanii s-a aflat Partidul Naţional Ţărănesc, care, prin această acţiune, urmărea de fapt înlăturarea liberalilor de la putere. În urma numeroaselor negocieri dintre liderii naţional-ţărănişti şi Carol, acesta din urmă a revenit în ţară la 6 iunie 1930; două zile mai târziu, Parlamentul i-a recunoscut calitatea de rege al României, sub numele de Carol al II-lea Alături de el a stat "camarila regală", formată dintr-un important

grup de persoane apropiate.

Viața politică românească în deceniul patru.

Această perioadă a fost umbrită de declinul instituțiilor democratice. Liberalii şi național-țărăniştii şi-au pierdut din supremația avută în deceniul precedent. Demisiei lui Iuliu Maniu de la conducerea guvernului i-a urmat o perioadă de instabilitate guvernamentală. În aprilie 1931 s-a format un guvern de uniune națională, condus de Nicolae Iorga. Noul cabinet se deosebea de celelalte deoarece nu aparținea unui partid, membrii săi fiind desemnați în totalitate de rege. Acest tip de guvern servea foarte bine interesele regelui, care putea astfel să nu se mai folosească de marile partide. Politica cabinetelor anilor '31-'33 nu era dinamică iar măsurile *ad-hoc* care au fost luate pentru a rezolva problemele economice şi sociale nu au dus la nici un rezultat.

Revenirea la putere a unui nou guvern național-țărănesc, sub conducerea lui Alexandru Vaida-Voevod (iunie 1932 - septembrie1933), a fost de asemenea o soluție nefericită. Aceasta cu atât mai mult cu cât, datorită efectelor crizei economice şi a reprimării prin forță a mişcărilor muncitoreşti din februarie 1933, partidul a înregistrat o accentuată scădere

a popularității sale. În toamna anului 1933, guvernul național-țărănesc a fost înlocuit cu unul național-liberal, condus de I. G. Duca. Noul premier a început prin a lua măsuri pentru ameliorarea consecințelor crizei economice şi pentru a liniști situația tensionată din țară. A adoptat, de asemenea, o poziție drastică împotriva Gărzii de Fier, pe care a şi dizolvat-o. Membrii Gărzii s-au răzbunat, asasinându-l în luna decembrie a aceluiaşi an.

Lui I. G. Duca i-a succedat la conducerea guvernului Gheorghe Tătărescu, lider al tinerilor liberali. A fost cel mai longeviv guvern din istoria României interbelice: 4 ianuarie 1934-17 noiembrie 1937. A promovat un program care a dat un puternic impuls economiei naționale, în special industriei, prin practicarea unui protecționism vamal ridicat şi acordarea de credite intreprinderilor noi înființate. De o atenție sporită a beneficiat armata, care a fost modernizată în contextul sporirii acțiunilor revizioniste pe plan extern. Agricultura a beneficiat de credite şi de adoptarea unor măsuri menite să îi ridice nivelul tehnic şi calitativ. În timpul guvernului Tătărescu s-a înregistrat o puternică dezvoltare a economiei, astfel că, în 1937, valoarea produsului social era cu aproximativ 70% mai mare decât în 1932, iar cea a venitului național cu 60%.

Rolul monarhiei a sporit în această perioadă, anii '30 fiind dominați în mare măsură de raporturile din ce în ce mai încordate dintre Rege şi marile partide politice, pe de o parte, şi Rege şi extrema dreaptă, pe de altă parte. După asasinarea lui I. G. Duca cenzura a fost reintrodusă pentru prima dată după 1862, iar guvernul a primit dreptul de a guverna prin decrete-lege. Depăşindu-şi prerogativele acordate de constituție, Carol a dominat guvernul, care, la rându-i, a luat o serie de măsuri legislative care-i permiteau să dețină controlul deplin asupra situației din țară. În fapt, legile care au fost adoptate în vederea sporirii puterii executivului şi a diminuării rolului parlamentului şi opoziției au fost inspirate, în mare parte, de Carol.

În ceea ce-i priveşte pe liberalii aflați la guvernare, divizați fiind între partizanii lui Dinu Brătianu (continuator al vechii tradiții brătieniste), între cei ai lui Gheorghe Brătianu (fiul lui I.I.C.Brătianu, istoric de mare valoare dar politician mediocru), şi între cei ai premierului Gheorghe Tătărescu (apropiat Regelui Carol al II-lea), au devenit tot mai nepopulari. Şi, deşi aflați la putere şi în pofida importantelor lor realizări economice, sociale şi culturale, ei au pierdut alegerile desfăşurate la sfârşitul anului 1937.

1. 3 – Societate şi cultură în perioada interbelică

La nivel social, Unirea din 1918 şi reformele care au avut loc în perioada următoare au generat mutaţii semnificative în societatea românească, chiar dacă baza economică a ţării şi majoritatea populaţiei se găsea în mediul rural. Decalajul rural-urban a crescut şi s-a accentuat în perioada interbelică, graţie unor ritmuri de modernizare diferenţiate. În mediul rural, modernizarea s-a realizat mai lent, fapt reflectat la nivelul habitatului dar şi al calităţii vieţii. Aspiraţia spre modernizare a fost mult mai relevantă şi procesul în sine cu rezultate mai elocvente la oraşe, care au fost mai receptive la nou. Numărul populaţiei urbane a crescut ca urmare a dezvoltării industriei dar şi datorită sporirii numărului de tineri care studiau în licee şi facultăţi. În 1930, orăşenii reprezentau 20% din totalul populaţiei. Cele mai numeroase şi mai mari oraşe erau în Transilvania, iar cele mai mici în Oltenia. În ceea ce priveşte Bucureştiul („Micul Paris" cum mai era numit în epocă) era principala capitală a Europei de Sud-Est, o întâietate pe care o menţinuse multă vreme, dar pe care avea să o piardă după instaurarea regimului comunist în România.

Educația a făcut la rându-i progrese. În 1930, cca 70% dintre orășeni și circa 50% dintre săteni erau ştiutori de carte. Procentul celor şcolarizați era de peste 57%, el variind însă de la o regiune la alta; 72% în Banat, peste 67% în Transilvania și peste 56% în Vechiul Regat. La polul opus s-a aflat Basarabia, cu numai 38%. Guvernele României interbelice au făcut mari eforturi pentru dezvoltarea învățământului. Legea din 1924 a sporit învățământul general de la patru la șapte clase și a extins obligativitatea celui primar de la 12 la 18 ani. Dinamica cea mai rapidă a avut-o învățământul superior. În 1922 România avea patru universități (Cluj, Bucureşti, Cernăuți, Iași), o academie de comerț la Cluj, una de drept la Oradea și un institut teologic la Chișinău.

De-a lungul întregii perioade interbelice, în România, au fost dezbătute și adoptate mai multe reforme privind învățământul superior și au fost făcute comparații cu instituții similare europene și americane. Toate acestea aveau drept scop adoptarea unei strategii privind învățământul universitar românesc după Unirea din 1918. Dintre numeroasele puncte de vedere exprimate menționăm doar două dintre ele. De exemplu, Vasile Pârvan pornea de la necesitatea corespondenței dintre studiile universitare și realitatea socio-economică a ță-

rii pentru a completa imediat cu ideea dotării studenților cu o concepție clară despre sensul vieții și dezvoltării societății. În schimb, Petre Andrei, acorda o mare atenție relației dintre universitate și studenți, tocmai datorită nivelului calitativ al acestei instituții și funcțiilor sale socio-culturale. El cerea universităților românești de a "înarma studenții cu o metodă științifică de lucru, de a-i impulsiona și de a le cultiva pasiunea pentru știință, alături de formarea unei gândiri naționale".

O întreagă pleiadă de personalități de mare valoare s-au afirmat în țară și străinătate în multe domenii ale științei și culturii, în perioada de timp scursă între cele două războaie mondiale. Școlile românești de matematică, medicină, istorie, biologie, geografie, sociologie, politehnică, construcții, aviație, arhitectură, arte plastice etc au ajuns la nivel mondial. S-au înființat numeroase institute de cercetare: Institutul Central de Statistică, institutele de istorie națională și universală, institute de chimie, de seruri și vaccinuri, de sociologie, energetică etc. În promovarea culturii și științei un rol important l-a avut Academia Română, care a contribuit, cu mijloacele de care dispunea, la dezvoltarea și stimularea acesteia. Pe lângă publicarea operelor aparținând intelectualilor români, Academia română a

publicat traduceri în româneşte ale unor lucrări străine.

Pentru cultura română, caracteristic perioadei interbelice este interesul pentru descoperirea şi punerea în valoare a specificului naţional. Numeroşi savanţi, literaţi şi artişti s-au impus ca personalităţi de prim rang pe plan european şi chiar universal, creaţiile lor primind o largă recunoaştere internaţională. Nume precum Henri Coandă, Hermann Oberth, Emil Racoviţă, Nicolae Paulescu, Ion Cantacuzino, Constantin I. Parhon, Victor Babeş, Traian Lalescu, Mihail Manoilescu, etc erau bine cunoscute şi recunoscute pe plan european şi chiar mondial. De exemplu, în domeniul sociologiei şi etnografiei s-au impus Dimitrie Gusti (căruia îi datorăm organizarea Muzeului Satului din Bucureşti), Romulus Vuia (care a organizat un muzeu similar la Cluj), George Breazul (care a pus bazele „Arhivei folclorice", nucleul primei fonoteci cu specific de folclor din România), Traian Herseni, Henry Sthall, Romulus Vulcănescu. Istoriografia s-a remarcat prin Vasile Pârvan, Constantin Daicoviciu, Gheorghe I. Brătianu, Nicolae Iorga, Ioan Lupaş, Silviu Dragomir etc, iar în filosofie numele lui Lucian Blaga, Constantin Rădulescu-Motru, Mircea Vulcănescu, Constantin Noica, Mircea Eliade, Emil Cioran, etc, au depăşit graniţele ţării. Ion Mincu şi Petre Antonescu

au rămas în istoria arhitecturii; artele plastice s-au făcut cunoscute în special prin Constantin Brâncuşi şi Tristan Tzara; iar în muzică s-au afirmat George Enescu, Dinu Lipati, Mihail Jora, Marţian Negrea, Sabin Drăgoi, Tiberiu Brediceanu, etc.

Alături de unităţile de învăţământ şi institutele de cercetări, presa şi radioul au avut un rol important în educarea populaţiei. Presa s-a bucurat de un interes mai larg atât datorită răspândirii ei pe întreg teritoriul ţării, cât şi datorită creşterii interesului publicului faţă de informaţii din domeniile politicii, sportului, ştirilor mondene şi evenimentelor internaţionale. Conform statisticilor, numărul periodicelor a crescut de la 16 în 1918 la 2.351 în 1935. Zilnic se tipăreau în jur de 4,5 milioane de ziare şi reviste; dintre acestea, aproximativ un milion în limbile minorităţiilor etnice. Existau şi reviste de cultură, dintre care amintim: „Adevărul literar şi artistic", „Universul literar", „Viaţa românească", „Gândirea", „Sburătorul", „Contemporanul",etc, reviste în care au publicat Tudor Arghezi, George Bacovia, Ion Barbu, Hortensia Papadat-Bengescu, George Călinescu, Octavian Goga, Ion Minulescu, Camil Petrescu, Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu, Tudor Vianu, Duiliu Zamfirescu şi mulţi alţii. În ceea ce priveşte radioul, numărul familiilor care aveau aparate de radio a crescut de la 8.000, în 1927,

la 350.000 în 1939, aproximativ un milion de locuitori ascultând cu regularitate programele naționale.

De-a lungul perioadei interbelice, România a fost prezentă la mari expoziții internaționale: Barcelona - 1929, Paris - 1937, New-York - 1939, unde au fost răsplătiți cu premii.

I. 4 – Statutul minorităților etnice din România interbelică

După 1918, România Mare a mai avut de înfruntat o nouă problemă: integrarea minorităților etnice din provinciile unite. În acest sens, conform tratatelor semnate la sfârşitul primului război mondial, guvernele de la Bucureşti au inițiat strategii culturale, educaționale şi politice pentru a asigura un tratament cetățenilor de altă etnie. Astfel, prin Decretul-lege din 30 decembrie 1918/12 ianuarie 1919 privitor la cetățenie, completat cu Decretul-lege din mai 1919 s-a acordat tuturor cetățenilor României, fără deosebire de naționalitate, egalitatea în drepturi civile şi politice. Constituția din 1923 nu numai că a reconfirmat decretele susmenționate, ci le-a şi oferit o bază juridică mai consistentă.

Aflate în postura de minoritate etnică, numeroase elemente aparținând naționalităților au privit

cu ostilitate instalarea autorităților românești în noile provincii unite, acuzându-le că practică o politică de asimilare. Este adevărat că, pentru a-şi consolida câştigurile teritoriale, statul român a dezvoltat elite de origine românească, astfel încât să poată înlocui elitele regimurilor maghiar, austriac şi rusesc care guvernaseră teritoriile unite. La această strategie, cel mai mult a contribuit sistemul de învățământ, dar şi dezvoltarea economică şi urbană care a solicitat elementul românesc, prezent până atunci într-o proporție covârşitoare în mediul rural.

Minoritarii, cei din Transilvania mai ales, au privit cu suspiciune ofensiva culturală românească. Maghiarii, care acceptau cu greu pierderea statutului de națiune dominantă, nu voiau să se resemneze cu existența unui stat românesc pe teritorii care aparținuseră până în 1918 Ungariei. De-a lungul întregii perioade interbelice, mulți dintre ei au sperat într-o anulare a deciziilor Tratatului de la Trianon. Numeroşi intelectuali s-au retras în enclavele de autonomie culturală reprezentate de biserici şi de şcolile confesionale; în acelaşi timp, parte din ei şi-au adus contribuția la revigorarea şi fondarea unor societăți culturale, au editat ziare şi reviste proprii. După 1918, maghiarii au avut o serie de partide şi grupări politice, care le-au reprezentat interesele. În ianuarie 1921 s-a constituit Uniunea Maghiară, or-

ganizație care s-a limitat la unele tratative cu guvernul român pentru a obține o restrângere a reformei agrare în Transilvania. Nemulțumite de activitatea Uniunii Maghiare, elementele mai radicale au înființat Partidul Popular Maghiar. După puțin timp, cele două organizații au fuzionat sub numele de Uniunea Maghiară. În 28 decembrie 1922 s-a constituit Partidul Maghiar, în programul căruia figurau deziderate precum autonomia națională; acolo unde nu era posibilă autonomia teritorială se urmărea acordarea unei autonomii administrative. Participând la alegerile parlamentare, Partidul Maghiar a obținut de fiecare dată un număr proporțional etnic de mandate. În cadrul Partidului Maghiar au avut loc o serie de frământări care au culminat cu importante sciziuni. În urma uneia dintre acestea s-a constituit Madosz-ul (1934), grupare politică intrată sub controlul Internaționalei comuniste.

În ceea ce-i privește pe germani, ceea mai numeroasă minoritate după maghiari, aceștia, la adăpostul cadrului legislativ al României interbelice, și-au putut apăra interesele și dezvolta tradițiile. Este vorba de o comunitate care a reprezentat de-a lungul timpului un important factor de dezvoltare culturală și economică, și care, odată cu trecerea ei în componența României Mari, chestiunea sașilor și șvabilor a intrat inevitabil pe agenda factorilor de

decizie de la Bucureşti. Au început să se organizeze politic şi cultural, păstrarea specificului etnocultural fiind un imperativ. Viaţa lor politică a fost în perioada interbelică una distinctă, caracterizată într-o primă fază de accentuarea obiectivelor legitime ale acestora privind drepturile minorităţilor ca atare. Au fondat partide politice care au adoptat, în general, o tactică de colaborare cu partidele de guvernământ, sperând că în acest fel îşi vor putea împlini mai eficient principalele revendicări din domeniul şcolar şi confesional. Germanii din România au dispus de învăţământ în propria limbă, de posibilitatea de a edita ziare, reviste şi alte publicaţii. În 1922 s-au tipărit în România 71 de ziare şi reviste în limba germană, iar în 1934 au apărut 176 de publicaţii în germană.

Situaţia evreilor era diferită faţă de a celorlalte minorităţi, deoarece în urma programului de reforme de după război, şi mai ales ca urmare a reformei agrare, a putut fi remarcată recrudescenţa unui naţionalism de nuanţă antisemită. Antisemitismul a fost îmbrăţişat, în această perioadă, şi de ilustre personalităţi ale elitei culturale şi politice. Asemeni maghiarilor şi germanilor, evreii reprezentau o populaţie urbanizată, cu un nivel de instrucţie relativ ridicat, alcătuind o elită economică şi profesională mai numeroasă decât cea a românilor. Totodată, spre

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ "LUCIAN BLAGA"
ISTORIE MODERNĂ
CLUJ-NAPOCA

deosebire de celelalte minorități, concentrate într-o anumită regiune, evreii locuiau în orașele de pe întreg teritoriul țării, devenind astfel un numitor comun al elitei urbane pentru toate provinciile.

Din punct de vedere politic, minoritățile etnice din România, moștenitoare ale unor tradiții proprii, și-au fondat o serie de grupări și partide care le-au reprezentat interesele atât în Parlamentul României Mari, cât și în structurile administrative locale.

I. 5 – Politica externă 1919-1937

Politica externă a României în perioada interbelică a avut drept obiectiv prioritar recunoașterea pe plan internațional a Unirii din 1918 și apărarea integrității teritoriale. Dacă primul obiectiv a fost atins în cadrul Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920), pentru celălalt s-a încercat a se găsi rezolvarea pin aderarea la alianțe bi și multilaterale. Cele mai multe state europene, mai ales din zona central - sud - estică, erau interesate de păstrarea statu-quo-ului instituit la sfârșitul Primului Război Mondial. Altele, în schimb, duceau o politică revizionistă.

În acest context, diplomația românească a urmărit organizarea unui sistem de securitate bazat pe stabilirea unor relații normale cu foștii inamicii din timpul războiului și pe promovarea unei politici de rezolvare pe cale pașnică a diferendelor dintre state. Pe de altă parte însă, politica externă a României a fost marcată și de tendința revizuirii tratatelor semnate cu țările învinse. Este cunoscut de asemenea și proiectul (eșuat până la urmă), „Confederației dunărene", prin care se preconiza refacerea vechii monarhii dualiste, prin revenirea la tron a ultimului împărat Carol de Habsburg.

România, Cehoslovacia și Iugoslavia s-au simțit amenințate și au inițiat un proiect care să fie contrapus Confederației. Au încercat să atragă de partea lor și Polonia și Grecia. În toamna lui 1920, Take Ionescu a întreprins o călătorie diplomatică la Paris, Londra și Varșovia, ocazie cu care a precizat că preconizata alianță va putea fi o barieră în calea Germaniei sau a Rusiei Sovietice. La Varșovia nu s-a ajuns la nici o înțelegere, dar s-a convenit ca alianța să fie completată cu un tratat româno-polon (semnat în martie 1921 la București). Tot în același an, România, Cehoslovacia și Iugoslavia au fondat *Mica Înțelegere* (alianță defensivă cu caracter antirevizionist, al cărei artizan a fost ministrul de externe cehoslovac Eduard Beneš), a încheiat o convenție de

alianță cu Polonia, iar mai apoi, în 1926, un tratat. Tot în 1926, România a semnat un tratat de amiciție şi colaborare cu Italia şi un tratat de alianță cu Franța. Referitor la tratatul cu Franța, Bucureştiul era direct interesat de semnarea lui deoarece dorea să prevină şi să descurajeze orice tendințe agresioniste care ar fi fost manifestate de statele revizioniste vecine, în special Ungaria şi Uniunea Sovietică.

În 1928 România a aderat la Pactul Briand - Kellog (prin care războiul era pus în afara legilor internaționale), în 1929 a semnat Protocolul de la Moscova, iar mai târziu a aderat la Convenția de definire a agresorului (la elaborarea căreia a contribuit şi Nicolae Titulescu) şi la Pactul de neagresiune şi conciliațiune din 1933. În 1934, la Atena, a fost încheiat Pactul *Înțelegerii Balcanice*, prin care România, Grecia, Iugoslavia şi Turcia îşi garantau reciproc frontierele. Conceput inițial ca un tratat care să cuprindă şi Bulgaria (care a declinat oferta), Pactul a fost redactat la Belgrad (2 - 4 februarie 1934) şi semnat la Atena în ziua de 9 februarie de către miniştrii de externe ai celor patru țări. Acordul prevedea obligația fiecărei părți de a nu întreprinde nimic fără a se fi consultat cu ceilalți membri.

Diplomația românească a avut o activitate deosebită şi la nivel continental, afirmându-se printr-o prezență activă la Societatea Națiunilor şi la alte

foruri internaționale. Totuși, de-a lungul perioadei interbelice, România nu și-a putut rezolva contenciosul ei cu Uniunea Sovietică în ceea ce privește Basarabia. În martie 1924, la Viena, s-au deschis tratativele româno-sovietice, punctele de vedere ale celor două țări asupra problemei basarabene devenind publice. Bucureștiul a semnalat faptul că stabilirea unor relații reciproce între cele două țări era condiționată de recunoașterea unirii Basarabiei cu România, și implicit a frontierei de pe Nistru. Sovieticii, pe de altă parte, au invocat dreptul popoarelor la autodeterminare și au propus organizarea unui plebiscit în Basarabia. Tratativele dintre cele două părți au fost întrerupte, românii respingând propunerile sovietice, dar arătându-și disponibilitatea de a continua negocierile. Situația s-a complicat în a doua parte a anului 1924, când în Basarabia au avut loc incidente sângeroase între trupele române și elemente sovietice infiltrate peste granița cu sprijinul unor localnici fideli rușilor și partidului comunist. Tentativa de rebeliune a fost reprimată de autoritățile române. Moscova a decis, în octombrie 1924, înființarea unei Republici Autonome Moldovenești pe malul stâng al Nistrului (în regiunea cunoscută și sub numele de Transnistria), subordonată Republicii Socialiste Sovietice Ucraina.

Tratativele cu Uniunea Sovietică au fost reluate în 1934 de către miniştrii de externe ai celor două ţări, Nicolae Titulescu şi Maxim Litvinov. Printr-un schimb de note diplomatice, guvernele celor două ţări îşi garantau suveranitatea şi îşi asigurau mutual abţinerea de la orice amestec în treburile interne. De asemenea, Nicolae Titulescu a primit din partea cabinetului Tătărescu puteri depline pentru încheierea unui tratat de asistenţă mutuală cu Uniunea Sovietică. Negocierile privind încheierea acelui tratat au fost începute în 1935, dar parafarea lui n-a mai avut loc, sovieticii amânând acest lucru pentru toamna lui 1936. În luna august a aceluiaşi an Titulescu a fost însă demis de la conducerea diplomaţiei româneşti şi, în aceste condiţii, autorităţile de la Moscova au refuzat continuarea discuţiilor. Astfel, problema tratatului dintre cele două părţi a rămas nesoluţionată.

În legătură cu demiterea lui Titulescu şi abandonarea pactului sovieto-român s-au prnunţat numeroşi istorici, politicieni, jurnalişti, iar părerile au fost de multe ori contradictorii. S-a stabilit totuşi că după remilitarizarea Renaniei, URSS nu mai avea motive să recunoască integritatea teritorială a României, un stat mic cu un potenţial militar inferior. De asemenea, s-a ajuns la concluzia că între înţelegerea stabilită de Titulescu cu Litvinov şi viziunea

conducerii de stat sovietice în legătură cu aceeaşi problemă, să fi existat o mare diferenţă, ceea ce poate explica amânarea semnării. Înlocuirea lui Nicolae Titulescu cu Victor Antonescu la conducerea Ministerului Afacerilor Externe nu a modificat însă poziţia faţă de URSS.

Evoluţia evenimentelor internaţionale din deceniul al patrulea, creşterea rolului Germaniei şi lipsa de fermitate a democraţiilor occidentale au forţat România să înceapă, după 1936, o reorientare a politicii sale externe, menită să evite izolarea diplomatică a ţării. În conjunctura nou creată, statutul Transilvaniei a reprezentat una din priorităţile politicii externe româneşti, în condiţiile în care guvernele maghiare ale perioadei interbelice nu au încetat să spere în redobândirea teritoriului pierdut la Trianon. La rândul său, Bucureştiul nu se gândea la nici cea mai mică concesie care i-ar fi putut diminua suveranitatea asupra provinciei.

Începând din 1930, politica externă a Ungariei s-a orientat din ce în ce mai mult către statele revizioniste, dar şi către celelalte mari puteri europene, în vederea restabilirii frontierelor Ungariei Mari. În acest sens, ancorarea politicii Ungariei la cea italiană şi mai ales intenţiile acesteia de a semna o alianţă militară cu Roma au produs îngrijorări serioase României, cu atât mai mult cu cât Italia susţinea

revizuirea Tratatului de la Trianon, chiar dacă recomanda ca această revizuire să se facă pe cale paşnică. Cât priveşte poziţia Germaniei, aceasta a insistat pe la mijlocul anilor '30 ca Ungaria să înţeleagă că este cu neputinţă să continue politica sa de revendicări şi să adopte o atitudine mai moderată, care i-ar aduce realizarea unora dintre proiectele sale prioritare. În ceea ce priveşte România, Hitler "recomanda" ca aceasta să-şi revizuiască politica externă.

Anschluss-ul şi, mai ales, atitudinea Marilor Puteri faţă de realizarea sa au neliniştit România, care a văzut în acest act un important pas al Germaniei înspre Cehoslovacia. Bucureştiul a insistat ca Marile Puteri, şi mai ales Marea Britanie, să ia o atitudine fermă în problema cehoslovacă, soarta acestei ţări fiind de un interes vital pentru România. Semnarea acordului de la München (septembrie 1938) a dus la intensificarea presiunilor revizioniste faţă de România, iar evoluţia evenimentelor internaţionale din 1938 şi 1939 au încurajat pretenţiile maghiare asupra Transilvaniei.

1.6 – Situația economică a României în perioada interbelică

În România interbelică, autoritățiile făcuseră din modernizarea economiei una dintre priorități. Pe hârtie, lucrurile păreau să stea într-adevăr bine, însă la puțin timp după implementarea reformelor și-au făcut apariția problemele, prima și cea mai grav afectată ramură economică fiind agricultura. Fără capital și inventar agricol corespunzător, fără suficiente cunoștințe agro-zootehnice, fără sprijinul direct al statului, cu o lege a moștenirii care diviza continuu pământul abia primit, agricultura a primit lovitură după lovitură. Pe de altă parte, cealaltă ramură economică, industria, a progresat într-un ritm constant și relativ ridicat, anii '20 fiind martorii unor înfierbântate dezbateri asupra industriei și industrializării. Criza economică a întrerupt însă această dezvoltare, producția industrială ajungând să fie în 1932 cu 57% mai mică față de anul 1928. În consecință, venitul național pe cap de locuitor a înregistrat o curbă descendentă, de la 11.000 lei, în 1928, la 4.800 lei în 1932.

Odată criza instalată, atât guvernele anilor 1929-1932, cât și cele care au urmat, au încercat diferite măsuri pentru combaterea ei. Preocuparea imediată a fost „datoria țărănească", din dorința au-

torităților de a percepe toate taxele datorate de țărani statului. Principalul motiv pentru care autoritățile s-au concentrat mai întâi asupra acestei măsuri a fost lipsa de lichidități, statul aflându-se de mai multe ori, în intervalul 1929-1933, în incapacitatea de a achita salariile diferitelor categorii de bugetari (aşa-numitele „curbe de sacrificiu"). În plus, în eforturile sale de recuperare a datoriilor, statul a mers până la scoaterea la licitație a proprietăților acelora care nu şi le puteau achita („pe cine nu a săracit criza, a sărăcit statul", se spunea în epocă!).

În 1932 Guvernul a redus impozitele pentru agricultori şi a adoptat un program de conversie a datoriilor. În acest sens, în perioada 1932-1934 au fost adoptate patru legi privind datoriile agricole: **1**- aprilie 1932, Legea pentru asanarea datoriilor agricole („Legea de conversiune a datoriilor agricole"), prin care se reduc datoriile proprietarilor agricoli; **2** - octombrie 1932, Noua Lege de „conversiune a datoriilor agricole" (care suspendă aplicarea legii din aprilie), debitorii urmând să se înțeleagă cu creditorii asupra sumelor pe care urmau să le plătească, în caz contrar apelându-se la arbitrajul instanțelor judecătoreşti; **3** - aprilie 1933, Legea pentru reglementarea datoriilor agricole şi urbane (abrogă legile din 1932), prin care conversiunea datoriilor se înlocuieşte cu un moratoriu pe 5 ani, în cazul neacceptării a-

restuia de către creditor, debitorul este obligat să înceapă imediat plata datoriei; 4 - aprilie 1934, Legea pentru lichidarea datoriilor agricole şi urbane. În acelaşi timp, în vederea redeschiderii pieţelor pentru produsele agricole româneşti în Europa Occidentală, România s-a situat în fruntea mobilizării statelor agrare din Europa Răsăriteană la o acţiune colectivă. Scopul lor imediat a fost acela de a ridica restricţiile impuse importurilor agricole de către statele industrializate şi de a câştiga concurenţa pentru pieţele de dincolo de Atlantic.

Anii care au urmat crizei au adus o binevenită schimbare a politicii agrare oficiale. Taxele vamale de export au fost suprimate încă din 1931, iar statul a intervenit în mod activ pentru încurajarea exportului de cereale. Aceasta s-a dovedit a fi o politică necesară, în condiţiile acumulării stocurilor de cereale nevândute. Primele de export au crescut anual, cheltuielile fiind apoi recuperate prin taxe pe pâine. În anii 1933-1934, statul a efectuat cumpărări masive de cereale pentru a menţine preţul acestora, iar după 1935 a introdus un preţ minimal de cumpărare a produselor agricole, garantând astfel un venit stabil producătorilor. În 1937, an în care 75% din proprietăţile ţărăneşti ajunseseră să aibă sub 5 ha, s-a adoptat legea privind organizarea şi încurajarea agriculturii, ale cărei prevederi erau îndreptate

împotriva pulverizării proprietății. Au fost luate măsuri pentru modernizarea agriculturii (numărul tractoarelor a crescut de la cca 3000 in 1927, la peste 6000 în 1939; a crescut şi numărul maşinilor de treierat, precum şi numărul specialiştilor: în 1938 activau cca. 1500 de ingineri agronomi). Exporturile au crescut, atât în pieţele deja cunoscute (de ex. Franţa), dar, de prin 1935, s-a făcut simţit şi interesul Germaniei pentru produsele agricole româneşti, care au fost cumpărate de această ţară în cantităţi mari, pentru a-şi putea asigura stocurile necesare pentru perioada războiului pe care-l pregătea. Pe de altă parte, dată fiind complicarea situaţiei internaţionale, începând cu mijlocul deceniului al patrulea, şi perspectiva izbucnirii unui nou conflict european, autorităţile de la Bucureşti s-au considerat obligate să acorde atenţie acestui sector economic, atât pentru a face faţă cerinţelor externe, cât şi nevoilor interne ale ţării.

În ceea ce priveşte industria, aceasta s-a bucurat de cea mai mare atenţie în perioada imediat următoare crizei. Începând din 1933, procesul de creştere a reînceput să se facă simţit, pe tot parcursul deceniului al patrulea industria fiind beneficiara unor însemate măsuri de protecţie şi încurajare. Aşa se face că, din 1934, dezvoltarea industriei a devenit elementul central al programelor economice, politi-

cienii şi economiştii fiind deja convinşi că încurajarea, controlul şi protejarea economiei de către stat erau indispensabile, în condiţiile în care iniţiativele private se dovediseră, în anumite cazuri, lipsite de succes.

Sprijinul acordat de stat industriei a îmbrăcat diferite forme: **1** - furnizarea capitalului prin intermediul propriului său buget; **2** - au fost disponibilizate mari cantităţi de capital prin intermediul noilor societăţi oficiale de credit şi prin intermediul Băncii Naţionale; **3** - Statul a adăugat noi industrii celor cărora le cumpăra în mod obişnuit produsele; **4** - societăţilor le-au fost oferite stimulente speciale pentru a produce bunuri ce nu se fabricau în ţară, în special acelora care încorporau tehnologie avansată sau erau capabile să promoveze industrializarea ţării; **5** - au fost reduse impozitele datorate de intreprinderile care foloseau materie prime din agricultură; **6** - pentru scăderea numărului şomerilor, în iulie 1934, a fost adoptată Legea pentru utilizarea personalului românesc în intreprinderi (se cerea folosirea în toate categoriile de salariaţi, într-o proporţie de 80%, personal românesc); **7**- au fost acordate mari avantaje economice celor care înfiinţau intreprinderi noi (legea din 1936); **8** - a fost încurajat procesul de concentrare a intreprinderilor (s-a ajuns astfel ca, în 1936, 13 societăţi să deţină 48% din tota-

lul capitalului industrial); 9 - în vederea asigurării supraviețuirii unor industrii, în primăvara lui 1937 au fost legalizate cartelurile (măsură prin care s-a stabilit acordarea monopolului permanent sau cvasimonopolului în privința anumitor bunuri, sub supravegherea ministerelor de resort), etc.

Capitalul străin a continuat să fie o importantă sursă de finanțare (în industria minieră, petrolieră, chimică), dar a înregistrat un declin, de la 70% în 1929 la 40% în 1939. Totuşi, conform statisticilor oficiale, în 1938, capitalul britanic reprezenta 13,59% din totalul capitalului existent în economia românească, cel francez era de 9,33%; american - 5,88%; italian - 3,04%; german - 0,60%, urmând ca acesta din urmă să crească. În 1939 Germania devenise „cel mai bun client" al României, preluând 32% din exporturile ei şi era principalul ei furnizor, deținând 39% din totalul importurilor României.

Perspectiva izbucnirii unui nou război a solicitat industria românească, unele ramuri înregistrând dezvoltări spectaculoase. De exemplu, între 1930-1939, producția de laminate a crescut cu peste 81%, cea de maşini cu 111,8%, cea de piese de fontă şi oțel cu 258%. În schimb, industria bunurilor de consum a avut o creştere mai modestă, de exemplu, industria obiectelor de menaj şi mobilă a crescut cu numai 39%. Producția petrolieră a cunoscut şi ea o

curbă crescătoare, atingând punctul culminant, de aproape 9 milioane tone în 1936, ca apoi să scadă la 6,2 mil. tone în 1939.

Pe de altă parte, evoluțiile politice şi economice interbelice europene, au determinat elita politică şi economică românească să accepte accentuarea rolului intervenționist al statului în economie. Acest lucru a fost ilustrat de finanțarea ramurilor economice de la buget, mai ales a industriei, de asigurarea unei protecții vamale, de consolidarea transporturilor, sistemului bancar, comercial şi cel al finanțelor publice. Istoria a demonstrat că, în condițiile interne şi externe existente, măsurile adoptate atunci au asigurat, până la sfârşitul deceniului patru, o creştere continuă a economiei, în ansamblul său. România nu a fost o excepție din acest punct de vedere, în multe alte țări ale lumii rolul intervenționist al statului accentuându-se în acea perioadă.

Referințe bibliografice

Angela Banciu, *Istoria vieții constituționale în România (1866-1991)*, Bucureşti, Casa de Editură şi Presă"Şansa", 1996

Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, *Germanii din România. Perspective istorice şi demografice*, Cluj-Napoca, Fundaţia Culturală Română Centrul de Studii Transilvane, 2000

Valeriu Florin Dobrinescu, *România şi Ungaria de la Trianon la Paris. Bătălia diplomatică pentru Transilvania*, Bucureşti, Ed. Viitorul Românesc, 1996

Nicolae Edroiu, Vasile Puşcaş, *Maghiarii din România*, Cluj-Napoca, Fundaţia Culturală Română Centrul de Studii Transilvane, 1995

Stephen Fischer-Galati, *România în secolul al XX-lea*, Iaşi, Institutul European, 1998

Vlad Georgescu, *Istoria românilor*, Bucureşti, Ed.Humanitas, 1990

Keith Hitchins, *România 1866-1947*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1996

Gheorghe Iacob, *Economia României (1859-1939)*, Iaşi, Ed. Fundaţiei Axis, 1996

Gheorghe Iancu, *The Ruling Council. The Integration of Transylvania, 1918-1920*, Cluj-Napoca, Center for Transylvanian Studies, The Romanian Cultural Foundation, 1995

Adrian Ivan, *Stat, majoritate şi minoritate naţională în România (1919-1933). Cazul maghiarilor şi*

germanilor din Transilvania, Cluj-Napoca, Ed. Eikon, 2006

Irina Livezeanu, *Cultură şi naţionalism în România Mare (1918-1930)*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1995

Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 1997

Lucian Nastasa-Kovacs, Salat Levente, *Maghiarii din România şi etica minoritară (1920-1940)*, Cluj, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2003

Zigu Ornea, *Traditionalism si modernitate in deceniul al treilea*, Bucuresti, Fundaţia Culturală Română, 1995

Vasile Puşcaş, Vasile Vesa (ed.), *Dezvoltare şi modernizare în România interbelică 1919-1939*, Bucuresti, Ed. Politică, 1988

Relaţiile româno-sovietice. Documente, vol. I, 1917-1934, Ministerul Afacerilor Externe al României, Direcţia Arhivă Diplomatică, Bucureşti, 1999

Marcela Sălăgean, "România între 1919-1947", în: *Istoria României. Compendiu*, coord. Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2007

Ioan Scurtu, Ion Bulei, *Democraţia la români, 1866-1938*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1990

Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948)*, Bucureşti, Ed. Paidea, 1999

Ioan Scurtu, L. Boar, ed., *Minorităţile naţionale din România, 1918-1925. Documente*, Bucureşti, 1995

Ioan Scurtu, I. Dordea, ed., *Minorităţile naţionale din România, 1925-1931. Documente*, Bucureşti, 1996

Sherman David Spector, *România la Conferinţa de Pace de la Paris (1919-1920) Diplomaţia lui Ion I. C. Brătianu*, Bucureşti, 1995

Marcel Ştirban, *Din istoria României. Partide şi doctrine politice*, Tg.-Mureş, Ed. Universităţii Dimitrie Cantemir, 2001

Toth Szilard, *Partidul Maghiar şi problema minorităţii maghiare în Parlamentul României în perioda interbelică*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2008

Tratat de Istoria Românilor, Vol. VIII, România întregită (1918-1940), Bucureşti, Academia Română, 2003

Francisco Veiga, *Istoria Gărzii de Fier, mistica ultranaţionalismului*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1993

II - REGIMURILE AUTORITARE: 1938-1944

II.1 – Regimul autoritar carlist

Din punctul de vedere al instituțiilor sale fundamentale România Mare a încetat să existe odată cu instaurarea primei "dictaturi" din istoria țării, iar alegerile din 1937 au oferit, pentru prima dată, ocazia confruntării electorale directe dintre democrație și autoritarism. Cu toate că partidele politice au publicat în timpul campaniei electorale programe și manifeste cuprinzând propriile puncte de vedere asupra felului în care trebuiau să se rezolve problemele românești, confruntarea propriu-zisă a avut loc între Partidul Național Liberal, aflat la guvernare, și Partidul Național Țărănesc. Pentru prima dată în istoria României a fost folosit radioul în campania electorală, primul ministru rostind un discurs radiodifuzat prin care cerea alegătorilor să voteze cu liberalii. La rându-i, liderul național-țărănist Iuliu Maniu a solicitat Consiliului Societății Române de Radiodifuziune dreptul la replică, dar a fost refuzat.

Alegerile, care s-au desfăşurat într-o stare de confuzie şi tensiune, dar fără violenţe notabile, s-au încheiat cu o mare surpriză. Pentru prima dată în istoria României un partid aflat la guvernare a pierdut alegerile. Partidul Naţional Liberal câştigase într-adevăr majoritatea (35,9%) şi cele mai multe locuri în Cameră, dar nu a obţinut cele 40% din voturi necesare pentru a obţine prima electorală şi, odată cu aceasta, supremaţia parlamentară. Partidul Naţional Ţărănesc a obţinut 20,4% din totalul voturilor, iar extrema dreaptă 15,58%.

Rezultatul acestor alegeri a determinat demisia lui Gheorghe Tătărescu din fruntea guvernului (28 decembrie 1937). Noua configuraţie politică i-a permis lui Carol să încredinţeze conducerea guvernului lui Octavian Goga, şeful Partidului Naţional Creştin, un partid cu orientare de dreapta care obţinuse în alegeri doar 9,15% din totalul voturilor.

În spatele unui guvern slab, Carol şi-a pregătit instaurarea propriei guvernări. La 10 februarie 1938, Regele a cerut formarea unui guvern de uniune naţională, iar la 11 februarie s-a şi format guvernul condus de Patriarhul Miron Cristea. Acesta a decretat starea de asediu, a înăsprit cenzura, a numit noi prefecţi din rândurile militarilor, a interzis organizarea de noi alegeri etc. Carol a abrogat Constituţia din 1923 prin promulgarea, la 20 februarie

1938, a unei noi Constituții. Prin prevederile noii legi fundamentale a țării rolul monarhiei a fost considerabil întărit şi, deşi a menținut principiul separării puterilor în stat, a privilegiat puterea regală, camerele parlamentare urmând să se întrunească numai din inițiativa suveranului. Cele mai multe articole erau identice cu cele ale Constituției din 1923. Printre noutăți se numărau prevederea potrivit căreia Regele era „capul statului", precum şi faptul că miniştrii aveau răspunderea politică numai față de Rege, ei fiind însă obligați să răspundă la întrebările puse de camerele parlamentare.

Partidele politice, deşi desființate ca urmare a unei decizii a monarhului, şi-au putut totuşi păstra structura organizatorică, Regele sperând astfel să le asocieze noului regim. Nici liberalii şi nici național-țărăniştii nu au acceptat colaborarea. Dimpotrivă, ei au protestat, cerând restabilirea sistemului parlamentar. Carol a înființat un nou partid, Frontul Renaşterii Naționale, deschis tuturor cetățenilor. Toți funcționarii de stat erau obligați să fie membri ai acestui partid pentru a-şi putea păstra funcțiile. A fost primul partid de masă din istoria României.

Carol a schimbat şi Legea electorală, promulgând în 9 mai 1939 una nouă, prin care femeile aveau drept de vot. A introdus însă şi unele restricții, dintre care amintim pe cele legate de vârstă (de

exemplu, pentru Adunarea Deputaților, dreptul la vot îl aveau doar persoanele care au împlinit 30 de ani), sau obligativitatea ca toți alegătorii să fie ştiutori de carte. De asemenea, a fost interzisă propaganda politică în lăcaşurile de cult. Carol a reînființat Consiliul de Coroană, format din persoane numite de el însuşi, şi a decretat o nouă reformă administrativă, prin care a fost introdusă, pe lângă mai vechile unități administrative, una nouă, ținutul, care cuprindea mai multe județe şi în fruntea căruia era numit un rezident regal. Au fost create zece ținuturi: Olt, Argeş, Mării, Dunării, Nistru, Prut, Suceava, Alba-Iulia, Crişurilor, Timiş. Din punct de vedere economic, regimul s-a caracterizat prin creşterea intervenției statului.

Schimbări au avut loc şi în domeniul social: sindicatele au fost dizolvate, iar prin Decretul-lege din 12 octombrie 1938 au fost create breslele de lucrători, funcționari particulari şi meseriaşi, care aveau ca obiect apărarea şi dezvoltarea intereselor profesionale ale membrilor lor. De asemenea, decretul menționa că breslele îşi exercită activitatea numai pe plan național. Regimul şi-a îndreptat atenția şi înspre tineret: prin Decretul-lege din 15 decembrie 1938, toți băieții între 7 şi 18 ani şi toate fetele între 7 şi 21 de ani erau obligați să facă parte din organizația „Straja Țării", al cărei comandant suprem

era Regele însuşi. În 19 octombrie 1939 a fost înfiinţat Frontul Naţional Studenţesc, în care au fost înscrişi automat toţi studenţii.

În ceea ce priveşte raporturile lui Carol cu extrema dreaptă, Regele a luat măsuri drastice împotriva legionarilor, pe care, de altfel, îi considera principalul adversar politic.

Modificările dramatice din situaţia internaţională au redus eficienţa eforturilor lui Carol de a menţine controlul asupra formaţiunilor politice din ţară. Reconcilierea naţională, cerută de Rege, nu s-a realizat niciodată. Sub presiunea evenimentelor europene, domnia lui Carol al II- lea a alunecat treptat spre dreapta, poate nu atât din convingere cât din necesitate politică. Regimul carlist nu a fost, totuşi, un regim de tip fascist sau nazist, naţionalismul şi antisemitismul său fiind moderate; o parte a vechilor libertăţi cetăţeneşti rămânând în vigoare şi după promulgarea Constituţiei din februarie 1938.

Rolul lui Carol al II-lea în istoria României a fost şi este un subiect de dispută continuă. Considerat nu de puţine ori drept precursor al fascismului şi trădător al democraţiei, Carol a fost, pentru alţii, un om al momentului, care, chiar dacă nu a rezolvat întru totul problemele anilor '30, a avut cel puţin curajul şi priceperea de a le înfrunta. A avut puţin

respect şi încredere în democraţia epocii interbelice. Filosofia sa politică se referea la un sistem de guvernare autoritar: Regele trebuia să fie sursa supremă de decizie politică şi iniţiatorul acţiunilor politice. Atitudinea sa faţă de Iuliu Maniu, cel care îl rechemase din exil, nu a exprimat recunoştinţă. Maniu a favorizat democraţia controlată de o monarhie constituţională, iar Carol, pe de altă parte, considera că primul ministru trebuie să fie un executor al deciziei regelui. Ruptura dintre Iuliu Maniu şi Rege este considerată sfârşitul experimentului democratic al României interbelice. Demisia lui Maniu din fruntea guvernului, motivată oficial şi de relaţia extraconjugală a lui Carol cu Elena Lupescu, nu a putut ascunde adevărata cauză a rupturii: refuzul Regelui de a sta în spatele primului ministru şi de a se supune politicii naţional-ţărăniste. În acelaşi timp, condamnând-o pe Elena Lupescu (evreică de origine), Maniu a atins şi problema evreiască, problemă care, în anii '30, a fost tot mai prezentă în discursurile diferitelor personalităţi politice şi culturale româneşti.

II. 2 – Politica externă a României 1938-1940

Pe plan extern, începând din 1938 România avea din ce în ce mai puţini aliaţi, aceasta în condiţiile în care presiunile statelor revizioniste vecine

erau tot mai puternice. Chiar dacă influența Germaniei asupra României era resimțită din ce în ce mai puternic, autoritățile române au continuat să își respecte vechiul sistem de alianțe. În urma a numeroase presiuni, România a fost totuşi obligată să încheie în martie 1939 un tratat economic cu Germania, prin care devenea subordonată Reichului din punct de vedere economic. După începerea celui de-al Doilea Război Mondial, România s-a declarat neutră, dar rapida ofensivă germană din primăvara lui 1940 şi căderea Franței au luat prin surprindere un București rămas fără aliați.

Situația a devenit cu atât mai tragică cu cât, la 26 iunie 1940, Uniunea Sovietică, profitând de tratatul încheiat cu un an înainte cu Germania (Pactul Ribbentrop-Molotov) a cerut ultimativ României evacuarea imediată a Basarabiei şi Nordului Bucovinei. Față de pretențiile sovietice, Germania a sfătuit România să se supună, pentru a nu tulbura pacea în zona Balcanilor. La fel au procedat Italia, Grecia şi Serbia. Autoritățile de la Bucureşti s-au văzut nevoite să aleagă între două alternative: cedarea teritoriilor revendicate sau rezistența armată timp de câteva săptămâni, care ar fi fost urmată, aproape inevitabil, de împărțirea țării între U.R.S.S., Ungaria, Bulgaria şi chiar Germania. Majoritatea membrilor Consiliului de Coroană au fost pentru acceptarea

cererilor sovietice, pentru a se asigura supraviețuirea statului român cu instituțiile sale. Încercările părții române de a negocia cu sovieticii s-au lovit de un refuz categoric, evacuarea trebuind să se încheie în 4 zile, termen nerespectat însă de autoritățile de la Moscova. Trupe ruseşti au intrat în provincie încă din ziua de 28 iunie, provocând numeroase incidente. Bucureştiul a cedat un teritoriu de 50.762km^2, cu o populație de cca 3.770.000 de locuitori.

La 1 iulie 1940, România a renunțat la garanțiile anglo-franceze, iar la 4 iulie a fost format guvernul Gigurtu (în care au intrat şi trei legionari), guvern cu orientare pro-germană, care a şi inițiat o politică accentuat antisemită. La 8 august Carol al II-lea a semnat două Decrete-lege, unul privitor la starea juridică a locuitorilor evrei din România şi altul prin care s-a interzis căsătoria între români şi evrei. Prin aceste legi, România se aliniat la politica nazistă față de evrei, în încercarea de a obține un eventual sprijin al Berlinului în fața pretențiilor teritoriale maghiare şi bulgare.

Imediat după 26 iunie 1940, în fața pericolului izbucnirii unui conflict româno-maghiar de care Uniunea Sovietică nu ar fi rămas străină, Germania a chemat România, printr-o scrisoare adresată direct Regelui Carol al II-lea, să îşi reglementeze problemele teritoriale cu Ungaria şi Bulgaria. În ceea ce

priveşte problema transilvană, sovieticii, prin luările de cuvânt ale lui Molotov, considerau revendicările Budapestei ca fondate, fapt care a încurajat intensificarea propagandei revizioniste maghiare. La rândul său, ministrul englez din capitala maghiară, O'Malley, a transmis Londrei că Ungaria afirma că nu poate tolera ca România să facă concesii numai Uniunii Sovietice şi a cerut Bucureştiului, prin intermediul Iugoslaviei, să negocieze revendicările sale teritoriale.

În această conjunctură complexă, diplomaţia română a fost nevoită să înceapă tratative cu Ungaria şi Bulgaria în vederea rezolvării diferendelor existente. Dacă în ceea ce priveşte contenciosul cu Bulgaria acesta a putut fi rezolvat, în urma Tratatului de la Craiova din 7 septembrie 1940, prin cedarea Cadrilaterului, revenindu-se astfel la frontiera dintre cele două ţări din perioada anterioară războaielor balcanice, cu Ungaria nu s-a ajuns la nici o înţelegere. În ziua de 16 august, delegaţia maghiară a solicitat României un teritoriu de 69.000kmp cu o populaţie de aproape 4 milioane de locuitori. Evident, cererile maghiare au fost respinse. Punctul de vedere al delegaţiei române conduse de Valer Pop, exprimat la 19 august, era în sensul unui schimb de populaţii, cu un corectiv teritorial care să permită evacuarea completă a maghiarilor din România. De-

legații maghiari au respins argumentele românești și au insistat asupra principiului teritorial, ceea ce a determinat întreruperea tratativelor. La 23 august 1940, Consiliul de Coroană l-a însărcinat pe Valer Pop să: 1)- obțină prealabil și ca o condiție *sine qua non* de la maghiari acceptarea principiului etnic după care urma să se facă un schimb de populație total și obligatoriu între cele două țări; 2)- numai după strămutarea efectivă a maghiarilor la granița de vest urma să se calculeze suprafața strict necesară existenței lor, cu indicarea regiunii în care să se facă strămutarea. Negocierile au fost reluate în 24 august, în condițiile în care fiecare delegație își păstra punctul de vedere. Negocierile s-au întrerupt din nou, dar de data aceasta definitiv.

În aceste condiții, Hitler, îngrijorat de perspectiva izbucnirii unui conflict armat româno-maghiar, i-a convocat la Viena pe reprezentanții celor două țări, iar Joachim von Ribbentrop (ministrul de externe al Germaniei) și Galeazzo Ciano (ministrul de externe al Italiei), la 30 august 1940, au "rezolvat" litigiul româno-maghiar prin trasarea unei frontiere care împărțea Transilvania între cele două țări care și-o revendicau. România a fost obligată să cedeze Ungariei un teritoriu de 43.492 kmp, cu o populație de 2.667.007 locuitori, dintre care 50,2% erau români, 37,1% maghiari, 3% germani etc.

Invitația celor două țări a fost trimisă în ziua de 26 august. Seara, ministrul de externe român, Mihail Manoilescu a fost numit conducătorul delegației române la Viena şi a fost investit cu „depline puteri pentru tratative privind relațiile româno-maghiare". În 29 august au început, la Viena, convorbirile Ribbentrop-Ciano-Manoilescu. Deşi nu-l solicitase, guvernul român a fost obligat să accepte arbitrajul celor două puteri ale Axei, după care frontierele rămase ar fi fost garantate. În noaptea de 29/30 august s-a desfăşurat primul Consiliu de Coroană de la Bucureşti. Cu 19 voturi pentru, 10 contra şi o abținere, arbitrajul a fost acceptat. Un al doilea Consiliu de Coroană s-a desfăşurat la Bucureşti în noaptea de 30/31 august 1940, ocazie cu care autoritățiile române au luat cunoştință de „Arbitrajul de la Viena". Prin această soluție, Germania şi Italia au transformat, în mod deliberat, problema transilvană într-un focar de instabilitate regională şi într-un obiect al competiției dintre România şi Ungaria, competiție de care vor profita mai întâi germanii iar apoi sovieticii.

II. 3 – România în timpul guvernului Ion Antonescu

Pierderile teritoriale din 1940 au accentuat criza de autoritate a regimului carlist. În acel mo-

ment era greu de înțeles de către opinia publică din țară că amputările teritoriale nu aveau nici o legătură cu regimul politic intern. Resentimentele populației s-au îndreptat către Rege care, în 4 septembrie, s-a văzut nevoit să încredințeze formarea guvernului generalului Ion Antonescu (militar de carieră, care criticase de multe ori situația din armată și care îi trimisese lui Carol un memoriu foarte dur după cedarea Basarabiei). În ziua următoare acesta a suspendat Constituția, a dizolvat camerele legiuitoare și, ca urmare a presiunii exercitate asupra monarhului, a primit puteri depline din partea acestuia.

Sprijinit de germani, dar și la sugestia principalelor partide politice, Antonescu l-a silit pe Regele Carol să abdice. Carol a renunțat la tron în ziua de 6 septembrie și a plecat definitiv din țară în 7 septembrie 1940. Mihai, în vârstă de 19 ani a devenit noul Rege, dar Antonescu și-a asumat cele mai importante prerogative, intitulându-se "Conducător al statului". Regele rămânea cu următoarele prerogative: era capul oștirii, avea dreptul de a bate monedă, conferea decorații, primea și acredita ambasadorii și miniștrii plenipotențiari, îl numea pe primul ministru, avea drept de amnistie și grațiere.

Încă de la începutul guvernării sale, Ion Antonescu a dorit să colaboreze cu principalii politicieni liberali și național-țărăniști, fiind însă refuzat

de aceştia. În aceste condiţii, el s-a văzut nevoit să colaboreze cu legionarii, pe care i-a introdus în guvern. România a fost proclamată „stat naţional-legionar" (14 septembrie), au fost promulgate o serie de decrete care urmăreau înlăturarea urmelor regimului carlist. Pe plan extern, Antonescu a consolidat alianţa cu Germania, începând negocieri pentru un nou tratat economic româno-german. Hitler, pentru care România devenise o ţară foarte importantă în planurile sale strategice, a acceptat colaborarea cu Antonescu. La 10 octombrie, primele trupe germane au intrat în ţară. La 23 noiembrie 1940 România a aderat la Pactul Tripartit.

Neînţelegerile dintre Ion Antonescu şi legionari au apărut la scurt timp după ajungerea lor la putere, fiecare socotind alianţa dintre ei drept temporară. Relaţiile dintre cele două părţi s-au deteriorat mai ales după asasinarea, în luna noiembrie, a 64 de foşti demnitari, oameni politici, ofiţeri şi subofiţeri aflaţi în detenţie la Jilava (lângă Bucureşti) şi a lui Nicolae Iorga şi Virgil Madgearu, personalităţi marcante ale vieţii culturale şi politice româneşti. Alături de numeroasele discursuri cu tentă xenofobă şi antisemită, aceste crime au discreditat întreaga mişcare legionară. Hitler a ajuns să îl prefere pe Antonescu legionarilor, ale căror excese, ce puteau destabiliza ţara pe plan intern, l-au făcut pe liderul na-

zist să nu accepte venirea lor la putere. La 14 ianuarie 1941 Antonescu l-a vizitat pe Hitler, ocazie cu care a aflat detalii despre planul atacării Uniunii Sovietice şi, în acelaşi timp, a primit "mână liberă" în acţiunea de înlăturare a adversarilor politici interni. Întors în ţară, Antonescu a reprimat rebeliunea declanşată de legionari. La 27 ianuarie el a format un nou cabinet, alcătuit aproape în totalitate din generali. La 14 februarie 1941 statul naţional-legionar a fost abrogat.

Antonescu deţinea puterea legislativă şi executivă, controla justiţia, avea practic puteri depline de care s-a folosit respectând totuşi cadrul juridico-legislativ aflat în vigoare înainte de 1940, la care s-au adăugat legile cerute de starea de război. Nu a avut un partid pe care să se sprijine (de fapt nici nu avea, de fapt, încredere în democraţia parlamentară) şi a condus ţară în mod autoritar. Formal, partidele politice erau interzise. În realitate însă, Partidul Naţional Liberal şi Partidul Naţional Ţărănesc au continuat să funcţioneze.

În ceea ce priveşte politica guvernului Antonescu faţă de evrei, au fost puse în aplicare un ansamblu de legi rasiale, antisemite. Legislaţia şi măsurile discriminatorii vizau epurări, deposedări de bunuri imobiliare şi diferite contribuţii şi prestaţii. Totuşi, în România nu a fost aplicată „soluţia fina-

lă" după model german. Nu au lipsit însă incidentele sângeroase. La Iaşi, la sfârşitul lunii iunie 1941, au fost executaţi cca. 500 de evrei originari din Basarabia şi Bucovina, acuzaţi că ar fi tras focuri de armă asupra soldaţilor români şi germani. În iulie 1941 vicepreşedintele guvernului, Mihai Antonescu, a pledat pentru expulzarea evreilor din cele două provincii revenite sub controlul trupelor române şi pentru internarea lor în lagăre. În septembrie 1941 a început deportarea evreilor în Transnistria, numărul celor deportaţi fiind estimat la cca 110.000-120.000. În partea de nord a Transilvaniei, cedată Ungariei în august 1940, a fost iniţiată, în primăvara lui 1944, adunarea evreilor în ghetouri; în luna mai a aceluiaşi an au început deportările spre Auschwitz. Au fost deportaţe cca 130.000 de persoane. O parte a evreilor din teritoriul transilvănean cedat Ungariei au reuşit să se salveze, refugiindu-se în România şi continuându-şi, de aici, drumul spre Palestina.

După înăbuşirea rebeliunii şi instaurarea dictaturii militare, Antonescu s-a apropiat şi mai mult de Germania. S-a angajat în războiul contra Uniunii Sovietice pentru eliberarea Basarabiei şi Nordului Bucovinei şi pentru redobândirea Nordului Transilvaniei, subiect pe care Antonescu l-a abordat în mod repetat în discuţiile cu Hitler. Acesta din urmă

şi-a manifestat, la începutul anului 1944, intenţia de a revizui Arbitrajul de la Viena, declarând că, dată fiind situaţia creată în Ungaria, Reich-ul german nu mai poate avea nici o obligaţie faţă de maghiari. Führerul l-a rugat însă pe mareşalul Antonescu să nu facă publică această declaraţie, pentru a evita declanşarea unui război de partizani în Ungaria. În anii războiului, Ion şi Mihai Antonescu au procedat la alcătuirea unui organism care să pregătească documentaţia necesară pentru viitoarea Conferinţă de Pace. În acest sens, în 1942 a fost creat Biroul Păcii care avea misiunea de a pregăti materialele documentare. Un loc important în activitatea acestei comisii l-a avut problema Transilvaniei; materialele pregătite atunci au fost, de altfel, folosite în perioada pregătitoare semnării Tratatului de Pace de la Paris.

Intrată în războiul antisovietic în iunie 1941, fără a se fi semnat însă o convenţie militară cu Berlinul şi fără a se fixa termenii colaborării, armata română a reuşit, până la sfârşitul lunii următoare, să elibereze Basarabia şi să reinstaureze administraţia românească în provincie. Unul din obiectivele pentru care România se alăturase Germaniei în campania din Răsărit era astfel atins. La 27 iulie, Hitler i-a cerut însă lui Antonescu să continue ofensiva dincolo de Nistru. La 6 august, în Ucraina, în cadrul

unei întrevederi a celor doi conducători, Hitler a stabilit ca armata română să acționeze pe direcția Odessa - Peninsula Crimeea. De asemenea, României i-a fost încredințată administrarea Transnistriei, iar Ion Antonescu a fost ridicat la rangul de mareşal. Războiul pentru eliberarea Basarabiei şi Nordului Bucovinei a fost acceptat de opinia publică din țară. În momentul în care a fost difuzată la radio proclamația „Ostaşi! Vă ordon treceți Prutul!", la 22 iunie 1941, populația şi-a manifestat entuziasmul, sperând într-o ştergere rapidă a umilințelor pe care România le suferise cu un an înainte. După ce Antonescu a decis continuarea campaniei militare la est de Nistru, suportul politic şi popular față de acesta a înregistrat o drastică diminuare. Intervenția românească la răsărit de Nistru a provocat reacția puterilor anglo-saxone, aliate Uniunii Sovietice.

Participarea României la cel de-al doilea război mondial s-a desfăşurat între 22 iunie 1941-12 mai 1945 şi a cunoscut trei etape, în funcție de zonele de desfăşurare a operațiunilor militare, obiectivele strategice, motivațiile etc. 1) Campania din Est (22 iunie 1941 - 23 august 1944), în cursul căreia România, aliată cu Germania, a participat, mai întâi, la eliberarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord iar apoi a continuat operațiunile militare pe teritoriul Uniunii Sovietice; 2) Campania dintre 23 august 1944-31 au-

gust 1944, purtată pe teritoriul țării, pentru alungarea trupelor germane, devenite inamice. 3) Campania din Vest (1 septembrie 1944-12 mai 1945), în care România, aflată acum de partea Aliaților, a participat la eliberarea Nordului Transilvaniei, iar apoi a luptat împotriva germanilor în Ungaria, Cehoslovacia şi Nordul Austriei.

Referințe bibliografice

Gh. Buzatu, România cu şi fără Antonescu. Documente, studii, relatări şi comentarii, Iaşi, Ed. Moldova, 1991

Carol al II-lea, Regele României. Însemnări zilnice, vol.I, Ed. Viorica Moisiuc, N. Raus, Bucureşti, 1995; vol. II, Bucureşti, 1997

Nichifor Crainic, *Zile Albe. Zile Negre. Memorii*, Bucureşti, Casa Editorială Gândirea, 1991

Florin Constantiniu, Al. Duțu, Mihai Retegan, *România în război 1941-1945. Un destin în istorie*, Bucureşti, Ed. Militară, 1995

Florin Constantiniu, *Între Hitler şi Stalin. România şi Pactul Ribbentop- Molotov*, Bucureşti, Ed. Danubius, 1991

Grigore Gafencu, *Jurnal, iunie 1940-iulie 1942,* Bucureşti, Ed. Globus, 1991

Dinu. C, Giurescu, *România în al doilea război mondial,* Bucureşti, Ed. All, 1999

Andreas Hillgruber, *Hitler, regele Carol şi mareşalul Antonescu,* Bucureşti, Ed. Humanitas, 1994

Constantin Kirițescu, *România în al doilea război mondial,* Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 1996

Ion Mamina, *Consilii de Coroană,* Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 1997

Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Memorii (iulie-august 1940),* Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 1991

Valeriu Pop, *Bătălia pentru Ardeal,* Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 1992

Vasile Puşcaş, *Speranță şi disperare. Negocieri româno-aliate 1943-1944,* Cluj-Napoca, Ed. Eikon, 2003

Paul D. Quinlan, *Ciocnire deasupra României. Politica Anglo-Americană față de România 1938-1947,* Iaşi, Centrul de Studii Româneşti, 1995

Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948),* Bucureşti, Ed. Paidea, 1999

Larry L. Watts, *Fereşte-mă, Doamne de prieteni...Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România,* Bucureşti, Ed. RAO, 2011

Marcela Sălăgean

Moshe Carmilly-Weinberger, *Drumul vieții*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, 1996

III - ÎNLĂTURAREA REGIMULUI ANTONESCU: STATUTUL TRANSILVANIEI

Convingerea că Germania va pierde războiul şi că România va trebui să se desprindă de aceasta s-a făcut simțită încă de la sfârşitul anului 1942, dar mai ales din 1943, odată cu pierderea de către germani a inițiativei strategice pe frontul sovietic. România a început atunci negocieri cu puterile occidentale în vederea încheierii unui armistițiu. Negocierile s-au purtat atât în numele Regelui şi opoziției politice, cât şi a lui Antonescu, dar nu s-a ajuns la nici un rezultat concret. În aceste condiții, Antonescu a amânat mereu ruperea alianței cu Berlinul, în speranța încheierii, până la urmă, a unui armistițiu avantajos cu Națiunile Unite.

Evoluția ulterioară a evenimentelor şi situația de pe front de la începutul verii lui 1944 (sovieticii ocupaseră deja Basarabia, Bucovina şi o parte a Moldovei) au impus adoptarea unor soluții rapide din partea factorilor politici de la Bucureşti, soluții care să preîntâmpine ocuparea întregii țări de către sovietici şi transformarea teritoriului românesc într-

un teatru de război. În aceste condiții, formarea unei coaliții îndreptate împotriva Germaniei şi, implicit, împotriva regimului militar al mareşalului Antonescu s-a impus de urgență. Ea s-a efectuat, însă, cu o anumită dificultate, datorită rezervelor justificate cu care principalii lideri politici priveau colaborarea cu Partidul Comunist. Deoarece în cursul tratativelor de ieşire a României din războiul purtat alături de Germania, occidentalii îi sfătuiseră pe reprezentanții românilor să se adreseze Moscovei în vederea încheierii unui armistițiu, național-țărăniştii şi național-liberalii au fost nevoiți să-i accepte pe comunişti în alianța anti-Antonescu. Astfel, în iunie 1944, s-a format Blocul Național-Democrat, care-i cuprindea, pe lângă liberali şi țărăniști, şi pe reprezentanții social-democraților şi pe aceia ai comuniştilor. Această alianță a format fundamenul politic al celor întâmplate la 23 august 1944.

În august 1944 situația de pe front se agravase şi mai mult mult. În urma ocupării părții de Est a României de către sovietici, autoritățile române s-au văzut silite să urgenteze încheierea unui armistițiu. În ziua de 23 august 1944 Ion Antonescu a fost chemat la Palat, unde Regele Mihai i-a cerut să semneze armistițiul. Refuzând, mareşalul a fost arestat, împreună cu vicepreşedintele Consiliului de Miniştri, Mihai Antonescu. În seara aceleaşi zile, Rege-

le Mihai a dat citire unei Proclamații radiodifuzate prin care aducea la cunoştință opiniei publice din țară şi străinătate ruperea de către România a alianței cu Germania, ieşirea din războiul contra Națiunilor Unite, constituirea unui nou guvern şi intenția de a participa la războiul antihitlerist pentru eliberarea Transilvaniei.

Acțiunea de la 23 august a însemnat, pe lângă ieşirea din coaliția nazistă şi înlăturarea lui Antonescu, intrarea României în sfera de influență sovietică. Perioada care a urmat acelui eveniment a fost una dintre cele mai dramatice pentru poporul român, în care, prin forța Armatei Roşii şi cu concursul comuniştilor, s-a instaurat un regim politic, economic şi cultural care a aservit România marelui imperiu de la Răsărit.

Din punct de vedere al operațiunilor militare, imediat după proclamația regelui din seara zilei de 23 august 1944, armata română s-a alăturat trupelor sovietice în războiul antihitlerist. Astfel, în cursul lunilor septembrie şi octombrie, românii au luptat pentru eliberarea județelor transilvănene încorporate Ungariei în 1940 iar apoi, alături de Armata Roşie, a luat parte la continuarea războiului pe teritoriile Ungariei şi Cehoslovaciei.

După demiterea lui Ion Antonescu, a fost investit cu formarea guvernului generalul Constantin Sănătescu. Majoritatea portofoliilor erau deținute de militari, dar, pentru prima dată în istoria României, în acest guvern au intrat şi reprezentanți ai Partidului Comunist. Sănătescu a acționat în vederea creării condițiilor optime de participare activă a României la războiul antihitlerist şi îndeplinirii clauzelor Convenției de armistițiu. În acelaşi timp, printre cele mai importante obiective ale premierului s-au numărat reglementarea statutului juridic internațional al României în situația nou creată şi eliberarea teritoriului transilvănean ocupat de Ungaria în urma Arbitrajului de la Viena din 30 august 1940.

În jurul acestor obiective Sănătescu a desfăşurat o intensă activitate diplomatică, atât în perioada premergătoare semnării Convenției de armistițiu cât şi după aceea. În dimineața zilei de 29 august 1944, o delegație guvernamentală română s-a deplasat la Moscova în vederea discutării proiectului Convenției de armistițiu. Departe însă de a lua parte la discuții şi consultări, în ziua de 10 septembrie 1944 delegației române i s-a pus la dispoziție textul armistițiul, redactat în forma sa finală. Semnat la 12 septembrie 1944, acesta cuprindea 19 de articole şi şase anexe prin care se definitiva statutul juridic internațional al României până la semnarea tratatului

de pace. În cuprinsul convenției erau prevăzute clauze de ordin militar, politic, economic, financiar, administrativ şi teritorial. În ansamblu, din analiza textului convenției se putea observa că România nu era tratată ca o țară care ieşise din războiul antisovietic prin voința sa proprie, fără nici un sprijin din afară şi care se alăturase fără rezerve Națiunilor Unite.

Deoarece Convenția de armistițiu considera nul Arbitrajul de la Viena, tot în cursul lunii septembrie, Iuliu Maniu a propus înființarea unui Comisariat al guvernului român pentru teritoriile din Nordul Transilvaniei, organism investit cu puteri largi. Proiectul privind organizarea Comisariatului general pentru administrarea regiunilor eliberate din Transilvania, supus discuției în şedința de guvern din 22 septembrie 1944, conferea viitorului Comisariat atribuții similare acelora ale unui guvern regional provizoriu, inclusiv dreptul de a emite decrete-legi de autoritate locală. Pentru că Lucrețiu Pătrăşcanu, pe atunci ministru în guvernul generalului Constantin Sănătescu, a cerut evitarea măsurilor care ar fi putut încuraja tendințele regionaliste şi păstrarea principiului controlului direct al Guvernului asupra întregului teritoriu al țării, s-a hotărât ca proiectul să fie refăcut. Câteva săptămâni mai târziu, la 10 octombrie 1944, Regele a promulgat Le-

gea nr. 487 prin care se decreta înființarea Comisariatului Român pentru Administrarea Regiunilor Eliberate ale Transilvaniei, comisariat care trebuia să reprezinte autoritatea guvernului român în acest teritoriu. Pe lângă Comisariat s-a constituit şi un Comitet cu rol consultativ, căruia îi revenea responsabilitatea de a sprijini luarea deciziilor în problemele importante care priveau administrația părții de Nord a Transilvaniei.

În acel moment, statutul Transilvaniei părea rezolvat. Lucrurile nu au stat însă chiar aşa, o dată cu înaintarea trupelor româno-sovietice, în teritoriu au început să apară o serie de incertitudini şi dificultăți provocate de sovietici, care nu permiteau comisariatului să îşi exercite autoritatea. Aşa se face că, deşi eliberarea Transilvaniei se realizase în mare parte prin forțe proprii, la data de 25 octombrie 1944, când unitățile româneşti au încheiat eliberarea teritoriului acesteia şi şi-au continuat ofensiva dincolo de hotare, refuzul sovietic de a acorda României suveranitatea efectivă asupra acestui ținut a devenit foarte clar. De fapt, încă din momentul semnării armistițiului s-a putut observa că, în ceea ce priveşte soluția adoptată privind Transilvania de Nord, în recunoaşterea dreptului României asupra acestei provincii, în formularea convenției referitoare la Transilvania apăruse o nuanță care lăsa loc unor in-

certitudini. Conform Articolului 19 al Convenției de Armistițiu, Guvernele Aliate socoteau hotărârea Arbitrajului de la Viena cu privire la Transilvania ca fiind nulă și neavenită și erau de acord ca Transilvania „sau cea mai mare parte a ei" să fie restituită României, cu condiția confirmării prin Tratatul de Pace. Astfel, începând din octombrie 1944 s-a putut auzi frecvent, atât din partea sovieticilor cât și a comuniștilor din țară, următorul laitmotiv: Transilvania va fi cedată României numai în condițiile instaurării unei democrații adevărate, aprecierea a ceea ce înseamnă sau nu „democrație adevărată" urmând a fi făcută la Moscova și nicidecum la București.

Situația politică internă s-a schimbat radical în luna noiembrie 1944. Demisia primului ministru Constantin Sănătescu le-a oferit rușilor și comuniștilor speranța într-o preluare rapidă a puterii. Însă decizia regelui de a-i solicita aceluiași general Sănătescu formarea noului guvern a dus la spulberarea acestor speranțe, cu toate că, în noul guvern, comuniștii au primit un număr sporit de portofolii. Din acel moment, Transilvania a devenit cu adevărat un mijloc de șantaj, devenind clar că revenirea ei la România era posibilă numai în condițiile în care regele ar accepta constituirea unui guvern comunist. Astfel că, din așa-zise rațiuni de securitate și pentru a stopa o serie de incidente interetnice, în noiembrie

1944, Stalin a decis scoaterea Nordului Transilvaniei de sub autoritatea statului român (ale cărui armate, alături de cele sovietice, eliberaseră acest teritoriu), şi a decis instaurarea administraţiei militare sovietice în teritoriu. Chiar dacă pretextul era asigurarea securităţii în zona din spatele frontului, nu încape îndoială că, în realitate, Kremlinul voia să dispună de un mijloc de presiune asupra guvernului român, restaurarea autorităţilor române în această zonă devenind o miză în lupta pentru putere a Partidului Comunist.

Un nou regim administrativ a fost introdus, iniţial în judeţele Cluj, Năsăud şi Someş, fiind apoi extins şi asupra judeţelor Bihor, Satu-Mare şi Sălaj. În judeţele Ciuc, Mureş, Odorhei şi Trei Scaune, unde autoritatea civilă românească fusese deja instalată, sovieticii au impus retragerea autorităţilor româneşti, ajungându-se astfel la generalizarea noului sistem până la data de 14 noiembrie 1944. În fapt, în întreaga Transilvanie de Nord, prefecţii şi primarii români funcţionaseră doar în judeţele Ciuc, Mureş, Odorhei şi Trei Scaune, şi acesta numai în intervalul cuprins între a doua jumătate a lunii octombrie 1944 şi zilele de 10-14 noiembrie ale aceluiaşi an. În celelalte judeţe, reprezentanţii administraţiei româneşti şi-au exercitat atribuţiile doar timp de câteva zile sau chiar de loc, aşa cum a fost, de exemplu, cazul

județului Maramureş. Autoritatea sovietică s-a exercitat prin intermediul nou creatului Comitet Executiv pentru Ardealul de Nord, organism sub control sovietic care substituia comisariatul propus de Iuliu Maniu, precum şi prin comitetele județene ale Frontului Național Democrat.

Față de situația nou creată, în lunile care au urmat, până la 6 martie 1945, cei doi premieri români, Constantin Sănătescu şi Nicolae Rădescu, au cerut în repetate rânduri, fără succes însă, înlăturarea administrației impuse de sovietici şi reinstalarea reprezentanților administrației româneşti.

În cele patru luni de administrație coordonată de trupele sovietice s-au produs schimbări importante în exercitarea puterii politice la nivelul provinciei. Totodată s-a constatat o considerabilă extindere a rețelei politice comuniste. Astfel s-a ajuns ca în fiecare reşedință de județ să funcționeze câte o organizație municipală a Partidului Comunist Român care mai avea, de asemenea, organizații în fiecare plasă. În acelaşi timp, au fost create aşa numitele celule de partid care-i cuprindeau pe comuniştii din institutele de învățământ, fabrici, spitale, servicii poştale şi căi ferate, precum şi comitetele de stradă cu rol extrem de important în identificarea şi exercitarea de presiuni asupra adversarilor politici şi în organizarea unor acțiuni de propagan-

dă. Principala sarcină a fiecărui comitet județean era recrutarea, în timpul cel mai scurt, a unui număr cât mai mare de membri, indiferent de etnie sau trecutul lor politic.

Statutul Transilvaniei de Nord n-a mai suferit, însă, nici o modificare până la instalarea guvernului Groza (6 martie 1945). Pentru că avea nevoie de un capital politic - problema Ardealului şi cea a reformei agrare fiind foarte potrivite în acel moment - la 8 martie 1945, printr-o scrisoare adresată lui Stalin, Preşedintele Consiliului de Miniştri şi Ministrul Afacerilor Externe au solicitat instalarea administrației românești în Transilvania de Nord. Stalin a răspuns în chiar ziua următoare, transmițând consimțământul guvernului sovietic privind instalarea administrației românești; nu însă în virtutea dreptului suveran al României asupra acestui teritoriu, ci ca o recompensă oferită guvernului Groza. Că întreaga acțiune a fost, de fapt, o formă de şantaj politic reiese şi din faptul că aceleaşi prevederi ale Convenției de Armistițiu invocate de sovietici în noiembrie 1944 pentru instaurarea administrației sovietice în Nordul Transilvaniei erau menționate de Stalin în scrisoarea din 9 martie 1945 adresată lui Petru Groza.

Instituirea, în Transilvania, a unei administrații militare sovietice a fost considerată a fi o mă-

sură foarte potrivită; faptul că ea a fost impusă, în cele din urmă, numai asupra teritoriului cedat Ungariei în 1940, s-a datorat, fără îndoială, marii răsturnări de situație de la 23 august 1944, care a scos România din rândurile inamicilor Uniunii Sovietice şi a făcut imposibilă supunerea sudului Transilvaniei la un tratament similar. Potrivit explicațiilor lui Lucrețiu Pătrăşcanu, oferite cu ocazia discutării activității delegației române la Moscova, înscrierea în Convenția de Armistițiu a problemei Transilvaniei în forma cunoscută se datorase guvernului britanic, care nu dorea să îşi asume, până la Conferința de Pace, nici o obligație referitoare la frontierele europene. Din nota Departamentului de Stat al Statelor Unite către şeful Statului Major al Comandamentului Suprem al Armatei şi Marinei, amiralul William D. Leahy, din 2 septembrie 1944, cât şi din raportul din 27 septembrie 1944 al lui Melville, expert militar în cadrul Comisiei Aliate de Control, expediat Foreign Office-ului de către Legația britanică din Bucureşti, rezultă că atât partea engleză, cât şi cea americană au susținut ca rezolvarea definitivă a problemei Transilvaniei să se facă la Conferința de Pace.

Această atitudine avea încă, la momentul respectiv, rațiuni militare întemeiate. O eventuală recunoaştere, fără rezerve, a drepturilor româneşti

asupra Transilvaniei de Nord ar fi putut, în viziunea anglo-americanilor, să îndepărteze capitularea Ungariei şi eventuala sa raliere la lupta împotriva Germaniei. Această motivaţie dată introducerii articolului 19 a devenit însă superfluă nu numai după 20 ianuarie 1945, când armistiţiul dintre Naţiunile Unite şi Ungaria a fost încheiat, ci chiar din octombrie 1944, după înlăturarea lui Horthy. De acum înainte, singurele raţiuni ale continuării ocupării Transilvaniei de Nord erau exclusiv de natură politică, fiind legate de dorinţa nemărturisită a anglo-americanilor de a mai lăsa anumite speranţe Budapestei privind pretenţiile ei revizioniste, cu scopul de a frâna, pe cât posibil, procesul de comunizare a Ungariei. Sovieticii erau, însă, de pe acum, în măsură să demonstreze că dispuneau, în această regiune, de o putere de decizie absolută şi că, din punctul lor de vedere, rezolvarea problemei Transilvaniei de Nord nu se putea realiza decât într-un singur fel.

În ceea ce priveşte Basarabia şi Bucovina de Nord, acestea au rămas în componenţa Uniunii Sovietice, lucru consfinţit atât de armistiţiu cât şi de Tratatul de Pace de mai târziu.

Referințe bibliografice

Mihai Alexandrescu, "Convențiile de armistițiu în relațiile internaționale: România, Bulgaria şi Ungaria", în: *Evenimentele de la 23 august 1944 din România şi insurecția națională slovacă din 29 august 1944. Consecințele lor asupra eliberării României şi Slovaciei şi a sfârşitului celui de-al doilea război mondial*, Banska Bystrica-Alba Iulia, Muzeum Slovenskeho Narodneho Povstania/Museum of Slovak National Uprising, 2012

Florin Constantiniu, *PCR, Pătrăşcanu şi Transilvania (1945-1946)*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2001

Valeriu Florin Dobrinescu, *România şi Ungaria de la Trianon la Paris (1920-1947). Bătălia diplomatică pentru Transilvania*, Bucureşti, Ed. Viitorul Românesc, 1996

Nicolette Frank, *O înfrângere în victorie. Cum a devenit România din Regat, Republică Populară (1944-1947)*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1992

Lloyd C. Gardner, *Sferele de influență. Împărțirea Europei între marile puteri, de la Munchen la Yalta*, Bucureşti, Ed. Elit, 1993

Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, Bucureşti, Ed. All, 1998

Constantin Hlihor, "Consecinţele geopolitice şi geostrategice ale Actului de la 23 August 1944 asupra evoluţiilor regionale şi globale postrăzboi", în: *Evenimentele de la 23 august 1944 din România şi insurecţia naţională slovacă din 29 august 1944. Consecinţele lor asupra eliberării României şi Slovaciei şi a sfârşitului celui de-al doilea război mondial*, Banska Bystrica-Alba Iulia, Muzeum Slovenskeho Narodneho Povstania/Museum of Slovak National Uprising, 2012

Lonhart Tamas: *Uniunea Populară Maghiară în perioada instaurării regimului comunist în România (1944-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2008

Ivor Porter, *Operaţiunea „Autonomus". În România pe vreme de război*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1991

Vasile Puşcaş, *Speranţă şi disperare. Negocieri româno-aliate 1943-1944*, Cluj-Napoca, Ed. Eikon, 2003

Idem, *Al doilea război mondial Transilvania şi aranjamentele europene (1940-1944)*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 1995

Paul D. Quinlan, *Ciocnire deasupra României. Politica Anglo-Americană faţă de România 1938-1947*, Iaşi, Ed. Centrul de Studii Româneşti, 1995

România-marele sacrificat al celui de-al doilea război mondial, Documente, vol. I, coord. M. R. Mocanu, Bucureşti, Arhivele Statului din România, 1994

Marcela Sălăgean, *Administrația sovietică în Nordul Transilvaniei (noiembrie 1944-martie 1945)*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, 2002

Idem, „Reacția aliaților occidentali şi sovietici la evenimentele de la 23 august 1944 din România", în: *Evenimentele de la 23 august 1944 din România şi insurecția națională slovacă din 29 august 1944. Consecințele lor asupra eliberării României şi Slovaciei şi a sfârşitului celui de-al doilea război mondial*, Banska Bystrica-Alba Iulia, Muzeum Slovenskeho Narodneho Povstania/Museum of Slovak National Uprising, 2012,

Constantin Sănătescu, *Jurnal*, Bucureşti, Ed. Humanitas 1993

Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948)*, Bucureşti, Ed. Paidea, 1999

Ion Şuța, *România la cumpăna istoriei. August '44*, Bucureşti, Ed. Ştiințifică, 1991

Larry L. Watts, *Fereşte-mă, Doamne de prieteni...Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, Bucureşti, Ed. RAO, 2011

IV - INSTAURAREA REGIMULUI COMUNIST ÎN ROMÂNIA

Despre o preluare imediată a puterii de către Partidul Comunist, în urma evenimentelor de la 23 august, nu putea fi încă vorba. În drumul lor spre putere, comuniştii au întâmpinat, de la bun început, câteva impedimente majore. În primul rând, era vorba de însăşi lipsa de forţă electorală a comuniştilor. În zilele acelea nu se putea ascunde faptul că lovitura de stat fusese realizată de către Rege. Pe de altă parte, P.C.R. nu avea "experienţă revoluţionară". În al treilea rând, Armata Roşie avea nevoie de o stabilitate a liniilor de comunicaţie cu frontul central european. Totodată, spre deosebire de partidele comuniste din alte ţări din Europa de Răsărit (Iugoslavia, de exemplu), ei nu puteau invoca merite în organizarea unor spectaculoase acţiuni de rezistenţă antinazistă. Fireşte, unii militanţi stătuseră în închisoare, însă nici unul nu se bucura de credit şi de influenţă naţională. În ansamblul ei, populaţia României nu le era favorabilă comuniştilor. Singurul lider comunist care izbutise să îşi construiască o imagine mai pozitivă era Lucreţiu Pătrăşcanu, cel care repre-

zentase P.C.R.-ul în negocierile ce au premers actul de la 23 august.

În cadrul Partidului Comunist Român se confruntau trei grupări: 1) cea de la Bucureşti, în frunte cu Lucreţiu Pătrăşcanu; 2) cei ieşiţi din închisoare, în frunte cu Gheorghe Gheorghiu-Dej şi 3) cei veniţi de la Moscova, ai căror lideri erau Ana Pauker şi Vasile Luca, fiecare grupare fiind în concurenţă cu celelalte. Pentru a-şi consolida rândurile, conducerea P.C.R. a adoptat, sub tutela Moscovei, o tactică care a devenit bine cunoscută: a folosit grupări oficiale, ca de pildă Frontul Plugarilor, pentru a recruta noi membri. Ana Pauker era aceea care purta, în mare măsură, răspunderea deschiderii porţilor partidului pentru oricine dorea să se înscrie. Strategia partidului a parcurs, în continuare, trei etape: lărgirea nelimitată a rândurilor; cucerirea puterii; epurarea şi purificarea ideologică.

Sprijinidu-se pe formaţiunile patriotice şi pe ajutorul comandamentului sovietic, comuniştii români au început agitaţii împotriva guvernului prezidat de generalul Constantin Sănătescu, formulând o serie de revendicări materiale, însoţite de grave acuze la adresa partidelor "tradiţionale". Ei au obţinut o remaniere a guvernului, la 4 noiembrie, prin includerea mai multor membrii ai Partidului Comunist Român. Pe fondul acestor agitaţii, la 5 decem-

brie 1944 a sosit la Bucureşti adjuntul ministrul sovietic al afacerilor externe, Andrei Ianuarevici Vîşinski. Sub presiunea acestuia, regele a acceptat schimbarea celui de-al doilea guvern Sănătescu, reuşind însă, în defavoarea sovieticilor, să evite instaurarea unui guvern comunist. La 6 decembrie 1944, Regele a reuşit să formeze un nou guvern, condus de generalul Nicolae Rădescu, care s-a dovedit a fi un apărător al democraţiei constituţionale mult mai decis decât predecesorul său.

Perioada dintre 6 decembrie 1944 şi 6 martie 1945 a fost una dramatică; campaniile agitaţionale s-au intensificat, presa şi radioul au trecut, treptat, sub controlul comuniştilor. Totuşi, încurajat de deciziile de la Yalta, aparent favorabile democraţiilor est-europene, Rădescu s-a opus creşterii rolului miliţiilor muncitoreşti (subordonate Partidului Comunist) şi a reuşit să menţină contactul cu liderii partidelor Naţional-Ţărănesc şi Naţional Liberal, pe care sovieticii doreau să îi elimine. Tensiunile au atins punctul culminant în februarie 1945, când Rădescu a rostit un discurs în sala Aro din Bucureşti, prin care a arătat că Ana Pauker şi Vasile Luca, precum şi ceilalţi conducători comunişti erau manevraţi din exterior şi erau lipsiţi de ataşament faţă de ţară. La 25 februarie a avut loc o sângeroasă manifestaţie organizată de comunişti atât la Bucureşti cât şi în alte

orașe ale țării, iar la 27 februarie Vîșinski a revenit în România. Declarând incapacitatea guvernului de a menține ordinea, el i-a cerut regelui Mihai să treacă puterea unei alte persoane. Regele a încercat să formeze un guvern condus de prințul Știrbey, dar, sub presiune sovietică, la 6 martie, el a fost nevoit să accepte formarea unui cabinet prezidat de dr. Petru Groza, liderul Frontului Plugarilor, cabinet dominat de comuniști.

Pentru a-și asigura o minimă popularitate, guvernul Groza a adoptat o serie de decrete și a inițiat unele reforme populare, al căror efect a fost însă de scurtă durată. În același timp, a fost acceptată prezența unor reprezentanți ai partidelor necomuniste în guvern, prezență necesară pentru a se obține recunoașterea cabinetului de către occidentali și pentru a apăra fațada unui regim democratic. După decembrie 1945, când s-au reunit la Moscova miniștrii afacerilor externe ai celor trei mari puteri învingătoare, supuși unor presiuni din partea occidentalilor, sovieticii au acceptat principiul unei lărgiri a cabinetului român, destinat să pregătească alegerile din 1946. În iulie 1946 a fost desființat Senatul, fiind considerat o instituție reacționară. Tot în vara aceluiași an a fost publicată și legea electorală, care a stat la baza alegerilor din toamna lui 1946.

Pe tot parcursul campaniei electorale, până în noiembrie 1946, comuniştii au utilizat toate mijloacele de intimidare. În urma scrutinului de la sfârşitul lui 1946, care a cuprins şi voturile femeilor, partidele democratice (în special Partidul Naţional Ţărănesc) au obţinut o mare victorie electorală, aproape 80% din totalul voturilor exprimate. Comuniştii au falsificat însă alegerile, fapt care a stârnit protestele partidelor democratice. După alegeri, deşi a fost sfătuit să nu accepte deschiderea lucrărilor Adunării Deputaţilor, căci rezultatele au fost falsificate, Regele a acceptat şi a rostit, la 1 Decembrie, discursul inaugural. Pentru Mihai, acest lucru a însemnat un pas înapoi în faţa reprezentanţilor partidului comunist.

În paralel cu acţiunile de consolidare a puterii pe plan intern, guvernul de la Bucureşti a acordat o mare atenţie pregătirii Conferinţei de Pace care urma să aibă loc. Odată începute pregătirile pentru încheierea păcii, în cadrul reuniunilor preliminarii ale Conferinţei de la Paris, chestiunile teritoriale au reprezentat unele dintre problemele de bază ale tratativelor inter-aliate. Delegaţia română, condusă de liberalul Gheorghe Tătărescu, în discuţiile purtate, a susţinut necesitatea recunoaşterii cobeligeranţei României, a anulării prevederilor Arbitrajului de la

Viena din august 1940, şi, de asemenea, au fost abordate probleme economice şi politice.

Odată definitivat Tratatul de Pace, guvernul de la Bucureşti a hotărât să îl semneze. În urma tratatului semnat la 10 februarie 1947, României i-a fost recunoscut dreptul asupra întregului teritoriu transilvan. Ea pierdea însă Basarabia şi Nordul Bucovinei în favoarea Uniunii Sovietice, era obligată să plătească importante despăgubiri de război (în special sovieticilor), şi să accepte prezenţa trupelor sovietice pe teritoriul ei pe termen de 90 de zile, sub pretextul menţinerii liniilor de comunicaţie cu efectivele Armatei Roşii aflate în centrul Europei. În realitate, trupele sovietice au stat pe teritoriul României până în 1958.

Printre alte prevederi înscrise în tratat, una s-a referit la desfiinţarea organizaţiilor de tip fascist şi pedepsirea criminalilor de război. Această prevedere le-a permis comuniştilor să comită numeroase abuzuri şi, bucurându-se de sprijin sovietic, să lanseze împotriva opoziţiei o campanie de o duritate fără precedent. S-a urmărit exterminarea fizică atât a adversarilor politici, cât şi a tuturor celor care se afirmaseră în timpul regimurilor anterioare (politicieni, intelectuali, militari, funcţionari, ţărani, preoţi).

În 30 iulie 1947, printr-un jurnal al Consiliului de Miniştri, a fost dizolvat Partidul Naţional Ţărănesc, cel mai popular partid al vremii. În toamna aceluiaşi an, conducătorii acestuia, în frunte cu Iuliu Maniu, au fost judecaţi şi condamnaţi de o instanţă prezidată de un fost criminal de război. Partidul Naţional Liberal s-a dizolvat de la sine, iar Partidul Social-Democrat a fost "înghiţit" de Partidul Comunist Român. Cea mai mare parte a liderilor acestor partide au sfârşit în închisorile comuniste. Procesele politice din anii 1946-1947 au constituit o etapă decisivă a prigoanei comuniste. Tribunalele poporului au judecat şi condamnat drept criminali de război, în primul rând foşti funcţionari superiori şi membrii ai guvernului Antonescu. Au fost condamnaţi generalul Constantin Voiculescu (guvernator al Basarabiei) şi generalul Corneliu Calotescu (guvernator în Nordul Bucovinei). Între 7 şi 18 mai a avut loc „Procesul Marii Trădări Naţionale", ocazie cu care au fost judecaţi şi condamnaţi la moarte Ion şi Mihai Antonescu. Lista celor condamnaţi, arestaţi şi ucişi în închisorile comuniste nu se opreşte aici, pentru că, începând din 1948, o întreagă pleiadă de politicieni, oameni de cultură, ofiţeri, preoţi şi ţărani au cunoscut prigoana noului regim.

Pe lângă acţiunile de înlăturare a opoziţiei politice, între 1945-1947, în România a luat amploa-

re procesul de sovietizare, mai ales la nivel economic. Banca Națională, citadela tradițională a liberalilor, a fost etatizată şi, imediat după aceea, s-a trecut la realizarea unei economii centralizate, conforme modelului rusesc.

După eliminarea fizică a celor mai importanți opozanți politici, un singur om mai rămăsese în calea preluării totale a controlului de către comuniști: Regele Mihai. Comuniştii români menținuseră instituția monarhiei din motive strategice, având în vedere atât sensurile sale simbolice şi tradiția pe care o acumulase, cât şi popularitatea de care se bucura tânărul suveran. Înlăturarea lui Tătărescu din guvern a accentuat şi mai mult tensiunile dintre cabinet şi Rege, a cărui putere devenise una iluzorie. În noiembrie 1947 Mihai a plecat la Londra pentru a asista la căsătoria viitoarei regine Elisabeta a II-a a Marii Britanii. În capitala britanică, el a luat legătura cu cele mai importante personalități politice anglo-saxone ale momentului, fără a reuşi să obțină nici un sprijin din partea acestora. După revenirea sa în țară, la 30 decembrie 1947, Petru Groza şi Gheorghe Gheorghiu-Dej i-au prezentat suveranului, sub formă ultimativă, o cerere de abdicare imediată, pentru el şi descendenții săi. Supus presiunii şi neavând nici un sprijin, Regele a abdicat şi a plecat din țară împreună cu Regina Mamă şi cu câțiva membri ai

suitei sale. În seara aceleiaşi zile România a fost proclamată Republică. S-a format un Prezidiu al Republicii Populare Române, care nu a jucat decât un rol decorativ, adevăratul for de decizie fiind Partidul Comunist.

Referinţe bibliografice

Nicolae Baciu, *Agonia României, 1944-1948. Dosarele secrete acuză*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1990

Nicolae Ciachir, *Marile Puteri şi România (1856-1947)*, Bucureşti, Ed. Albatros, 1996,

Nicolette Franck, *O înfrângere în victorie. Cum a devenit România din Regat Republică Populară (1944-1947)*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 2002,

Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1990

Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, Bucureşti, Ed. All, 1998.

Ghiţă Ionescu, *Comunismul în România 1944-1964*, Bucureşti, Ed. Litera, 1994

Lonhart Tamas: *Uniunea Populară Maghiară în perioada instaurării regimului comunist în România (1944-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2008

Gheorghe Onişoru, *Alianţe şi confruntări între partidele politice din România (1944-1947)*, Bucureşti, Fundaţia Accademia Civică, 1996

Paul D. Quinlan, *Ciocnire deasupra României. Politica Anglo-Americană faţă de România 1938-1947*, Iaşi, Ed. Centrul de Studii Româneşti 1995

România-marele sacrificat al celui de-al doilea război mondial, Documente, vol. I, coord. M. R. Mocanu, Bucureşti, Arhivele Statului din România, 1994.

România, viaţa politică în documente, 1945, coord. I. Scurtu, Bucureşti, Arhivele Statului din România, 1994.

România, viaţa politică în documente, 1946, coord I. Scurtu, Bucureşti, Arhivele Statului din România, 1996.

România, viaţa politică în documente, 1947, coord. Ioan Scurtu, Bucureşti, Arhivele Statului din România, 1994

Constantin Sănătescu, *Jurnal*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1993

Strategii şi politici electorale în alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946, (selecţia documentelor, studiu introductiv, argument şi note Virgiliu Ţârău şi Ioan Marius Bucur), Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 1998

6 Martie 1945. Începuturile comunizării României, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 1995

Larry L. Watts, *Fereşte-mă, Doamne de prieteni...Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, Bucureşti, Ed. RAO, 2011

V - ROMÂNIA ÎN TIMPUL REGIMULUI COMUNIST

Proclamarea Republicii Populare Române, la 30 decembrie 1947, a reprezentat un moment important în procesul de transformare socialistă a României conform prototipurilor şi instrucţiunilor sovietice. Iniţiat într-o manieră brutală şi lipsită de scrupule, acest proces urmărea distrugerea moştenirii "burghezo-naţionaliste" la toate nivelele sociale, economice, culturale şi mai ales politice. Eradicarea trecutului, comandată de Stalin şi executată de Partidul Comunist Român, a început în prima parte a anului 1948 şi avea să fie finalizată de facto până în 1952.

În perioada 1948-1989, evoluţia societăţii româneşti a cunoscut două etape distincte. În prima dintre acestea, cuprinsă între anii 1948-1964, România a cunoscut un proces specific de stalinizare, iar partidul comunist s-a reorganizat şi s-a consolidat. Etapa a doua se încadrează în intervalul cronologic 1965-1989. Sunt anii în care societatea românească a traversat, pe de o parte o epocă de destindere, atât

pe plan intern cât şi în relaţiile internaţionale, dar, pe de altă parte (mai ales în deceniul nouă), reprezintă perioada cea mai dură a regimului personal instaurat de Nicolae Ceauşescu .

În anul 1948, comuniştii, indiferent de naţionalitate, trecut politic sau loialitate, erau angajaţi în consolidarea puterii lor şi în distrugerea tuturor surselor de opoziţie, fie ele reale sau potenţiale. Prin actul de la 30 decembrie 1947, comuniştii au înlăturat ultimul obstacol care stătea în calea consolidării puterii lor şi a introducerii modelului stalinist în România. La 21 februarie 1948 au început lucrările congresului de unificare a partidului comunist şi a celui social-democrat. În realitate, însă, Partidul Social-Democrat fusese lichidat încă din luna noiembrie. Prin această unificare s-a urmărit, oficial, realizarea aşa numitei - în frazeologia epocii - "unităţi politice a clasei muncitoare". Pe de altă parte, comuniştii şi-au eliminat astfel principalul concurent politic, ajungând în postura de reprezentant unic al intereselor "proletariatului". Noul partid, rezultat din unificarea Partidului Comunist cu Partidul Social-Democrat, şi-a luat numele de Partidul Muncitoresc Român (P.M.R.), el fiind însă, în întregime, dominat de comunişti. Până în 1953, a mai fost tolerată existenţa Frontului Plugarilor, condus de Petru Groza. Lipsit de capital politic şi total sub-

ordonat comuniştilor, Frontul Plugarilor s-a autodizolvat, P.M.R.-ul rămânând, în continuare, unicul partid politic din România. Liderul său a fost Gheorghe Gheorghiu-Dej. La sfârşitul anului 1948, Partidul Muncitoresc Român avea peste 700.000 de membri.

V. 1 – România în timpul lui Gheorghe Gheorghiu – Dej

Gheorghe Gheorghiu-Dej s-a născut la Oneşti în anul 1901. Electrician de meserie, a fost atras încă din tinereţe de politică. A fost membru al Partidului Social Democrat, iar mai târziu al Partidului Naţional Ţărănesc. Criza economică din anii '30 i-a influenţat vederile politice. S-a alăturat comuniştilor, propagând cu succes doctrina acestora în rândurile muncitorilor feroviari. Transferat disciplinar în oraşul Dej (al cărui nume l-a adoptat), organizează şi conduce o serie de acţiuni muncitoreşti de răsunet. În martie 1932 devine liderul naţional al muncitorilor feroviari. În februarie 1933 aceştia declară o grevă generală, în urma căreia Gheorghiu-Dej este arestat. A fost eliberat în vara anului 1944. În închisoare, datorită tactului şi tenacităţii sale, s-a situat în fruntea deţinuţilor politici. Acolo a acumulat multe cunoştinţe de la intelectualii comunişti aflaţi în arest. Învăţase să vorbeas-

că destul de bine ruseşte şi manifesta, în general, respect faţă de oamenii de cultură. În 1944 a devenit secretar general al P.C.R.

Epoca "dogmatismului stalinist"

Din 1948 până spre sfârşitul deceniului şase, viaţa economică, politică, socială şi culturală a României a urmat modelul şi directivele sovietice. Era necesară, conform declaraţiilor liderilor comunişti, o transformare radicală a bazei social-economice şi culturale a societăţii. Distrugerea "falselor valori burghezo-naţionaliste", eradicarea analfabetismului şi redistribuirea capitalului, au fost cerinţele minime pentru dezvoltarea şi modernizarea României în stil comunist. Strategia economică a comuniştilor a fost proclamată încă din octombrie 1945, în cadrul unei conferinţe naţionale a partidului. Dar, principiile adoptate atunci n-au putut fi puse în aplicare decât după preluarea puterii depline. Una din primele măsuri a fost ***naţionalizarea întreprinderilor particulare***. În iunie 1948 s-a adoptat legea naţionalizării. În baza acestei legi, până în 1950, au trecut în proprietatea statului principalele întreprinderi industriale şi miniere (care reprezentau 90% din producţia ţării), băncile, societăţile de asigurare, institutele de sănătate, casele de filme, cinematografele, farmaciile, laboratoarele şi între-

prinderile chimice. În cursul anilor '50 au fost naționalizate o parte a fondurilor de locuințe, cabinetele medicale particulare, restaurantele, taxiurile şi prăvăliile.

Aceste măsuri nu erau, însă, suficiente pentru consolidarea regimului comunist. Era necesară crearea unei puternice industrii care implica, nemijlocit, şi creşterea numărului muncitorilor, singura categorie socială pe care partidul comunist se putea baza.

Primul pas pe calea *industrializării* l-a constituit înființarea Comitetului de Stat al Planificării în fruntea căruia s-a aflat însuşi Gheorghiu-Dej. Prima etapă a industrializării s-a desfăşurat pe baza a două planuri anuale, 1949 şi 1950, după care a urmat un plan cincinal, 1951-1955. În comparație cu producția anului 1938, cea din 1947 reprezenta doar trei pătrimi. Abia în 1950 a fost proclamată atingerea nivelului antebelic. În perioada 1951-1953 investițiile au sporit cu repeziciune, mai ales în sectorul industriei grele. Rezultatele obținute au fost satisfăcătoare. În toamna anului 1958, Plenara Comitetului Central a declarat țara pregătită pentru un nou efort de industrializare socialistă. Accentul urma să fie pus pe dezvoltarea industriei constructoare de maşini.

Unul din fenomenele cele mai grave pentru economia românească a fost ***colectivizarea agriculturii***. Plenara Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, din martie 1949, anunța planul transformării socialiste a agriculturii. Începută în 1949, cooperativizarea agriculturii s-a realizat în salturi, fiind desăvârşită abia după 13 ani. Perioada cuprinsă între 1949-1953 a fost extrem de dură pentru țărănime. Amenințările, represiunile şi arestările erau la ordinea zilei în satele româneşti. După moartea lui Stalin şi în timpul mişcărilor revoluționare din Ungaria şi Polonia, ritmul colectivizării a fost încetinit, pentru a se evita izbucnirea unor tulburări sociale. Dar această relaxare nu a durat mult. După 1958, acțiunea de colectivizare a fost reluată în aceleaşi forme, până la încheierea ei, în 1962.

Ca urmare a industializării masive şi a colectivizării s-a produs o creştere spectaculoasă a numărului populației din mediul urban. Oraşul oferea tinerilor săteni posibilitatea unei vieți mai comode. Astfel, ponderea populației urbane a crescut de la 23,4% în 1948 la 39,1% în 1966. Acest fenomen a avut o serie de efecte negative, printre care se numără şi degradarea vieții urbane, datorită gradului redus de adaptabilitate a țăranilor mutați în oraşe.

Cu toate efectele negative, date statistice şi informaţii furnizate de specialişti, au dovedit că, în condiţiile existente la acea vreme, măsurile economice adoptate în 1948 au fost necesare pentru refacerea economiei româneşti. Deşi au fost făcute numeroase greşeli, (au existat defecte majore în organizarea procesului de producţie, s-a semnalat o productivitate scăzută a forţei de muncă şi au fost utilizate neraţional resursele şi forţa de muncă), progresul în industria românească a fost vizibil. În ceea ce priveşte colectivizarea, opinia specialiştilor este mai puţin favorabilă decât în domeniul industriei. Cât priveşte standardul de viaţă, acesta era destul de scăzut. Această situaţie s-a datorat atât greşelilor făcute de liderii politici de atunci în domeniul economic, cât şi jafului sistematic al unor întregi sectoare economice de către autorităţile sovietice de ocupaţie, în contul obligaţiilor pe care România le avea către Uniunii Sovietice, ca urmare a înfrângerii ei în războiul din Răsărit.

Venirea şi consolidarea la putere a comuniştilor a dus la îngrădirea drepturilor cetăţeneşti şi la lichidarea vechilor elite politice. Prin desfiinţarea partidelor istorice şi exterminarea fizică a liderilor lor, opoziţia internă era în mare parte înlăturată. În general, schimbările intervenite în structurile economice şi sociale au fost însoţite de numeroase a-

restări, cărora le-a căzut victimă întreaga elită politică a societății. Şi-au sfârşit viața în închisoare Gheorghe Brătianu, Iuliu Maniu, Constantin Argetoianu, Ion Mihalache, Mircea Vulcănescu etc, etc. Cele câteva acțiuni de rezistență care au avut loc după detronarea Regelui au rămas fără rezultat. În România s-a format o largă rețea de închisori. Numeroase persoane, care s-au opus regimului, au fost supuse unei cumplite represiuni. Au avut loc procese regizate, îndreptate împotriva tuturor celor care ar fi putut pune în pericol noul regim. Demnitarii "Vechii Românii" au fost aruncați în închisori şi lagăre, fiind supuşi unui regim de exterminare. Puțini dintre ei au supraviețuit.

Alături de acțiunile îndreptate împotriva opoziției politice, deosebit de violentă a fost represiunea îndreptată împotriva cultului greco-catolic din Transilvania. Printr-o hotărâre a Consiliului de Miniştri (iulie 1948) urmată de un decret al Prezidiului Republicii Populare Române, s-a anulat subordonarea credincioşilor față de Vatican. Bisericile au fost trecute în proprietatea statului, membrii clerului înalt au fost arestați, credincioşii au fost forțați, de multe ori cu brutalitate, să treacă la ortodoxism. Orice formă de rezistență a fost zadarnică, soldându-se cu represiuni şi mai crude. Astfel, una din legăturile statornice cu Apusul a fost suprima-

tă. În fapt se asista la distrugerea a tot ce avea legătură sau asemănare cu lumea occidentală. Nici soarta Bisericii Ortodoxe n-a fost mai bună. Faptul că ortodoxia era religia oficială a țării n-a contat pentru liderii comuniști. Biserica Ortodoxă a fost aservită statului comunist iar proprietățiile ei au fost naționalizate. Patriarhul a fost numit de către comuniști, iar structurile eclesiastice, de la înalții ierarhi până la preoții de rând, nu şi-au putut continua activitatea decât cu prețul colaborării cu organele de represiune.

În paralel cu distrugerea a tot ceea ce avea legătură cu trecutul interbelic, regimul comunist a trecut la implementarea structurilor aşa-numitei "democrații populare". Vechea constituție a fost abolită şi, în 1948, a fost adoptată o primă variantă de constituție comunistă, urmată de alta, în 1952. Ele nu făceau altceva decât să copieze constituția sovietică.

Viața culturală a României, atât de bogată în realizări de prestigiu în perioada interbelică, n-a scăpat de influențele staliniste. Academia Română a fost desființată în iunie 1948 şi înlocuită cu una nouă, compusă în majoritate din academicieni numiți de partid. În numai două luni, iulie-august 1948, noul regim a reuşit să desființeze toate instituțiile istoriografiei vechi, unele fondate cu truda

multor generații de cărturari. Astfel, la 15 iulie 1948, un decret al Marii Adunări Naționale desființă Institutele de Istorie Națională, Institutul pentru studiul Istoriei Universale, Institutul de Studii Bizantine, Institutul de Cercetări Balcanice, precum şi institutele de istorie națională din Cluj şi Iaşi, înființând în locul acestora Institutului de Istorie al Partidului Muncitoresc Român. Odată cu institutele respective dispăreau şi numeroasele reviste publicate de acestea. În acelaşi timp, partidul a pornit o intensă campanie de rusificare, întemeind editura şi librăria "Cartea Rusă", Institutul de limbă rusă "Maxim Gorki", toate acestea având rolul de a populariza realizările "ştiinței sovietice" şi de a dovedi "vechimea bunelor legături româno-ruse". Momentul de vârf al rusificării l-a constituit introducerea unei noi ortografii slavizate (în 1953), care înlătura o serie de elemente latine din limbă.

La 3 august 1948 apărea în Monitorul Oficial textul noii Legi a învățământului, care desființa toate facultățile de litere şi filozofie, lăsând în afara lor profesori care le făcuseră renumele. Mulți au fost arestați, unii chiar au murit în închisori, majoritatea au trăit în izolare, iar câțiva, mai norocoşi, s-au întors la facultăți după trecerea primului val de epurări. Tuturor li s-a interzis să mai publice timp de mulți ani.

Pe lângă mulțimea aspectelor negative, trebuie evocate şi unele realizări pozitive. Ştiințele exacte, care nu aveau nici o legătură cu regimul politic s-au putut dezvolta. A crescut numărul teatrelor, muzeelor, filarmonicilor şi a studenților. Şi, nu în ultimul rând, fenomenul analfabetismului a fost redus până aproape la dispariție.

În paralel cu lichidarea opoziției politice, au avut loc epurări şi în cadrul partidului comunist. Comitetul Central a hotărât, în noiembrie 1948, preschimbarea carnetelor de partid, acțiune al cărei scop era, în realitate, verificarea minuțioasă urmată de înlăturarea elementelor indezirabile. Preschimbarea carnetelor de partid s-a încheiat în mai 1950. Au fost excluse din partid aproape 200.000 de persoane. Prima fază a luptei pentru putere s-a desfăşurat între 1948 şi 1952, perioadă în care au fost excluşi mulți din liderii de partid din perioada ilegalității. Cel mai semnificativ exemplu îl constituie cazul Pătrăşcanu. În februarie 1948, Lucrețiu Pătrăşcanu, reprezentantul "comunismului național" a fost arestat, fiind acuzat de politică "naționalist-şovinistă". El era principalul exponent al doctrinei şi practicilor care vizau o limitare a subordonării față de Uniunea Sovietică şi al unei platforme de transformare socialistă a României în raport cu realitățile româneşti. El era, pe atunci ministru al jus-

tiției şi fusese, mult timp, unul dintre membrii de frunte ai partidului.

Totodată, au avut loc şi o serie de evenimente externe care au constituit ameninţări la adresa liderilor comunişti din România. De exemplu, moartea lui Stalin în 1953 şi raportul lui Hrusciov la congresul al XX-lea al comuniştilor sovietici au reprezentat un puternic şoc pentru clasa politică conducătoare din România. Participând la funeraliile lui Stalin, Gheorghiu-Dej şi-a dat seama că la Moscova se desfăşoară o acerbă luptă pentru succesiune la Kremlin. Întors în ţară, a încercat să acorde o mai mare atenţie nevoilor ţării, pentru a nu fi surprins de anumite tulburări interne. Totodată, el a ordonat accelerarea anchetei în cazul Pătrăşcanu. Motivul era tocmai teama lui Gheorghiu-Dej că Pătrăşcanu ar fi putut reprezenta o alternativă în condiţiile destalinizării încurajate de Hrusciov şi, prin urmare, era necesară eliminarea lui fizică. Pe de altă parte, în toamna lui 1956 comuniştii români au trăit clipe de mare panică odată cu izbucnirea revoluţiei maghiare şi a frământărilor din Polonia. Dar, spre liniştea potentaţilor vremii, evenimentele din 1956 n-au determinat zguduiri sociale în România. S-au înregistrat doar unele frământări şi luări de poziţie ale intelectualilor, studenţilor şi tinerilor din Ardeal, mai ales, care au

fost ținute sub control de către serviciile de securitate. După o îndelungată detenție și un proces trucat, acest important concurent al lui Gheorghiu-Dej la conducerea partidului a fost executat în 1954.

În același interval de timp, rivalitatea dintre grupul lui Gheorghiu-Dej și cel al lui Ana Pauker și Vasile Luca, a constituit, în realitate, o competiție pentru a obține favorurile lui Stalin și, prin aceasta, controlul complet al partidului. Victoria lui Dej în 1952, când Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu și susținătorii acestora au fost înlăturați din conducerea P.M.R. și din guvern, nu a putut fi posibilă fără acordul liderului comunist de la Kremlin.

În ceea ce privește ***politica externă***, până pe la mijlocul deceniului al șaselea aceasta s-a caracterizat printr-o completă subordonare față de Moscova. Legăturile cu occidentul au fost întrerupte. Tratatul cu Iugoslavia, încheiat în 1947, a fost denunțat în urma conflictului Stalin-Tito. Au fost semnate tratate cu Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia și Ungaria, state aflate sub controlul Uniunii Sovietice. La 4 februarie 1948 a fost semnat, la Moscova, un tratat de prietenie și asistență mutuală româno-sovietic, valabil timp de 20 de ani. A fost primul tratat de acest fel semnat de sovietici cu un stat care, în timpul celui de-al doilea război mondial, luptase împotriva lor. În noul context politic, problema Basarabiei și a

Bucovinei de Nord nu a mai putut fi ridicată. În schimb, la 23 mai 1948, printr-un simplu proces-verbal încheiat între Nicolai Pavlovici, (reprezentant al Ministerului Afacerilor Externe al Uniunii Sovietice) şi Eduard Mezincescu, (reprezentant al Ministerului Afacerilor Externe al României), Insula Şerpilor a intrat în componenţa URSS.

Relaţii româno-sovietice au luat o nouă turnură după preluarea puterii politice, la Moscova, de către Nichita Sergheevici Hrusciov. La congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Român (1955), s-a vorbit pentru prima dată de calea românească de construire a socialismului şi s-a insistat pe necesitatea respectării principiilor suveranităţii în relaţiile dintre ţările socialiste. Relaţiile româno-sovietice au devenit tensionate în momentul în care Hrusciov a încercat să introducă principiul diviziunii şi al specializării economice în cadrul blocului socialist. Potrivit planurilor Kremlinului, U.R.S.S., Republica Democrată Germană şi Cehoslovacia urmau să continue industrializarea, în timp ce România, Bulgaria, Polonia şi Ungaria ar fi trebuit să pună accent pe dezvoltarea agriculturii. Ideea era susţinută de Cehoslovacia şi R.D.G., în vreme ce Polonia şi Ungaria manifestau îndreptăţite rezerve. Bulgaria, docilă, s-a raliat viziunii moscovite. Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost cel mai ho-

tărât adversar al acestui proiect. Discuțiile pe această temă au continuat câțiva ani, încheindu-se cu triumful punctului de vedere românesc.

Cu toate fricțiunile existente, Hrusciov a acceptat, în 1958, cererea stăruitoare a lui Gheorghiu-Dej de retragere a trupelor sovietice din România. Concesia făcută de Hrusciov nu reprezenta, din punct de vedere strategic, un sacrificiu pentru securitatea blocului răsăritean. Prezența soldaților sovietici în România nu era absolut necesară, această țară fiind înconjurată de state comuniste; opoziția internă fusese, la rândul ei, anihilată. Retragerea soldaților Armatei Roşii din România a consolidat prestigiul intern al lui Gheorghiu-Dej. Plecarea sovieticilor a fost însoțită de noi valuri de arestări şi excluderi din partid, victimele acestor acțiuni represive fiind atât activişti de partid căzuți în dizgrație, cât şi intelectuali înclinați către disidență sau țărani care se opuneau colectivizării. Toate acestea aveau menirea de a intimida populația, pentru a evita orice surpriză după plecarea unităților militare sovietice.

"Destinderea"

După 1958, România şi-a asumat riscurile unei politici de neconceput până la acea dată. Comerțul

exterior a început să se deschidă către Occident. România a încheiat cu guvernele occidentale acorduri de compensare pentru bunurile naționalizate în 1948, înlăturând astfel o serioasă piedică în calea viitoarelor legături economice. La începutul anilor '60, disputa sovieto-chineză a oferit României posibilitatea de se distanța tot mai mult de Kremlin. Bucureştiul a devenit locul favorit în care chinezii îşi manifestau atitudinea antimoscovită. China a trimis în România numeroase delegații economice şi politice. Volumul schimburilor comerciale între cele două țări a crescut considerabil, fiind semnat, la Beijing, şi un acord cultural româno-chinez.

Politica externă românească a devenit tot mai îndrăzneață, detaşându-se tot mai evident de linia Moscovei. În 1963, Gheorghiu-Dej a vizitat Iugoslavia, încheind un acord pentru construirea complexului hidroenergetic de la Porțile de Fier. Ambasadorul român a fost retrimis la Tirana (în condițiile în care Albania întrerupsese relațiile diplomatice cu URSS), legațiile Angliei şi Franței la Bucureşti au fost ridicate la rang de ambasadă, o delegație economică română a călătorit la Washington. Cea mai importantă manifestare de "independență" a României în timpul lui Gheorghiu-Dej a fost Declarația din aprilie 1964 prin care Moscovei i se cerea ca în relațiile sale cu țările comuniste să respecte ceea ce pre-

tinde a fi respectat de către țările occidentale în relațiile lor internaționale. Spre exemplificare menționăm un scurt fragment din această declarație: "Dată fiind diversitatea condițiilor de construcție socialistă nu există şi nu pot exista tipare sau rețete unice, nimeni nu poate hotărâ ce este just şi ce nu pentru alte țări sau partide".

În paralel cu reorientarea politicii externe, Gheorghiu-Dej a inițiat, după încheierea colectivizării agriculturii, un proces de destindere pe plan intern. Primul pas a fost decretarea amnistiei tuturor deținuților politici. Acțiunea a început în 1962 şi s-a sfârşit în 1964. Un alt element esențial l-a constituit *campania de derusificare,* care a culminat în 1963, odată cu închiderea institutelor înființate în 1948, cu schimbarea numelor ruseşti ale străzilor şi cinematografelor, cu revenirea oraşului Stalin la vechiul nume Braşov, etc. Institutul de Studii Sud-Est Europene îşi reia activitatea, la Bucureşti se deschid diverse expoziții americane, se traduc cărți occidentale, se cumpără licențe străine, iar melodiile şi filmele ruseşti au fost înlocuite cu cele occidentale. Unul dintre cele mai importante momente ale perioadei a fost *restabilirea latinității limbii române* de către Academia Română. Un puternic ecou l-a avut şi publicarea, sub îngrijirea lui Andrei Oțetea, a lucrării lui Marx *Însemnări despre români,* în care este denunțată

politica Rusiei țariste față de Țările Române, în special față de ocuparea Basarabiei în 1812.

Gheorghe Gheorghiu-Dej a murit în 19 martie 1965. Schimbările care au avut loc în România în ultimii săi ani de viață au dus la crearea unui climat de relativă bunăstare socială şi la obținerea unei autonomii în cadrul blocului socialist.

Moartea lui Gheorghiu-Dej s-a produs într-un moment în care, în România, semnele "dezghețului" ideologic deveniseră evidente. În interior apăruseră primele semne de mulțumire şi de speranță, iar în exterior România începea să fie prezentă în atenția diplomaților şi economiştilor occidentali.

La câteva zile după funeralii, numele lui Gheorghiu-Dej a dispărut din presa oficială, cărțile şi articolele de cuvântări i-au fost retrase din librării, iar portretele sale au fost date jos de pe pereți. Lumea începea să facă cunoştință cu noul lider al Partidului Comunist, **Nicolae Ceauşescu.**

V. 2 – România în timpul lui Nicolae Ceauşescu

Nicolae Ceauşescu s-a născut la 26 ianuarie 1918 la Scorniceşti, județul Olt. Nicolae a fost al treilea copil, din cei zece ai familiei. După absolvirea şcolii primare, neavând suficiente mijloace ma-

teriale pentru a-şi asigura un viitor în sat, Nicolae ia calea Bucureştilor. Fenomenul e frecvent în România interbelică printre tinerii țărani atraşi de iluziile marilor oraşe. Astfel, la începutul anilor '30 pe Nicolae Ceauşescu îl găsim la Bucureşti angajându-se direct în acțiunile organizate de comunişti. Fără a fi jucat vreun rol important în clandestinitate reuşeşte, după 1944, să urce treptele ierarhiei în partid. A fost şef al tineretului comunist, general-locotenent şi şef al direcției politice a armatei, secretar al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, membru al Biroului Politic, responsabil cu problemele de cadre etc. Totuşi, în 1965, când a fost numit prim-secretar al partidului, atribuțiile sale erau limitate. Ascensiunea lui spre puterea absolută avea să înceapă, de fapt, după 1971, fără a mai putea fi stăvilită până în decembrie 1989. Nicolae Ceauşescu s-a căsătorit, în 1946, cu Elena Petrescu, pe care a cunoscut-o în timpul unui miting muncitoresc organizat în capitală. Ajutată de soțul ei, Elena a devenit, în 1979, preşedinte al Consiliului Național pentru Ştiință şi Tehnologie, în 1980 prim viceprim-ministru, ajungând apoi şi preşedinte al comisiei pentru cadre a partidului. Elena Ceauşescu ajunge astfel "numărul doi" în partid şi în stat.

Prima manifestare de amploare cu prilejul căreia Nicolae Ceauşescu s-a făcut cunoscut opiniei publice a fost Congresul al IX-lea al partidului. Lucrările congresului s-au desfăşurat la Bucureşti, între 19 şi 24 iulie 1965. Ceauşescu a prezentat "Raportul la Congres". Discursul lui, chiar dacă a fost incoerent pe alocuri, a fost ascultat cu atenţie şi curiozitate atât de delegaţii din ţară cât şi de invitaţii străini. A fost un discurs simplu. A prezentat situaţia economică a României, insistând asupra faptului că dezvoltarea industriei va atrage neîndoielnic progresul economiei naţionale şi al întregii societăţi. Apoi, spre surprinderea auditoriului, a denunţat abuzurile din timpul lui Gheorghiu-Dej. Deşi criticile nu au vizat persoane, surprinderea a fost mare.

Congresul al IX-lea, "congresul promisiunilor şi deschiderilor", a creat imaginea unui lider mai liberal, imagine opusă celei lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Totodată, congresul a confirmat numirea lui Nicolae Ceauşescu în funcţia de secretar general al Comitetului Central al Partidului Cominist Român. De asemenea, partidul şi-a reluat denumirea pe care o purtase anterior unificării din 1948.

- **1965 - 1970/71**

Regimul lui Nicolae Ceauşescu a debutat cu o serie de măsuri de natură să redreseze orgoliul național, cum ar fi relatinizarea numelui țării - *România* în loc de *Romînia.* Noul lider s-a întâlnit frecvent cu reprezentanții intelectualității, armatei, muncitorilor, ocazii cu care şi-a manifestat dezacordul față de dogmele epocii anterioare. A ajuns chiar să ia măsuri menite a încuraja inițiativa particulară. Astfel, în 1967, a permis deschiderea de prăvălii, restaurante, pensiuni şi locuințe particulare, s-au adoptat noi reglementări ale regimului paşapoartelor, etc. Primele întâlniri cu populația au fost organizate începând cu toamna anului 1965. Ceauşescu a vizitat şantiere muncitoreşti, s-a întâlnit cu reprezentanți ai minorităților naționale, a vizitat oraş după oraş, călătoriile şi adunările populare devenindu-i indispensabile. Marile mitinguri "populare" reprezintă unul dintre elementele caracteristice ale epocii Ceauşescu.

În acelaşi cadru al politicii de destalinizare şi a continuării acuzațiilor la adresa regimului precedent, Ceauşescu a organizat, în aprilie 1968, o plenară a Comitetului Central în care s-a decis reabilitarea lui Lucrețiu Pătrăşcanu şi excluderea lui Alexandru Drăghici (fost ministru de interne) din toate

organismele de partid. Secretarul general rostit, cu această ocazie, un aspru reghizitoriu împotriva lui Drăghici şi a lui Gheorghiu-Dej, acuzându-i a fi fost principalii instigatori ai asasinării lui Pătrăşcanu precum şi a lui Ştefan Foriş (liderul P.C.R. între 1940-1944).

Simptomele "dezgheţului" s-au făcut simţite şi în ***economie***, domeniu în care s-a putut constata un progres simţitor. Nicolae Ceauşescu a continuat politica lui Gheorghiu-Dej, mai ales în ceea ce priveşte industria. Planul cincinal pe anii 1966-1970, ale cărui directive fuseseră stabilite la congresul al IX-lea, a pus accentul pe industria grea. Visul lui Ceauşescu era acela de a transforma România într-o ţară exportatoare de maşini. În paralel, a început construirea unor vaste capacităţi de rafinare a petrolului. Ceauşescu susţinea că modernizarea economiei româneşti se poate obţine mai repede în condiţiile unui dirijism centralizat. Această linie s-a accentuat şi mai mult după 1970 când s-a hotărât începerea lucrărilor unor ambiţioase obiective industriale, care s-au dovedit a fi, nu mult mai târziu, lipsite de valoarea economică care li se atribuia. În ceea ce priveşte agricultura, (beneficiară a unor subvenţii din partea statului care urcau până la 15-20% din totalul pe economie), rezultatele obţinute au fost destul de

bune, constatându-se, la începutul anilor '70, o anumită abundență a produselor alimentare.

Noua orientare, mai liberală, a lui Nicolae Ceauşescu s-a făcut simțită din plin în domeniul ***culturii***. Controlul birocratic a slăbit, devenind posibilă realizarea unor opere de prestigiu. Învățământul a cunoscut o perioadă de modernizare şi deschidere. Ponderea ştiințelor exacte a crescut în defavoarea ştiințelor politice. Rusificarea a dispărut complet din şcoli, limba rusă fiind treptat înlocuită cu limbile de circulație internațională. Au fost înființate licee în care limba de predare era una din importantele limbi de circulație internațională; universitățile româneşi au intrat în contact cu cele europene şi americane; profesorii şi studenții au avut posibilitatea de a cunoaşte lumea academică internațională; biblitecile şi librăriile s-au îmbogățit cu lucrări occidentale. Prin această politică tolerantă față de cultură, partidul comunist a reuşit să-şi atragă simpatia şi adeziunea intelectualității. Atâta vreme cât Nicolae Ceauşescu nu a manifestat un interes special pentru cultură, aceasta s-a putut dezvolta în voie. Intelectualii au putut să-şi aleagă teme de cercetare conforme propriilor inclinații, fără a fi nevoiți să țină cont de interesele şi indicațiile partidului, cum avea să se întâmple în deceniile opt şi nouă. În această perioadă au putut vedea lumina tiparului

studii ale căror subiecte erau în acord cu curentele vremii pe plan internațional.

În domeniul ***politicii externe***, primii ani ai regimului Ceauşescu au reprezentat perioada unor inițiative diplomatice româneşti care aveau să integreze România în rândul comunității internaționale. Nicolae Ceauşescu nu numai că a continuat cursul inițiat de Gheorghiu-Dej, ci s-a şi angajat în câteva acțiuni care i-au consolidat, în mod durabil, prestigiul. El a refuzat să permită desfăşurarea de manevre militare ale Pactului de la Varşovia pe teritoriul României; a devenit prima țară din lagărul socialist care a stabilit relații diplomatice cu Germania Federală; a refuzat să rupă relațiile diplomatice cu Israelul în urma războiului din 1967 şi, mai mult chiar, comunitatea evreilor români a fost lăsată să adere la Congresul Mondial Evreiesc; a refuzat să participe la invazia Cehoslovaciei alături de trupele țărilor membre ale pactului de la Varşovia (mult mai târziu s-a aflat că României nici nu i s-a solicitat participarea), acțiune care a fost considerată drept apogeul politicii externe a lui Ceauşescu. Declarația din august 1968 l-a transformat pe Nicolae Ceauşescu într-un erou național şi internațional. Occidentul era impresionat. Liderii săi şi-au început pelerinajul spre Bucureşti. Primul a fost premierul britanic Harold Wilson, urmat de preşedintele Franței Charles

de Gaulle (mai 1968). De Gaulle considera vizita în România atât de importantă, încât, deşi evenimentele din Franța erau destul de grave (criza din mai '68), el a hotărât să nu renunțe la vizită.

Suprema confirmare a succesului lui Nicolae Ceauşescu pe plan internațional a fost vizita președintelui american Richard Nixon, în vara anului 1969. Era prima vizită a unui președinte american în Europa de Est. Până la venirea administrației Carter, relațiile româno-americane au cunoscut un curs ascendent, care au culminat cu acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate României, în 1974. De asemenea, de o mare importanță au fost negocierile (încheiate cu succes în 1971) de adeziune a României la Acordul General pentru Tarife şi Comerț (GATT), şi acceptarea României ca membru a Fondului Monetar Internațional şi a Băncii Mondiale. Bineînțeles, legăturile economice din cadrul C.A.E.R. n-au fost neglijate, deşi, comparativ, s-a putut constata o uşoară reducere a lor.

- **1971 - 1980**

Dezghețul inițiat de Gheorghiu-Dej, continuat şi amplificat apoi de Ceauşescu, nu avea să dureze prea mult. Totul a început de fapt cu vizita lui Ceauşescu în China şi Coreea de Nord. În Phenian a

fost impresionat de înregimentarea colosală ridicată la rang de politică de stat. În această vizită, cu nefaste consecințe pentru viitorul poporului român, Nicolae Ceauşescu a fost însoțit de soția sa Elena. După întoarcerea în țară, Ceauşescu a anunțat o ***mini-revoluție culturală***. Prima expresie a noului curs politic a fost reprezentată de "Tezele din 1971". Ele prevedeau un control centralizat asupra activităților artistice şi culturale, asupra presei şi învățământului. Totodată era anunțată punerea în aplicare a aşa numitei "rotiri a cadrelor şi funcțiilor", prin care demnitarii erau schimbați periodic din funcții. Premierul Ion Gheorghe Maurer a fost criticat pentru ideile lui economice şi a fost acuzat de neîncredere în politica partidului. Va fi înlăturat treptat, în timp ce Elena Ceauşescu începea să-şi facă apariția în ierarhia politică românească. În 1973, ea şi-a făcut intrarea în Comitetul Executiv.

După 1974, anul în care Nicolae Ceauşescu s-a autoproclamat preşedinte al România, membrii familiei sale au început să acumuleze funcții importante în partid, stat sau în ierarhia militară. Posturile cheie ale partidului, ale unor ministere (de interne şi agricultură), organizației de tineret şi a consiliului de ştiință şi cultură au fost ocupate de soție, frați, fii şi cumnați. Toate acestea într-o perioadă în care Maurer a fost înlocuit, iar alți membri ai partidului

pe care Ceauşescu s-a sprijinit în 1965 au fost marginalizaţi. Cultul personalităţii a ajuns la forme rar întâlnite, secretarului general plăcându-i să fie aşezat alături de cei mai de seamă domnitori şi voievozi. La crearea acestei imagini au participat scriitori, muzicieni şi artişti plastici. Conducătorului i s-au atribuit calităţi mitice şi competenţe universale, biografia sa era mereu reajustată, iar ziua de 26 ianuarie a început, treptat, să concureze marile sărbători. Ceauşescu începea să fie aclamat ca lider înzestrat cu posibilităţi de supraom, capabil să găsească soluţii la toate problemele.

Înlăturarea lui Gheorghe Maurer a pus capăt descentralizării iniţiate de fostul prim ministru. Orice spirit de iniţiativă, din domeniul economic mai ales, a fost anihilat după 1974, deciziile fiind luate numai de atotştiutorul şef de partid şi de stat. Şi-au pierdut funcţiile în ministere oameni ca Ştefan Voitec, Ilie Verdeţ şi Cornel Burtică, datorită unei viziuni economice care nu se potrivea cu aceea promovată de Ceauşescu. Accentul excesiv pus pe dezvoltarea industriei grele a creat dezechilibre economice majore. În acelaşi timp, România a fost nevoită să cheltuiască din ce în ce mai mult pentru importurile de minereu de fier şi petrol. Drept consecinţă, unul din cele mai negative rezultate ale acelei nesă-

buite politici de industrializare a fost creşterea datoriei externe a României.

Cea mai acută problemă a economiei româneşti a fost cea legată de agricultură. În România a început să fie bântuită, după 1975, de o criză alimentară care se accentua cu fiecare an care trecea. Centralizarea în acest domeniu a atins forme greu de imaginat. Au fost adoptate decrete prin care ţăranii erau obligaţi să-şi înregistreze animalele din gospodărie la primării, să contracteze animalele cu statul şi să-şi vândă produsele la preţurile stabilite de stat. A fost interzisă sacrificarea animalelor de către proprietarii lor.

Eşecul politicii economice s-a răsfrânt negativ asupra nivelului de trai. Preţurile, stabile în primii zece ani ai regimului ceauşist, au început să crească în a doua jumătate a anilor '70. Lipsa articolelor de primă necesitate şi, mai ales, a alimentelor a început să devină din ce în ce mai acută, ceea ce a determinat raţionalizarea produselor alimentare de bază. De asemenea, au fost adoptate măsuri de natură să împiedice mutarea populaţiei dintr-o regiune în alta. 14 oraşe au fost declarate "oraşe închise", stabilirea în ele devenind aproape imposibilă. Spre deosebire de epoca precedentă, au început a fi luate măsuri prin care se urmărea stoparea migraţiei interne de la sat la oraş.

Scăderea nivelului de trai a dus, firesc, la creşterea nemulţumirilor populaţiei. Cu toată stăruinţa autorităţilor de a le împiedica sau minimaliza, în ţară au avut loc o serie de acţiuni greviste şi revendicative. În august 1977, a avut loc greva minerilor din Valea Jiului. A fost cea mai mare acţiune grevistă de după 1945. Datorită amplorii manifestaţiei, Nicolae Ceauşescu a fost silit să se deplaseze în zona minieră, făcând lucrătorilor de acolo numeroase promisiuni. Nu au fost decât o momeală pentru că, nu după mult timp, represiunea s-a abătut asupra greviştilor. În primăvara anului 1979, a fost înfiinţat Sindicatul liber al oamenilor muncii din România (S.L.O.M.R.), cu secţii în Transilvania, Banat şi Muntenia. A cuprins aproximativ 2000 de oameni. Programul acestui sindicat prevedea o serie de drepturi muncitoreşti, printre care dreptul de asociere. S.L.O.M.R. n-a putut activa mult timp. Liderii au fost întemniţaţi după câteva săptămâni, iar mişcarea a fost dizolvată. De-a lungul perioadei cuprinse între anii 1974-1981 au avut loc incendii şi explozii la mari intreprinderi industriale, provocate intenţionat de muncitori nemulţumiţi de condiţiile de muncă sau de neplata orelor suplimentare.

Unul dintre fenomenele cele mai izbitoare ale perioadei a fost ***minirevoluţia culturală***, prin care ideologia de partid a revenit în cultură. Nume-

roşi activişti de partid, cu funcţii dintre cele mai importante, au fost declaraţi oameni de ştiinţă. Printre aceştia s-au numărat, în primul rând, membrii familiei Ceauşescu. Au fost luate măsuri pentru cenzurarea oricăror publicaţii, au fost restrânse contactele cu străinătatea şi au fost neutralizate multe din instituţiile care au adus faimă culturii române în anii '60. O mare atenţie a fost acordată învăţământului. Legea învăţământului din 1978 a introdus principiul integrării învăţământului cu producţia. Liceele şi facultăţiile au fost puse sub tutela unor fabrici, elevii şi studenţi fiind însărcinaţi cu îndeplinirea unor "planuri de producţie". Cele care au avut cel mai mult de pierdut în urma acestei reorganizări au fost disciplinele umaniste. Numărul studenţilor a înregistrat o restrângere severă, înscrierea la examenul de admitere fiind de multe ori condiţionată de recomandări ale organizaţiilor de partid. Restricţii similare, dar mult mai severe, le-au fost impuse şi celor care doreau să se înscrie la doctorat. Totuşi, regimul nu a reuşit să se impună peste tot. Literatura, medicina şi ştiinţele exacte au fost domeniile care s-au bucurat de o anumită independenţă. De aici au pornit şi cele mai îndârjite manifestări de opoziţie.

După 1971, un mare număr de oameni de ştiinţă şi-au exprimat atitudinea faţă de noul curs politic. Remarcabile au fost critica formulată de scriito-

rul Nicolae Breban, pe atunci membru al Comitetului Central şi redactor şef al revistei "România literară", care, criticând amestecul ideologiei de partid în cultură a fost exclus din Comitetul Central şi de la conducerea revistei; "Mişcarea Goma" - februarie-martie 1977, la care au aderat aproximativ 200 de oameni; 'textele preoţilor dizidenţi (ex : Gh. Calciu Dumitreasa- 1979); scrisorile deschise adresate liderilor români sau străini; interviurile adresate de către unii dizidenţi mass-mediei occidentale. Totodată, trebuie menţionate şi criticile formulate la adresa regimului de către reprezentanţii minorităţilor naţionale.

In ceea ce priveşte ***politica externă***, destalinizarea diplomatică din deceniul precedent nu a mai fost continuată de regimul politic de la Bucureşti. În primul rând, atenţia a fost concentrată înspre amplificarea relaţiilor de prietenie şi colaborare cu toate ţările socialiste. Una din grijile lui Ceauşescu a fost reglementarea relaţiilor cu Uniunea Sovietică. Procesul de apropiere româno-sovietic a atins apogeul în 1976 cu prilejul vizitei lui Nicolae Ceauşescu în Basarabia şi Crimeea. Totuşi, disensiunile nu au putut fi înlăturate, disputele continuând în cadrul Tratatului de la Varşovia şi în cadrul C.A.E..R. Relaţiile bilaterale dintre cele două ţări au fost mai mult de natură economică. România era nevoită să importe

din Uniunea Sovietică importante resurse pentru industrie.

Anii '70 au reprezentat, în acelaşi timp, perioada amplificării legăturilor cu ţări din Asia şi Africa. La acest capitol se înscriu vizitele lui Nicolae Ceauşescu în acele ţări, precum şi vizite la Bucureşti a şefilor statelor vizitate.

În ceea ce priveşte relaţiile diplomatice româno-occidentale, în pofida unor acţiuni româneşti destul de importante (vizitele lui Ceauşescu în Italia, Republica Federală Germană., S.U.A., Franţa, Ţările nordice, Marea Britanie, etc, precum şi vizitele liderilor occidentali în România şi participarea la anumite întruniri şi conferinţe internaţionale), Ceauşescu şi-a văzut popularitatea mult diminuată. Datorită îngrădirilor impuse pe plan intern, liderul român a început să fie condamnat pentru nerespectarea drepturilor omului. Singurul domeniu unde România a excelat, conformându-se exigenţelor internaţionale, a fost sportul.

- **1981 - 1989**

Ultimii nouă ani ai regimului ceauşist sunt caracterizaţi de programul de austeritate dictat de dorinţa lui Ceauşescu de a face din plata datoriei externe prioritatea absolută a politicii româneşti.

Este perioada izolării internaționale, a distrugerii centrului istoric al Bucureștiului și a altor orașe, a demolării bisericilor și mănăstirilor, a sfărâmării a numeroase vestigii ale perioadei precomuniste. Țara a început să fie guvernată exclusiv pe baza "indicațiilor prețioase" ale liderului ei. Din eroul presei occidentale a anilor '65-'71, Ceaușescu a devenit "tiranul", "omul bolnav al lumii comuniste", etc, în viziunea aceleași prese.

Efectele negative ale industrializării din anii precedenți, datoriile și dobânzile exorbitante care trebuiau plătite, s-au făcut simțite din plin în *economie*. Hotărât să pună capăt datoriilor externe, Ceaușescu a decis să reducă drastic importurile și să exporte tot ce se putea. Pentru a pune în aplicare această politică, a introdus o serie de măsuri de austeritate pentru populație. A raționalizat pâinea și alte produse alimentare de primă necesitate, produsele de import au devenit aproape prohibite, țăranilor li s-a interzis cumpărarea unor produse alimentare din orașe, consumul de energie electrică a fost drastic raționalizat. În ceea ce privește agricultura, deși statisticile oficiale anunțau mereu producții agricole sporite și de bună calitate, lipsa produselor agricole era acută pe piața românească. Nevoite, câteodată, să motiveze această penurie de produse alimentare, oficialitățiile acuzau criza economică mon-

dială, inflația și prețul ridicat al petrolului, precum și calamitățile naturale. Bineînțeles, toate acestea au influențat negativ agricultura, dar au existat și "ani buni" de pe urma cărora nu s-a înregistrat nici o îmbunătățire a ofertei de produse agricole pe piața internă. Pe de altă parte, mijloacele moderne de lucru se utilizau rar. În general se lucra manual. Forța de muncă era asigurată de multe ori prin scoaterea la câmp a soldaților, elevilor, studenților și chiar a muncitorilor. Totodată, fără a-și asigura o piață pentru desfacerea bunurilor produse, liderii comuniști au decis fabricarea unor mașini, avioane, nave maritime și fluviale, automobile, etc, multe din ele de calitate inferioară, și adeseori lipsite de prețuri de cost atractive.

În urma politicii promovate, în locul bunăstării, hotărârile de partid au adus poporului român lipsuri și sărăcie. S-a manifestat o vădită lipsă de interes pentru *problemele sociale*, fondurile de stat alocate acestui sector scăzând de la un an la altul. Veniturile populației s-au diminuat simțitor; oamenii sufereau datorită lipsei produselor alimentare, frigului din casă și de la locul de muncă, prohibirii aparatelor de uz casnic care consumau energie electrică, obligației de a lucra ore suplimentare, fără a fi plătiți, în zilele de sărbători legale și religioase, etc. Cele mai abuzive legi adoptate în timpul lui Ceau-

şescu şi cele mai greu de suportat de populaţie au fost "programul de alimentaţie ştiinţifică", elaborat în 1982 (decret prin care s-a stabilit numărul de calorii şi procentul de proteine ce revenea fiecărui membru al societăţii, în funcţie de vârstă, sex şi profesie) şi programul demografic, conform căruia fiecare familie trebuia să aibă cel puţin trei copii. Bineînţeles, programul n-a putut fi impus aşa cum ar fi dorit liderii de la Bucureşti, dar a creat, totuşi, numeroase tensiuni în societate.

Cât priveşte ***cultura***, după 1981 s-a înregistrat amestecul tot mai grosolan al autorităţilor în acest domeniu odată cu exacerbarea cultului personalităţii şi a ascensiunii "academice" a Elenei Ceauşescu. Condiţiile de publicare a cărţilor au devenit mereu mai grele. Cenzura a încercat să anihileze orice urmă de independenţă artistică, iar pomenirea "Conducătorului iubit", cu ocazia manifestărilor artistice sau citarea lui în cărţile care urmau a fi publicate era obligatorie.

În comparaţie cu perioada precedentă, în anii '80 numărul membrilor de partid a crescut destul de mult (în 1987 - cca 3,5 milioane). Cea mai mare parte a noilor membri nu intraseră însă în partid de bună voie, mai ales după 1980. Obţinerea unui loc de muncă mai bun, a unei locuinţe mai confortabile, înscrierea la examenele de doctorat, etc erau condi-

ționate de calitatea de membru de partid. Realitatea impune o analiză atentă acestui fenomen. Era o diferență mare între membrii P.C.R. care reprezentau nomenclatura şi cei intrați în partid pentru a-şi putea exercita profesia.

Şi în deceniul al nouălea, regimul comunist a avut de înfruntat diferite manifestări de opoziție. Până spre sfârşitul anilor '80, grupurile sau persoanele individuale dizidente acționau fiecare separat, fără a se putea constitui într-o mişcare unitară, datorită Securității care-i reducea la tăcere. Dar, pe măsură ce regimul se înăsprea ***mişcarea de rezistență*** se făcea tot mai mult simțită. În a doua jumătate a anilor '80 s-a produs o intensificare a revoltelor spontane, cum ar fi revolta muncitorilor din Braşov (15 noiembrie 1987), sau ieşirea în stradă a studenților din Iaşi. De asemenea, o puternică surpriză a constituit-o acțiunea din martie 1989 a şase foşti demnitari ai partidului care, printr-o scrisoare deschisă adresată lui Ceauşescu, făceau cunoscute opiniei publice abuzurile regimului şi-i cereau liderului de partid şi de stat să renunțe la conducerea țării.

Nici una din aceste manifestări nu aveau să-l determine pe Nicolae Ceauşescu să renunțe la putere. Deşi conştient de schimbările din fostul spațiu comunist central şi est european, el îşi promova, în continuare, funesta linie politică. În noiembrie 1989,

la Bucureşti, a avut loc Congresul al XIV-lea al Partidului Comunist Român, congres care l-a reales pe Ceauşescu în fruntea P.C.R. În acel noiembrie, când începea distrugerea zidului Berlinului, când liderul comunist bulgar Todor Jivkov îşi dădea demisia (10 noiembrie), când în Praga aveau loc manifestaţii studenţeşti, în România nimic nu părea să aducă schimbări. Dar Ceauşescu nu avea să supravieţuiască mai mult de o lună. Mijlocul lui decembrie 1989 i-a adus pe locuitorii României în stradă şi nimic nu i-a mai întors în casele lor până la înlăturarea clanului ceauşist.

Referinţe bibliografice

Angela Banciu, *Istoria vieţii constituţionale din România,1866-1991*, Bucureşti, Ed. Dacia, 1994

Lavinia Betea, *Maurer şi lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Arad, Fundaţia Culturală Ion Slavici, 1995

Sanda Borşa, Mihai Croitor, *Colectivizarea agriculturii în România: mecanismele legislative ale subordonării lumii rurale (1949-1962)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ "LUCIAN BLAGA" ISTORIE MODERNĂ CLUJ-NAPOCA

Dan Cătuşan, Ioan Chiper, *Cazul Ştefan Foriş. Lipta pentru putere în PCR. De la Ghgeorghiu-Dej la Ceauşescu,* Bucureşti , Ed. Vremea, 1999

Adrian Cioroianu, *Pe urmele lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc,* Bucureşti, Ed. Curtea Veche, 2005

Florin Constantiniu, *PCR, Pătrăşcanu şi Transilvania (1945-1946),* Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2001

Mihai Croitor, *România şi conflictul sovieto-chinez (1956-1971),* Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009

Dennis Deletant, *Ceauşescu şi securitatea,* Bucureşti, Ed. Humanitas, 1997

Idem, *Regimul comunist în România,,* Bucureşti, Ed. Accademia Civică, 1998

Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România,* Bucureşti, Ed. Humanitas, 1990,

Fischer- Galati, Stephen, *România în secolul XX,* Iaşi, Institutul European, 1998

Vlad Georgescu, *Politică şi istorie. Cazul comuniştilor români,* Ed Humanitas, Bucureşti, 1991

Idem, *Istoria românilor,* Bucureşti, Ed. Humanitas, 1990

Gheorghe Iancu, Ottmar Traşcă, Virgiliu Ţârău (ed), *Colectivizarea agriculturii în România. Aspecte legislative. 1945-1962,* Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000,

Ghiță Ionescu, *Comunismul în România 1944-1964*, Bucureşti, Ed. Litera, 1994

Gail Kligman, *Politica duplicității. Controlul reproducerii în România lui Ceauşescu*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 2000

Corneliu Mihai Lungu, Mihai Retegan, *1956 Explozia. Percepții române, iugoslave şi sovietice asupra evenimentelor din Polonia şi Ungaria*, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 1996

Marius Micu, *Dosar Ana Pauker*, Bucureşti, Ed. Humanitas,1991

Marin Nițescu, *Sub zodia prolecultismului. Dialectica puterii*, Ed Humanitas, Bucureşti, 1995

Dumitru Preda, Mihai Retegan, *1989. Principiul dominoului: prăbuşirea regimurilor comuniste europene*, Bucureşti, Fundația Culturală Română, 2000,

Cosmin Popa, "Regimul comunist din România (1948-1989)", în: *Istoria României. Compendiu*, coord. Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan Cluj-Napoca, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Tansilvane, 2007

Mihai Retegan, *1968. Din primăvară până în toamnă, schiță de politică externă românească*, Bucureşti, Ed. RAO, 1998

Stelian Tănase, *Elite şi societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej, 1948-1965,* Bucureşti, Ed Humanitas, 1998

Vladimir Tismăneanu, *Fantoma lui Gheorghiu-Dej,* Bucureşti, Ed Univers, 1995

Katerine Verdery, *Compromis şi rezistenţă. Cultura română sub Ceauşescu,* Bucureşti, Ed. Humanitas, 1994

Larry L. Watts, *Fereşte-mă, Doamne de prieteni...Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România,* Bucureşti, Ed. RAO, 2011

VI - ROMÂNIA DUPĂ ÎNLĂTURAREA REGIMULUI COMUNIST

Anul 1989 marchează căderea comunismului în Europa Centrală şi de Est. În România, după căderea regimului comunist, s-a produs o cotitură în ceea ce priveşte sistemul politic, social, economic, instituţional. Întreaga ţară optase nu numai pentru schimbarea lui Nicolae Ceauşescu, dar şi a tipului de politică promovată de acesta şi a instituţiilor pe care se baza realizarea ei. La mijlocul lui decembrie 1989, revolta anticeauşistă a izbucnit la Timişoara, pe un fond etnico-religios instabil. După câteva zile, nemulţumirea unei minorităţi religioase din oraş s-a transformat într-una generală, fapt ce a atras reacţia violentă a autorităţilor. Ulterior, revolta s-a extins şi în Bucureşti, cu ocazia unui miting organizat de Nicolae Ceauşescu în ziua de 21 decembrie. Până a doua zi, valul mitingurilor şi revoltelor a cuprins întreaga ţară, în principalele oraşe având loc mari manifestaţii populare, unde s-au scandat sloganuri anticeauşiste. În 22 decembrie Nicolae Ceauşescu a fost înlăturat, puterea fiind preluată, în după-amiaza aceleiaşi zile, de Frontul Salvarii Naţionale (F.S.N.). Astfel, au fost destrămate structurile şi in-

stituțiile care menținuseră coerența societății „socialiste" și, de asemenea, rețelele care făceau ca diferitele sectoare ale acestei societăți să coopereze între ele.

României acelor zile îi lipsea însă o autoritate stabilă, din cauză că orice regulă, nu numai politică, dar și socială, putea fi pusă sub semnul întrebării și orice valoare putea fi contestată în cazul în era asociată cu vechiul regim. A existat un vid de autoritate al instituțiilor centrale ale statului, iar până la realizarea unei structuri constituționale democratice, România a intrat într-o primă etapă a îndelungatei sale tranziții postdecembriste. Rămasă în istorie sub numele de „etapa puterii revoluționare difuze", această perioadă a fost marcată de serioase incertitudini legate de forma pe care trebuia să o ia sistemul politic, care avea de optat între soluția unui regim democratic sau a unei forme autoritare de conducere, derivată din regimul comunist.

Startul tranziției a fost mai dificil în România decât în alte state ex-comuniste central-europene. Demontarea bruscă a sistemului de comandă s-a soldat, într-o primă etapă, cu adâncirea efetelor perturbatoare ale dezechilibrelor structurale, exacerbate de pregătirea ineficientă a clasei politice, și în general a populației, pentru a acționa în condițiile democrației și mecanismelor de piață. În acest sens,

circumstanțele neprielnice în care a debutat în România procesul tranziției explică disfuncționalitățile evidente ce l-au însoțit. Nu însă integral, deoarece acestea sunt imputabile şi modului cum a fost gestionată reforma.

Îndepărtarea de la putere a regimului Ceauşescu nu a însemnat, cu siguranță, instaurarea automată a unui sistem democratic. Acesta putea fi construit numai în măsura în care erau edificate instituțiile corespunzătoare. De fapt, încă de la începutul constituirii sale, Frontul Salvării Naționale şi-a asumat rolul de a guverna țara numai cu titlu provizoriu, până la efectuarea primelor alegeri libere, care să facă posibilă formarea instituțiilor de stat legitime.

În decembrie 1989, una dintre principalele sarcini pe care şi le-a asumat noua putere de la Bucureşti a fost de a reafirma autoritatea instituțiilor statului şi de a administra țara. Această administrare consta, înainte de orice, în menținerea în funcțiune a economiei. În al doilea rând, trebuiau înăbuşite acțiunile care puneau în pericol însăşi existența statului. A fost, probabil, cea mai costisitoare gestionare socială şi economică din istoria României moderne, dar obiectivul principal, acela de a menține țara între limite, totuşi, normale de stabilitate şi de control a fost atins. Acestui obiectiv, pe termen

scurt, i s-a adăugat unul pe termen lung, care a constat în repunerea în funcțiune a structurii de autoritate şi a funcționării normale a instituțiilor. După cum s-a văzut ulterior, au fost necesari mai mulți ani pentru refacerea principalelor instituții politice şi sociale ale țării.

Primul act al Consiliului Frontului Salvării Naționale (22 decembrie 1989) a conținut prevederi cu caracter constituțional. Actul statua trecerea la sistemul pluralist de guvernare, la principiul separației puterilor în stat, alegeri libere, respectarea drepturilor minorităților, restructurarea economiei etc. La 27 decembrie a fost adoptat Decretul-lege referitor la constituirea, organizarea şi funcționarea Consiliului Național al F.S.N. şi a consiliilor sale teritoriale. Noul organism avea atribuții executive şi legislative, având dreptul de a emite decrete cu putere de lege. Lui i se subordona Comitetul Militar Superior. Consiliul F.S.N. avea atribuții foarte largi în numirea premierului, a guvernului, numirea şi revocarea preşedintelui Curții Supreme de Justiție şi a Procurorului General, aprobarea bugetului de stat, acordarea de titluri şi decorații, ratificarea tratatelor internaționale. Preşedintele său avea atribuțiile unui şef de stat, reprezentând țara în relațiile internaționale, având dreptul de a încheia tratate, de a numi şi revoca ambasadori.

Primul guvern al României postdecembriste a fost numit prin decretul nr 1 din 26 dec 1989, fără a exista un act legal în baza căruia să se constituie o astfel de structură. Prin decretul nr. 1 al C.F.S.N., Petre Roman a fost numit premier, actul de organizare al guvernului intrând în vigoare abia după cinci zile. Astfel că, la 31 decembrie 1989, a fost publicat în Monitorul Oficial Decretul-lege privind constituirea, organizarea şi funcţionarea Guvernului României, act care consfinţea misiunea pur administrativă şi subordonarea totală a acestuia faţă de C.F.S.N., adică faţă de Biroul său Executiv. Numirea lui Petre Roman (care avea carisma unui tânăr educat în Occident şi influenţat puternic de acesta), în funcţia de prim-ministru al Guvernului provizoriu a fost oarecum neaşteptată.

Guvernul F.S.N. a debutat cu eliminarea excelor ceauşiste (renunţarea la sistematizarea satelor, înlocuirea politicii de „sugrumare" a micii producţii ţărăneşti prin lărgirea loturilor individuale şi încurajarea lor pentru a produce mai mult şi a desface liber producţia de piaţă) şi cu o serie de măsuri populiste (introducerea săptămânii de lucru de cinci zile, retrocedarea părţilor sociale, cheltuirea rezervei valutare pentru importuri de consum). Mandatul său a fost marcat de o serie de limitări în acţiune, de conflicte politice şi sociale, de conflictele interet-

nice din Transilvania, de violența campaniei electorale, de fenomenul Piața Universității, de mineriadele, mitingurile şi protestele care au avut loc, etc.

În ceea ce priveşte politica internă, unul dintre obiectivele majore ale schimbării din decembrie 1989 a fost renunțarea la sistemul partidului unic şi introducerea pluralismului politic ca fundament al formării instituțiilor reprezentative şi totodată, ca o garanție a democrației constituționale. Pluralismul politic a primit o consacrare legală prin Decretul-lege nr. 8 din 31 decembrie 1989, prin care s-au stabilit modalitățile de înregistrare şi funcționare a partidelor politice şi organizațiilor obşteşti din România şi care a prevăzut libertatea de înființare a partidelor politice. Adoptarea acestui act normativ de către Consiliul F.S.N. a constituit primul pas spre structurarea vieții politice româneşti într-o diversitate, eterogenă ideologic, de forțe politice, fiecare dintre ele pretinzând o anumită legitimitate populară.

Perioada imediat următoare marchează şi constituirea principalelor partide politice. Unele dintre acestea s-au bazat pe tradiția istorică; altele, în schimb, au exprimat interesele unor grupuri politico-sociale participante la evenimenele din decembrie 1989. Au apărut şi partide noi, după modelul forumurilor civice din Cehoslovacia şi Ungaria, pre-

cum şi partide ale minorităţilor etnice. O altă schimbare a fost dată de formarea unor alianţe. În acelaşi timp au aparut partide cu mesaje de stânga, dar şi partide cu mesaje naţionaliste.

Constituirea sistemului pluripartidist a fost un eveniment important în România postdecembristă. În primul rând, în 1990-1991 sistemul partidist a cunoscut o puternică expansiune în sens numeric, ajungându-se la înregistrarea a peste 150 de partide politice. Era normal să se întâmple acest lucru după decenii de dictatură. Legislaţia permitea înregistrarea partidelor pe baza prezentării unei liste cu doar 251 de aderenţi. Configuraţia sistemului politic era foarte neclară. Atât Cabinetul, cât şi puterea legislativă nu erau rezultatul manifestării voinţei populare în cadrul unor alegeri care ar fi putut constitui baza unui anumit tip de putere. Lipseau normele care să stabilească poziţia cabinetului în raport cu cei care deţineau puterea legislativă. Această lipsă de claritate a sistemului politic este principala caracteristică a acestei perioade. De abia după adoptarea, în 1991, a Constituţiei, s-a creat cu adevărat un cadru instituţionalizat de funcţionare a pluralismului politic. Constituţia a legitimat, prin forţa normelor şi a principiilor sale, întregul ansamblu de schimbări radicale din sistemul politic românesc. Ea a marcat încheierea, în linii generale, a tran-

ziției societății de la statul totalitar la statul de drept.

Noua realitate pluripartidistă era dată în februarie 1990 de constituirea Consiliului Provizoriu de Uniune Națională (C.P.U.N.), care înlocuia Consiliul F.S.N. Acesta cuprindea, pe jumătate, membri ai FSN, cealaltă jumătate fiind formată din reprezentanți ai partidelor înregistrate, câte trei de fiecare partid. Un alt Decret-lege, elaborat tot atunci, consfințea separația puterilor în stat, precum şi prevederi referitoare la constituirea, organizarea şi funcționarea guvernului. Separația puterilor în stat era întărită de adoptarea Decretului-lege nr. 92 din 18 martie 1990 pentru alegerea Parlamentului şi a Preşedintelui României. Acest Decret a fost considerat o „mini-constituție" deorece cuprindea o serie de prevederi care au modificat organizarea politică a țării atât din punct de vedere structural, cât şi funcțional. În locul C.P.U.N., decretul menționat instituia un Parlament bicameral, iar în locul preşedintelui C.P.U.N., acelaşi decret a introdus o nouă instituție, Preşedenția Republicii.

Parlamentul, constituit în urma alegerilor din 20 mai 1990, s-a transformat în Adunare Constituantă. În urma referendumului din 8 decembrie 1991, peste 77% dintre participanții la vot s-au pronunțat pentru adoptarea Constituției şi a formei de

stat, republica. Noul act fundamental al țării a introdus toate principiile enunțate în primele zile după înlăturarea lui Nicolae Ceauşescu. Mai mult, acesta consacra superioritatea dreptului internațional asupra celui intern în chestiuni legate de drepturile omului şi cetățeanului. A fost introdusă o instituție nouă, Avocatul Poporului. Numit de Senat pe 4 ani, Avocatul Poporului apără, cu concursul statului, drepturile şi libertățiile cetățeneşti. Această instituție a început să funcționeze doar în 1997, când a intrat în vigoare legea organică în acest sens.

Adoptarea Constituției din 1991 a consfințit principiul separației puterilor în stat şi a desemnat Parlamentul drept unica autoritate legiuitoare a țării, acreditând totodată structura sa bicamerală. Recunoaşterea rolului Parlamentului în exercitarea funcției legislative era consecința normală şi necesară a organizării politice pe temeiurile democrației. De-a lungul întregii perioade postdecembriste, instituția parlamentară a avut un rol pozitiv în instituirea şi consolidarea democrației, jucând rolul unui mecanism de control al conflictelor specifice unei societăți în tranziție. De asemenea, instituția parlamentară a îndeplinit funcția de legitimare a elitelor politice şi partidelor, mai ales în prima fază a tranziției, caracterizată prin existența unui vid de legitimitate.

După alegerile din 20 mai 1990, în amplul proces de redefinire a instituțiilor statului, a fost adoptată Legea nr. 37 privind organizarea şi funcționarea Guvernului. Guvernul era definit ca „organul central al puterii executive, care exercită, în conformitate cu legea, administrația publică pe întreg teritoriul țării", definiție care nu se regăseşte nici în Constituția din 1991 nici în cea revizuită din 2003. Totuşi, legea fundamentală a țării a fost destul de precisă în definirea rolului guvernului, dar devine imprecisă în ceea ce priveşte corelarea atribuțiilor guvernului cu cele ale preşedintelui.

Transformarea Frontului Salvării Naționale în partid politic (ianuarie 1990) şi intrarea în competiția electorală a premierului Petre Roman, alături de Ion Iliescu, au însemnat transformarea guvernului provizoriu dintr-unul neutru politic într-unul implicat în competiția pentru putere. Victoria F.S.N. în alegerile din mai 1990 i-a permis nu numai să aibă o largă majoritate în Parlament, dar, în acelaşi timp, şi să formeze **primul guvern postdecembrist rezultat în urma alegerilor, Guvernul Petre Roman,** care, din cauze sociale dar şi datorită unor dispute în interiorul partidului aflat la putere, a rezistat doar până în septembrie 1991. Din păcate pentru România, în perioada care a urmat alegerilor din mai 1990, conflictele între putere şi opoziție au

devenit tot mai diversificate şi intense; în interiorul partidului de guvernământ, între preşedintele ţării şi cabinetul Roman. Tensiunile au fost dinamizate şi de şocul primei măsuri de constrângere, necesare construirii unei economii de piaţă - liberalizarea parţială a preţurilor de la 1 noiembrie 1990. Pe acest fond de tensiune politică şi socială, în septembrie 1991, Cabinetul Roman a fost înlocuit de **Guvernul Theodor Stolojan,** al cărui rol a fost acela de a stabiliza ţara şi a organiza alegerile din 1992.

Alegerile din septembrie 1992 (parlamentare şi prezidenţiale), s-au bazat pe o nouă lege electorală, care continua practica reprezentării proporţionale, amendată cu pragul electoral de 3% din totalul voturilor exprimate. Stabilirea acestui prag a avut ca raţiune reducerea numărului exagerat de mare al partidelor reprezentate în Parlament. Totodată, alegerile din '92 au marcat şi începutul instituţionalizării opoziţiei parlamentare din România, aducând schimbări în cadrul organizării şi nivelului spre care ţara se îndrepta. A fost prima breşă în sistemul puterii. În pofida unei opoziţii care s-a apropiat de majoritatea parlamentară, Partidul Democraţiei Sociale din România (P.D.S.R., apărut în urma divizării F.S.N.-ului între susţinătorii lui Ion Iliescu şi cei ai lui Petre Roman) a reuşit să alcătuiască un guvern propriu condus de **Nicolae**

Văcăroiu. Alegerile prezidențiale au fost câştigate tot de Ion Iliescu.

Principala misiune a guvernului a fost continuarea reformei economice. Rezervele bugetare erau mici, inflația atinsese cote înalte, industria pierduse numeroase piețe, iar România nu avea acces pe piața internațională de capital în lipsa unui acord cu Fondul Monetar Internațional. Legea nr. 18/1991 a însemnat, pe lângă retrocedarea parțială a proprietății private, fărâmițarea exagerată a terenurilor agricole, lucrate prin metode rudimentare. În momentul investiturii Guvernului, principala temă de discuție în mass-media a fost nu ce va realiza guvernul ci cât va rezista, opoziția considerând că va funcționa până la prima moțiune. Guvernul Văcăroiu a fost considerat „veriga slabă" din cercul de putere reprezentat de P.D.S.R., fiind subiectul unor contestări multiple. Scăderea producției industriale, declinul rapid al agriculturii, şomajul în creştere constituiau subiecte asupra cărora opoziția politică a atacat guvernul. Acesta şi-a propus pentru anul 1993 o creştere economică „zero" şi o rată a inflației de aproximativ 70%, față de 210% în anul precedent. Relansarea economică era programată pentru anul 1994. Primele măsuri importante ale executivului au fost introducerea taxei pe valoarea adăugată, de la 1 iulie 1993, şi liberalizarea totală a prețurilor,

de la aceaşi dată. Datorită presiunilor partidelor „partenere", guvernul a fost remaniat de mai multe ori.

Pregătirea P.D.S.R. şi a lui Ion Iliescu pentru intrarea în anul electoral 1996 a însemnat încercarea de a obține succese interne şi externe, în condițiile în care opoziția ataca executivul pe tema stagnării economice, a corupției, a rămânerii unei părți a economiei într-o „zonă gri". Guvernul a făcut unele eforturi pentru scoaterea României din izolarea internațională, dar, în competiția regională cu vecinii, nu a reuşit să iasă din „logica balcanică" şi să se integreze în „ritmul central european". Pentru a diminua la maximum costurile sociale, guvernul a adoptat o poziție prin care politicile economice au fost subordonate unor cerințe conservatoare. De-a lungul celor patru ani, guvernul s-a aflat sub o puternică presiune din partea FMI, Băncii Mondiale şi Uniunii Europene, pentru accelerarea introducerii mecanismelor de piață în economie. Rezultatele au fost Legea 55/1995, a aşa numitei „privatizări în masă", prin care 30% din proprietatea de stat inițială era transformată cu titlu gratuit, prin emiterea unor cupoane.

La **alegerile din 3 noiembrie 1996** eşichierul politic s-a modificat, modificări ce au vizat nu numai P.D.S.R.-ul, ci şi Opoziția. Au fost eliminate

unele partide de stânga (Partidul Socialist al Muncii şi Partidul Socialist) şi cele ale dreptei liberale (Partidul Alianţei Civice şi Partidul Liberal'93). Ion Iliescu a fost de asemenea înfrânt de Emil Constantinescu, candidatul Convenţiei Democrate la alegerile prezidenţiale. Lipsa unei majorităţi importante în Parlament (Convenţia Democrată din România - C.D.R. - deţinea doar 1/3 din numărul mandatelor), a determinat formarea unei coaliţii guvernamentale alcătuite din C.D.R., Uniunea Social Democrată (U.S.D.) şi Uniunea Democrată a Maghiarilor din România (U.D.M.R.), coaliţie care a funcţionat după regula algoritmului politic.

Victoria Convenţiei Democrate din România în alegerile din noiembrie 1996 a marcat începutul unei noi etape în viaţa politică românească. Alegerile au adus cu sine mult dorita schimbare şi alternanţa la guvernare. Putem să identificăm câteva elemente care au contribuit decisiv la consolidarea unităţii C.D.R. si asigurarea victoriei în alegeri. În primul rând era vorba despre curentul bazat pe valorile tradiţionale, iniţial chiar monarhist, cu un mesaj anticomunist. Apoi era vorba despre iluzia unor elite pragmatice, care promiteau să „reînvie" peste noapte economia românească. „Contractul cu România", pe care s-a axat manifestul electoral al C.D.R. şi care promitea luarea unor măsuri clare, în

decurs de 200 de zile, pentru îmbunătățirea vieții diverselor categorii de cetățeni, a fost acceptat fără greutate. El oferea speranța că, o dată aleasă, C.D.R. va cârmui țara în numele cetățenilor. Promisiunea că 15.000 de specialişti, ale căror calități fuseseră ignorate de P.D.S.R., aveau să fie plasați în posturicheie pentru a porni un proces de refacere națională, înainte de toate în economie, s-a dovedit a fi o perspetivă atrăgătoare pentru electorat.

Perioada 1996-2000 a fost însă marcată de instabilitate guvernamentală, existând nu mai puțin de trei premieri: Victor Ciorbea (decembrie 1996-decembrie 1998), Radu Vasile (aprilie 1998-decembrie 1999), Mugur Isărescu (decembrie 1999-decembrie 2000) şi doi premieri interimari: Gavril Dejeu (martie-aprilie 1998) şi Alexandru Athanasiu (decembrie 1999).

În ceea ce priveşte Guvernul Ciorbea şi victoria lui Emil Constantinescu, speranțele în noua putere erau foarte ridicate, pe măsura promisiunilor din campania electorală, cuprinse în „Contractul cu România. Programul celor 200 de zile". Aşteptările populației aveau însă un inamic ce avea să se dovedească mult mai reduabil decât părea la prima vedere: „aritmetica parlamentară". Cabinetul Ciorbea era unul eminamente politic, dar în care „tehnicienii" erau puțini la număr, deşi C.D.R. a promis în

campania electorală că va guverna cu ajutorul celor „15.000 de specialişti". Slaba pregătire pentru acţiunea de guvernare a devenit mereu mai evidentă, pe măsură ce noua putere încerca să administreze România. Programul de guvernare era plin de bune intenţii, dar nu era bazat pe cunoaşterea aprofundată a realităţilor româneşti. Apoi, nu exista o cultură politică a compromisului. Administraţia, consiliile de administraţie ale diferitelor regii, băncile de stat, etc, au făcut obiectul „algoritmului", sursa majoră de tensiune fiind diferitele interese. Cel mai important conflict din interiorul coaliţiei a fost cel dintre Victor Ciorbea şi Petre Roman, iar mai apoi acela dintre Partidul Naţional Liberal şi premier. Ciorbea a demisionat, a urmat interimatul lui Dejeu, apoi s-a format Guvernul Radu Vasile.

Noul premier a adus schimbări în stilul de guvernare. De asemenea, a încercat să-şi asigure sprijinul liderilor partidelor politice aflate la guvernare. Cu toate acestea, autoritatea premierului era limitată de protocolul de funcţionare a coaliţiei. Pe plan intern, situaţia a devenit tot mai tensionată, pe fundalul crizei politice prelungite, dar şi a politicilor de austeritate impuse de FMI. Una din principalele probleme a fost divergenţa de interese în ceea ce priveşte legea proprietăţii. Problemele legate de privatizarea şi restructurarea industriei, conflictele so-

ciale şi mai ales mineriadele de la începutul anului 1999 (din păcate, unul dintre puţinele evenimente care a reuşit să solidarizeze pentru un timp coaliţia) au pus sub semnul întrebării ordinea constituţională. Pe fundalul acutizării problemelor interne, Radu Vasile nu s-a mai bucurat de sprijinul multor partide din coaliţie şi, printr-o „desolidarizare în bloc", premierul a fost demis în patru zile.

După demiterea lui Radu Vasile, la propunerea lui Petre Roman, acceptată şi de ceilalţi parteneri, Guvernatorul Băncii Naţionale, Mugur Isărescu, a fost desemnat să conducă executivul. Cabinetul Isărescu a avut meritul de a fi stopat declinul economiei româneşti şi de a fi asigurat scăderea inflaţiei până la 40% şi începutul relalansării activităţii industriale. Pe de altă parte, încă din 1999, guvernul a încearcat să stabilizeze economia cu sprijinul unui program convenit cu Fondul Monetar Internaţonal şi să accelereze privatizarea şi restructurarea marilor întreprinderi de stat cu ajutorul unui program sprijinit de Banca Mondială. Dar stimulentele pentru revenirea la o creştere economică durabilă erau încă slabe, deoarece România nu îndeplinise încă principalele obiective ale tranziţiei: libertatea economică, stabilitatea economică, dezvoltarea sectorului privat, garantarea drepturilor de proprietate, asigurarea serviciilor publice.

În general, pot fi găsite multe explicații pentru aceste rezultate ale politicii economice, inclusiv condițiile nefavorabile de la începutul tranziției. României i-a lipsit calitatea politicilor şi capacitatea instituțională a statului de a le elabora, coordona şi aplica. Tranziția a început la nivelul intreprinderilor ca un proces haotic, fără nici o pregătire şi fără aplicarea unor principii de bază. Sub presiunea muncitorilor şi a sindicatelor, noile conduceri administrative (alese prin vot popular) au respins vechile norme privind producția, munca şi alte costuri, fără a le înlocui cu un nou sistem economic bazat pe profit. Aceste acțiuni şi eşecul statului de a se poziționa ca proprietar au anulat vechile criterii şi mecanisme pentru menținerea echilibrelor în economie, deschizând porțile decapitalizării masive a întreprinderilor de stat. Pe de altă parte, guvernele venite la putere după 1989 au relaxat constrângerile economice, au crescut cheltuielile sociale, reducând investițiile. Deşi relaxarea constrângerilor economice era aşteptată de către populație, aceasta s-au situat în contradicție cu obiectivul stabilizării economice, necesar pentru tranziția la economia de piață.

Pe de altă parte, partidele politice s-au aflat în competiție pentru voturile cetățenilor. În acest scop şi-au prezentat programele electorale pe baza diferitelor ideologii. Dar, în tranziția de la economia

centralizată la economia de piață, în pofida doctrinelor lor, partidele politice ar fi trebuit să ajungă la un punct de vedere coerent şi suficient de cuprinzător asupra obiectivelor şi strategiilor tranziției economice. Aceasta din cel puțin două motive. Primul motiv a fost determinat de existența unor obiective certe ale tranziției: libertatea economică, stabilitatea economică, dezvoltarea sectorului privat, renunțarea statului la rolul de principal furnizor de bunuri şi servicii. Al doilea motiv priveşte durata tranziției, care este un proces pe termen lung ce acoperă mai multe cicluri electorale.

Guverne diferite, sprijinite de partide politice diferite, trebuiau să urmărească îndeplinirea acelorași obiective pentru perioade de timp mai mari decât un ciclu electoral. Majoritatea guvernelor au afirmat că singura reformă reală este cea care a început cu propria guvernare. Ca să dovedească acest lucru, fiecare guvern a risipit timp şi resurse, inclusiv prin schimbarea legislației. Aceasta a condus la o incertitudine a mediului de afaceri care, împreună cu slaba capacitate a executivelor de a elabora, coordona şi aplica politicile economice, au transformat România într-o țară cu promisiuni şi probleme perpetue.

În pofida debutului promițător, după primii ani de guvernare palmaresul C.D.R. nu s-a îmbună-

tățit, popularitatea ei scăzând, iar coeziunea internă s-a agravat continuu. Compromisurile liderilor Convenției Democrate din România şi slăbiciunile formațiunilor parlamentare din Convenție au erodat atât construcția, cât şi imaginea construită înainte de alegeri. Principiile propuse de C.D.R. în campania electorală, ca metodă de lucru, au fost abandonate rând pe rând, fie sub presiunea unor parteneri din coaliție, fie sub diverse alte pretexte. Mersul "cu încetinitorul" în domeniul privatizării devenise un standard, frica guvernanților de a închide întreprinderi nerentabile şi de a face restructurări reale în companii arăta mai degrabă înclinarea politicienilor din perioada respectivă spre câştigarea sau păstrarea simpatiilor electorale, decât intenția lor serioasă de a schimba cu adevărat ceva în sistemul economic şi instituțional.

În analiza perioadei de guvernare a coaliției, putem face distincția între anii de început, când s-au dat primele semnale de aparentă funcționalitate şi anii din urmă, când s-au încercat, fără rezultat, anumite corecții. Anii 1997 şi 1998 au fost cei mai importanți pentru reformă sau cel puțin aşa ar fi trebuit să fie. În pofida unor indiscutabile inițiative pozitive şi a unor realizări, în primii doi ani de guvernare a Convenției au fost pierdute numeroase ocazii. Schimbările de guvern nu au reuşit să accelereze

reformele economice necesare, iar acțiunile care au fost începute, cum au fost cele legate de disponibilizarea personalului din minerit, au rezultat în crize sociale majore, cum a fost încercarea minerilor de a merge la Bucureşti, la începutul anului 1999, pentru a răsturna Guvernul. O altă criză majoră care a dat o lovitură grea prestigiului intern al guvernării C.D.R. a fost cea din Kosovo, România sprijinind decizia N.A.T.O. de bombardare a Serbiei. Iar soluția cu un premier tehnocrat s-a dovedit, doar pentru scurt timp, a fi viabilă din punct de vedere funcțional, în condițiile în care România era candidată la integrarea europeană.

Procesul de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană şi N.A.T.O.

La scurt timp după înlăturarea regimului comunist, România şi-a exprimat dorința de integrare în structurile europene. Primul pas pe care a trebuit să-l facă Guvernul a fost să obțină o decizie politică de deschidere a negocierilor de aderare. Acest lucru nu a fost dificil de obținut, în condițiile în care cetățenii au creat presiuni asupra politicienilor pentru realizarea integrării. În România, curentul de opinie era de cca. 70-75% din numărul cetățenilor care sus-

ţineau efectiv şi politic integrarea, cu toate că acest mare entuziasm nu era intotdeauna acoperit de cunoaşterea realităţilor europene. La nivelul clasei politice, în anii '90, entuziasmul integrării s-a transformat într-un consens politic, cu toate că au existat şi voci care, în retorica lor pro-europeană, au folosit concepte contrare celor europene.

Încă din 1993, Consiliul European de la Copenhaga a luat în discuţie aderarea ţărilor din Europa Centrală şi de Est. În prealabil, în 1 februarie 1993, România semnase un tratat de asociere. Acest tratat oferea un cadru juridic important pentru depăşirea decalajului dintre ţara noastră şi ţările europene. Comunitatea Europeană se angaja să sprijine România în noul sistem politic şi economic, care să respecte regulile statului de drept şi drepturile omului, să practice un sistem pluripartidist, bazat pe alegeri libere şi democratice şi să construiască o economie de piaţă. Consiliul European de la Copenhaga (iunie 1993) a conturat şi mai limpede exigenţele europene faţă de ţările candidate. În 1994 a fost adoptat documentul programatic „Strategia de pregătire a ţărilor asociate din Europa Centrală şi de Est pentru aderarea la UE", iar în februarie 1995, a intrat în vigoare Acordul de Asociere al României la UE.

Adoptarea acestor documente a determinat accelerarea procesului intern de susținere politică a aderării. S-a constituit Comisia de la Snagov, care a activat în perioada martie-iunie 1995, cu obiectivul declarat de a găsi soluții pentru a pregăti România să devină membră a Uniunii Europene. Un nou pas s-a făcut prin publicarea „Cărții Albe" din 1995 şi mai ales prin „Agenda 2000", aprobată în 1997. Acest document conținea propuneri adresate statelor membre pentru lărgirea Uniunii. A fost un document fundamental al aderării, care opera cu criterii precise: 1)-stabilitatea instituțiilor democratice; 2)-autoritatea legii; 3)-drepturile omului şi libertățiile cetățeneşti; 4)-respectul şi protecția minorităților; 5)-economia de piață, competiția economică; 6)-urmărirea obligației de membru.

În iunie 1995, conducerea politică a României, şefii partidelor parlamentare de la putere şi din opoziție au adoptat o declarație care a instituționalizat ceea ce a fost denumit ulterior „Spiritul de la Snagov". În 22 iunie 1995, România a înaintat cererea de aderare la UE, la care a fost anexată „Strategia Națională de Pregătire a Aderării la Uninea Europeană". Partidele politice şi-au declarat ataşamentul pentru ceea ce a fost definit ca interes național, o cauză aflată deasupra disputelor politice interne. În timp, în cadrul „spiritului de la Snagov" au fost in-

cluse tot mai multe instituții, patronate, sindicate, Academia, bisericile mai importante, diferite personalități.

România a depus cererea de aderare la Uniunea Europeană în 1995. În urma acestei cereri, Comisia Europeană a elaborat şi a dat publicității, în 1997, opinia sa cu privire la aderarea solicitată de Bucureşti. Aceasta a procedat la o radiografiere a situației țării noastre în lumina criteriilor de la Copenhaga. S-a remarcat faptul că România a acționat în direcția bună, dar că rămâneau o serie de lucruri de făcut în domeniile privatizării, consolidării regimului juridic şi coerenței politicior economice. Dar, în perioada imediat următoare, realizările modeste ale României au dezamăgit Uniunea Europeană. Ca urmare, țara noastră nu s-a găsit în grupul țărilor de la Luxembourg, unde Consiliul European a decis convocarea în primăvara anului 1998 a Conferinței interguvernamentale bilaterale pentru a începe negocierile cu primele şase țări. România a prezentat prima versiune a programului național de adoptare a *acquis*-ului comunitar, a cărui analiză a început la 3 aprilie 1998. Instituțiile europene îşi propuneau să o sprijine în modernizarea infrastructurii, în protecția mediului, în dezvoltarea intreprinderilor mici şi mijlocii, în reforma administrației publice. Raportul

prezentat de comisie remarca slabele performanțe economice ale guvernelor din anii 1996-1998.

Faptul că România nu a fost inclusă în rândul primelor state invitate la Luxemburg să negocieze integrarea în Uniunea Europeană, mai apoi conflictul din Kossovo şi bombardamentele asupra Iugoslaviei, au declanşat dezbateri politice interne în legătură cu atitudinea față de Occident. A existat o poziție pro-occidentală (partidele de guvernământ si preşedenția), o poziție ambiguă (P.D.S.R.) şi una de ostilitate, mai ales față de intervenția în fosta Iugoslavie (grupările extremiste). Aceste pucte de vedere s-au atenuat după discursul rostit de premierul britanic în Parlamentul României, când a promis susținerea sa pentru începerea negocierilor de aderare la UE. Declarația premierului britanic, împreună cu vizita la Bucureşti a Papei Ioan Paul al II-lea (ambele din mai 1999), au determinat un proces de reorientare politică internă şi de susținere a cauzei europene, cu toate că bombardamentele N.A.T.O. din Iugoslavia duseseră la apariția unei falii între orientările euroentuziaste şi cele eurosceptice.

În decembrie 1999, la Helsinki, Consiliul European a decis să organizeze, în februarie 2000, conferințe interguvernamentale bilaterale pentru începerea negocierilor cu 13 țări candidate, printre care şi România. În aceste condiții, premierul Mugur Isă-

rescu şi preşedintele Emil Constantinescu au organizat o altă reuniune la Snagov, adoptând „Strategia de dezvoltare economică", pe baza căreia s-au desfăşurat o parte din negocierile de aderare la UE. În acelaşi timp, s-a accelerat procesul de adaptare a retoricii pro-europeniste, schimbarea de la nivelul limbajului politic transferându-se, treptat, şi la nivelul comportamentului politic. Partidele au adoptat cauza occidentală, abandomând retorica naţionalistă şi mesajele autohtoniste.

În altă ordine de idei, desfiinţarea Tratatului de la Varşovia (1991) a lăsat România în afara unui spaţiu de securitate, şi, cum de altfel era şi firesc, atenţia diplomaţiei româneşti s-a îndreptat spre N.A.T.O. În septembrie 1994, Consiliul Nord-Atlantic a adoptat un program de parteneriat România-N.A.T.O, program conform căruia, printre multe altele, România a fost nevoită să-şi reglementeze relaţiile cu vecinii. Atentatele din 11 septembrie 2001 din S.U.A. au determinat necesitatea organizării unui "front" mondial antiterorist, S.U.A. revizuindu-şi atitudinea faţă de statele din Europa de Est. În acest context, România şi-a manifestat disponibilitatea de a se alătura S.U.A, sprijinul necondiţionat oferit de ţara noastră având efecte imediate în planul relaţiilor cu N.A.T.O. În noiembrie 2002, secretarul general al organizaţiei, Geroge Robertson, a

propus şefilor de stat şi de guvern din ţările membre ale N.A.T.O, reuniţi la Praga, să accepte invitarea în alianţă a României, alături de alte şase state foste comuniste, fapt petrecut oficial în martie 2004.

***

Alegerile din decembrie 2000, bazate pe un prag electoral de 5% pentru accederea în Parlament, au readus la putere PDSR-ul. La 28 decembrie 2000 vicepreşedintele P.D.S.R, Adrian Năstase, a prezentat componenţa noului cabinet, în faţa caruia stăteau o serie de sarcini de care nu se achitase nici unul dintre guvernele României de după 1989. **Cabinetul Năstase** a iniţiat o amplă campanie de imagine menită să redeschidă canalele de comunicare cu Occidentul şi să schimbe percepţia partidului, considerat până atunci ca fiind un moştenitor al structurilor comuniste, prea puţin deschis către reforma structurală. În iunie 2001, PSDR a fuzionat cu Partidul Democraţiei Sociale din România, fuziune de pe urma căreia a apărut Partidul Social Democrat (P.S.D.), avându-l preşedinte pe Adrian Năstase. Miza politică a lui Năstase, în calitate de preşedinte al P.S.D., a fost modernizarea partidului, pentru a-l face compatibil cu formaţiunile social-democrate occidentale.

Guvernul Năstase era diferit în câteva aspecte importante față de cabinetele precedente. Programul de guvernare era un amestec între propunerile tipice pentru un partid de stânga (politici sociale, sprijinirea categoriilor defavorizate, un stat implicat în economie) şi cele derivate din angajamentele internaționale, în primul rând cele rezultate din negocierile de aderare la Uniunea Europeană. O noutate a guvernului a fost realizarea unui Minister al Integrării Europene (în care negociatorul-şef cu UE avea statutul de ministru delegat) şi a unui minister al Informațiilor Publice, prin acest ultim departament premierul dorind să evite greşelile de comunicare ale guvernării precedente. O trăsătură a Cabinetului Năstase a fost faptul că la constituirea lui au funcționat consecutiv trei reguli: 1)-importanța poziției politice în interiorul partidului de guvernământ; 2)-apartenența la cei doi poli de putere, Ion Iliescu şi Adrian Năstase; 3)-competența tehnocratică.

Ca urmare a cumulării funcției de preşedinte de partid şi premier, Adrian Năstase şi-a întărit poziția de conducător atât al guvernului cât şi al partidului. Această poziție, nemaiîntâlnită la nici un alt premier după 1991, a avut două consecințe extrem de importante pentru siguranța Guvernului şi a Premierului. Mai întâi, raporturile de forțe dintre

Guvern şi partid au fost reaşezate net în favoarea cabinetului, în condiţiile absenţei unei opoziţii la politica Guvernului care să vină din partea propriului grup parlamentar. Guvernul Năstase a dispus de un sprijin parlamentar important, sprijin pe care l-a utilizat uneori drept soluţie pentru proiecte politice care se doreau a fi amânate. A doua consecinţă imediată a fost lipsa concurenţilor la imaginea liderului, imagine care să vină, la rândul său, din propriul partid. Stabilitatea politică asigurată s-a reflectat favorabil şi în dinamica macroeconomică, producţia începând să crească, la fel şi exporturile, inflaţia s-a încadrat pe o curbă descendentă, iar guvernul s-a angajat să privatizeze sectoarele energetic şi bancar şi să închidă intreprinderile nerentabile. A fost demarat un program ambiţios de investiţii publice în infrastructură.

De asemenea, s-a dat un semnal politic limpede că modernizarea ţării este în funcţie de integrarea în circuitele economice şi de securitate ale ţărilor dezvoltate, şi aceasta cu atât mai mult cu cât reforma instituţiilor europene (Nisa, 2001), a încadrat România în viitoarea uniune lărgită. Cea mai importantă problemă pentru guvern a fost, însă, lupta împotriva corupţiei şi reformarea justiţiei.

Guvernul Năstase şi-a propus, încă din primele luni ale mandatului său, ca dată a aderării, 1

ianuarie 2007. Această dată a fost privită, inițial, cu circumspecție de Comisia Europeană şi Statele Membre, până în decembrie 2002, când Consiliul European a recunoscut că atingerea ei ar putea fi posibilă. În consecință, a fost elaborată o „Foaie de parcurs" care să ducă la îndeplinirea acestui obiectiv. Odată cu fixarea unui termen clar de aderare a României la UE, cabinetul Năstase a început procesul de restructurare şi privatizare a marilor monopoluri de stat. În iunie 2003, în „spiritul vechilor reuniuni de la Snagov", a avut loc o reuniune informală, la care nu au mai fost invitate partidele de opoziție, ci reprezentanții unor mari firme şi bănci străine care au dezbătut evoluțile economice din România şi perspectivele de orientare strategică în perioada post-tranziție. În octombrie 2003, Constituția adoptată în anul 1991 a fost amendată prin referendum, în scopul armonizării cu prevederile legislației europene.

Deşi coerente, măsurile de reformă ale administrației (birocratizată şi pe alocuri, coruptă), instabilitatea legislativă etc, nu au fost de natură să-i mulțumească pe negociatorii europeni. Drept urmare, în Raportul de țară pe anul 2003, Comisia Europeană a refuzat acordarea statutului de economie de piață funcțională pentru România (statut acordat totuşi în 2004). Totuşi, la 17 decembrie 2004, Consi-

liul European a constatat că negocierile de aderare au fost finalizate, că România va putea adera la 1 ianuarie 2007, dacă va continua direcția și ritmul reformelor. De asemenea, s-a decis semnarea Tratatului de Aderare în primăvara anului următor. Comisia Europeană și-a creat în același timp un instrument de persuasiune, o clauză de salvgardare care putea fi activată în cazul când România nu ar fi îndeplinit criteriile de aderare, dând dreptul Uniunii Europene să amâne data aderării cu un an.

Așa cum era de așteptat în cazul unui guvern nevoit să ia măsuri economice cu efecte negative în plan social, acest lucru a erodat popularitatea partidului de guvernământ și a dus la creșterea popularității partidelor de opoziție, Partidul Național Liberal și Partidul Democrat, constituite în „Alianța Dreptate și Adevăr"(DA). La alegerile locale din vara anului 2004, „Alianța DA", intens promovată de două personalități (Traian Băsescu și Theodor Stolojan) a obținut un important număr de voturi. Rezultatele alegerilor locale au generat intense dezbateri în partidul de guvernământ. A avut loc un scrutin intern în cadrul partidului, care părea să indice dorința P.S.D. de a se distanța de unele dintre cele mai incomode personalități. Apoi, liderii P.S.D. au decis încheierea unei alianțe electorale cu Partidul Uma-

nist Român (P.U.R.), condus de controversatul Dan Voiculescu.

Probleme au apărut şi în cadrul "Alianței DA", când, la începutul lunii octombrie 2004, candidatul său la preşedenție, Theodor Stolojan, şi-a anunțat retragerea din cursa electorală. Drept urmare, Traian Băsescu a devenit candidatul "Alianței DA" la postul de preşedinte, Adrian Năstase trezindu-se cu un adversar împotriva căruia nu era pregătit să lupte. Iliescu, intuind pericolul în care se afla partidul pe care-l fondase şi ignorând prevederile constituționale, a participat la ieşirile publice ale Partidului Social Democrat şi s-a înscris pe listele senatoriale ale partidului. Primul tur al alegerilor generale (28 noiembrie) a dus la formarea unui echilibru parlamentar fragil. Alcătuirea executivului depindea de atitudinea partidelor „de manevră", U.D.M.R. şi P.U.R., precum şi de culoarea politică a preşedintelui, cel îndreptățit de Constituție să propună un candidat pentru funcția de premier.

Rezultatele **alegerilor din 12 decembrie 2004** au fost inedite pentru România. Preşedintele ales, Traian Băsescu, aparținea unei forțe politice, în timp ce în Parlament, cel mai mare număr de mandate îl deținea Partidul Social Democrat. După negocieri purtate între Partidul Național Liberal, Partidul Democrat, Uniunea Democrată a Maghiarilor din

România şi Partidul Umanist Român, guvernul condus de liberalul Călin Popescu-Tăriceanu a fost validat de camerele reunite ale Parlamentului la sfârşitul lui decembrie 2004. În discursul care a precedat votul de investitură, Călin Popescu-Tăriceanu a precizat că, odată cu alegerile din 2004, tranziția s-a încheiat în România şi începea o nouă etapă de modernizare a țării prin integrarea în Uniunea Europeană. Afirmația optimistă a premierului nu corespundea însă întrutotul realității.

***

România a semnat Tratatul de Aderare în aprilie 2005. Numai că evoluțiile europene, pe de o parte, şi realitățile interne, pe de alta, au făcut ca dezvoltarea procesului pregătirii interne a aderării să ridice semene de întrebare. În România tranziției, nostalgiile autohtoniste au fost exprimate sub formula „integrării demne" în UE. În vara anului 2005, premierul a refuzat să-şi dea demisia pentru a provoca alegeri anticipate (deşi exista un acord politic în acest sens în interiorul Alianței), invocând necesitățile de stabilitate reclamate de integrarea europeană. Restructurarea guvernului a fost blocată în 2005-2006, invocându-se tot integrarea europeană. În numele integrării a fost promulgat un nou Cod Penal, iar lupta împotriva corupției a fost ridicată la rang de obiectiv strategic. După încheierea Tratatu-

lui de Aderare, tema integrării a fost transferată în zona politică, drept motivație pentru atingerea unor obiective politice. Mai trebuie precizat faptul că, de-a lungul întregii perioade de tranziție, România a beneficiat şi de substanțiale fonduri financiare prin trei mari programe, PHARE, ISPA şi SAPARD. În acelaşi timp, însă, intrarea acestui important flux financiar a dus la dispute legate de deținerea controlului asupra administrării banilor.

La puțin timp după semnarea Tratatului de Aderare, Comisia Europeană a transmis Bucureştilor o scrisoare de avertizare, în care sesiza că guvernul era pe cale să se îndepărteze de la angajamentele asumate. Nu a fost singurul avertisment, au mai ajuns la Bucureşti şi altele, nu numai din partea Comisiei, ci şi de la Parlamentul European şi de la unele State Membre. Această situație era cu atât mai îngrijorătoare cu cât, în octombrie 2005, a fost anunțată acordarea unor „steguleţe roşii" pentru 14 teme importante de la 6 capitole din acquis, în condițiile în care, cu un an înainte, fuseseră desemnate doar 11 teme, referitoare la trei capitole.

La toate aceste semnale, autoritățile au răspuns că de fapt totul este în ordine şi că România se află „în calendar". Avertismente au existat şi pe parcursul anului 2006. Cu aproximativ o jumătate de an înainte de aderare, şi înaintea unui nou Ra-

port al Comisiei Europene (mai 2006), România mai avea încă 4 steguleţe roşii la trei capitole, lucru care a îngrijorat ţările europene (unele chiar au cerut un nou raport de evaluare care să fie întocmit în toamnă). Şi, cu toate problemele ivite pe parcurs (majoritatea din vina autorităţilor din România), de la 1 ianuarie 2007, România a devenit membru a UE, cu toate drepturile şi obligaţiile ce decurg din acest nou statut.

***

Revenind la realităţiile politicii interne, instalarea noului preşedinte a însemnat o ruptură cu "tradiţia" politică postdecembristă. Cu un stil nemaiîntâlnit al exprimării publice la foştii preşedinţi, şeful statului s-a făcut remarcat printr-o serie de declaraţii tranşante, ceea ce a contribuit, pentru un timp, la menţinerea unei cote destul de ridicate de popularitate. Declarându-se un "preşedinte jucător", Traian Băsescu s-a manifestat ca un arbitru implicat, menţinând reforma clasei politice şi lupta împotriva marii corupţii drept obiective principale ale mandatului său. De asemenea, a abordat şi problematica condamnării publice a comunismului. Astfel, în primăvara anului 2006, preşedintele a înfiinţat Comisia Prezidenţială Consultativă pentru Ana-

liza Dictaturii Comuniste din România, al cărui obiectiv a fost acela de a elabora un raport ştiinţific pe baza căruia să se poată condamna public regimul comunist. Conducerea comisiei a fost încredinţată politologului Vladimir Tismăneanu. "Comisia Tismăneanu", cum a rămas cunoscută în istorie, în doar şase luni, a elaborat un document voluminos, de fapt un raport, care, chiar dacă nu aduce argumente noi faţă de ceea ce istoriografia a publicat începând din 1990, prezintă istoria crimelor comuniste. Raportul, contestat de unii istorici, a fost prezentat de Traian Băsescu în faţa camerelor reunite ale Parlamentului şi, în acest fel, regimul comunist a fost, pentru prima dată, condamnat public în România.

Pe de altă parte, disensiunile din cadrul coaliţiei de guvernământ, şi mai ales cele dintre preşedinte şi premier, s-au făcut simţite la puţine luni de la alegeri. Punctul de cotitură se consideră a fi anchetarea unuia dintre cei mai importanţi membri şi principalul finanţator al Partidului Naţional Liberal, Dinu Patriciu, care a fost acuzat de manipularea pieţei de capital. Apoi, rând pe rând, alţi miniştrii liberali au fost anchetaţi de Direcţia Naţională Anticorupţie. Aflaţi sub presiunea preşedintelui, liberalii au iniţiat o acţiune de reconfigurare a majorităţii parlamentare, îndreptându-şi astfel atenţia spre

Partidul Social Democrat, Partidul Conservator (fost Umanist), Uninea Democrată a Maghiarilor din România şi Partidul România Mare. Drept consecinţă, Partidul Democrat a părăsit guvernul şi, pentru prima dată în istoria României, preşedintele aflat în funcţie s-a aflat în opoziţie faţă de majoritatea parlamentară şi faţă de guvern.

În februarie 2007, Partidul Social Democrat a anunţat Curtea Constituţională despre iniţierea procedurii de suspendare a preşedintelui Traian Băsescu. S-a înfiinţat chiar şi o comisie de anchetă a presupuselor abuzuri comise de Traian Băsescu în timpul mandatului său. La începutul lunii aprilie, Curtea Constituţională a dat aviz negativ propunerii de suspendare a preşedintelui, dar, în pofida acestui punct de vedere şi, cum decizia Curţii Constituţionale era doar consultativă, câteva zile mai târziu (în 19 aprilie), Parlamentul a votat cererea de suspendare a lui Traian Băsescu. A fost organizat un referendum (19 mai 2007), Băsescu fiind reconfirmat în funcţia de preşedinte cu peste 74% din voturile exprimate.

După încheierea acestui episod în favoarea lui Traian Băsescu, conflictul preşedinte - majoritate parlamentară - guvern s-a accentuat. Apoi, un alt conflict intens mediatizat a fost cel legat de reforma sistemului electoral, Traian Băsescu solicitând Par-

lamentului să adopte un proiect de lege care să prevadă introducerea sistemului electoral bazat pe votul uninominal.

Anul 2007 a fost acela în care în România au avut loc şi primele alegeri pentru Parlamentul European. După o campanie în care politicienii români au dovedit o cunoaştere sumară a problematicii europene, câştigător a fost Partidul Democrat. Surpriza acestor alegeri a fost însă noul partid înfiinţat, Partidul Liberal Democrat, format din persoane fidele lui Traian Băsescu din cadrul Partidului Naţional Liberal. La puţin timp după alegerile europarlamentare, Partidul Liberal Democrat şi Partidul Democrat au fuzionat, formându-se astfel Partidul Democrat Liberal (P.D.L.).

Prezentându-se la **alegerile parlamentare de la sfârşitul lui 2008** vizibil sprijinit de preşedintele Traian Băsescu, P.D.L. a obţinut un număr de voturi suficiente pentru a numi premierul, dar nu şi pentru a forma un guvern propriu. S-a încheiat un acord între Partidul Democrat Liberal, Partidul Social Democrat şi Partidul Conservator pentru a forma guvernul - în 22 decembrie 2008 fiind investit **Guvernul Emil Boc**. Surprizător a fost eşecul şi neintrarea în Parlament a partidelor extremiste şi populiste, cum a fost cazul Partidului România Mare sau a Partidului Noua Generaţie.

Guvernul Boc s-a menținut în această formulă până la 1 octombrie 2009, dată la care Partidul Social Democrat şi Partidul Conservator au ieşit de la guvernare, PDL-ul asumându-şi susținerea unui guvern minoritar. Guvernul a funcționat până în 13 octombrie 2009, când, în urma demiterii lui Emil Boc de către Parlament, Traian Băsescu a încredințat mandatul de premier lui Lucian Croitoru. Deoarece nu a primit votul de investitură în Parlament, în 6 noiembrie preşedintele a încredințat mandatul formării unui nou guvern lui Liviu Negoiță, care însă şi l-a depus la 16 decembrie 2009. Între timp, în **22 noiembrie 2009 a avut loc primul tur al alegerilor prezidențiale.** Cum nici unul dintre candidații aflați în competiție nu a obținut majoritatea voturilor exprimate, candidatul sprijinit de P.D.L., preşedintele în funcție, Traian Băsescu, împreună cu Mircea Geoană (P.S.D.), au intrat în turul II al alegerilor prezidențiale. Alegerile au avut loc în ziua de **6 decembrie 2009**, fiind câştigate de Traian Băsescu. În 17 decembrie 2009 a fost format un nou guvern, condus de preşedintele P.D.L., Emil Boc.

Referințe bibliografice

Florin Abraham, *România de la comunism la capitalism,1989-2004. Sistemul politic,* Bucureşti, Ed. Tritonic, 2006

Idem, *Transformarea României: 1989-2006.Rolul factorilor externi,* Bucureşti, Institutul național pentru studiul totalitarismului, 2006

Gabriel Adameşteanu, *Cele două Românii,* Iaşi, Institutul European, 2000

Cristian Bocancea, *Meandrele democrației. Tranziția politică la români,* Iaşi, Ed. Polirom, 2002

Silviu Brucan, *România în derivă,* Bucureşti, Ed. Nemira, 2000

Dan Chiribucă, *Tranziția postcomunistă şi reconstrucția modernității în România,* Cluj-Napoca, Ed. Dacia/Eikon, 2004

Irina Culic, *Câştigătorii, elita politică şi democratizare în România (1989-2000),* Cluj-Napoca, Ed. Limes, 2002

Petre Din, *Aspecte critice ale tranziției în România anilor 1990-1996,* Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2001

Anneli Ute Gabanyi, *Revoluția neterminată,* Bucureşti, Fundația Culturală Română 1999

Radu Filip, *Deceniu mare, politicieni mici (1990-1998)*, Bucureşti, Ed. Staff, 1999

Tom Gallagher, *Democraţie şi naţionalism în România, 1989-1998*, Bucureşti, Ed. All, 1999

Idem, *Furtul unei naţiuni. România de la comunism încoace*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 2004

Nicu Gavriluţă, *Imaginarul social al tranziţiei româneşti*, Cluj-Nacoca, Ed. Dacia, 2001

Mircea Geoană, *Politica externă a României la începutul secolului XXI. Drumul spre Europa şi Lumea transatlantică*, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 2005

Ion Iliescu, *Fragmente de viaţă şi de istorie trăită*, Bucureşti, Ed. Litera, 2011

Claude Karnoouh, *Comunism /Postcomunism şi modernitate târzie*, Iaşi, Ed. Polirom, 2000

Emilian Merce, *Tranziţia la români*, Bucureşti, Ed. Academiei Române, 2011

Lucian Nastasa-Kovacs, Salat Levente, *Relaţii interetnice în România post-comunistă*, Cluj, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2000

Adrian Năstase, *Bătălia pentru viitor*, Bucureşti, New Open Media, 2000

Vladimir Pasti, *România în tranziţie.Căderea în viitor*, Bucureşti, Ed. Nemira, 1995

Alina Mungiu Pippidi, *România după 1989,* Bucureşti, Ed. Humanitas, 1995

Andrei Pleşu, *Chipuri şi măşti ale tranziţiei,* Bucureşti, Ed. Humanitas, 1996

Cosmin Popa, "România între 1990-2007 sau tranziţia cu specific naţional", în: *Istoria României. Compendiu,* coord. Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan Cluj-Napoca, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Tansilvane, 2007

Cristian Preda, *Modernitatea politică şi românismul,* Bucureşti, Ed. Nemira, 1998

Idem, *Partide şi alegeri în România postcomunistă (1989 - 2004),* Bucureşti, Ed. Nemira, 2005

Vasile Puşcaş, *Căderea României în Balcani,* Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2000

Udem, *România: de la preaderare la postaderare,* Cluj-Napoca, Ed. Eikon, 2008,

Idem, *România spre Uniunea Europeană. Negocierile de aderare (2000-2004),* Iaşi, Institutul European, 2007

Vasile Puşcaş, Marcela Sălăgean, Daniela Angheluţă, Dan Irimie, *La transizione post-comunista in Romania,* în „Futuribili", nr.3/2007, Gorizia, 2008

Ioan Rus, *Tribut plătit speranţei,* Cluj-Napoca, Ed. EIKON, 2008

Ioan Scurtu, *Istoria contemporană a României (1918-2003)*, Bucureşti, Ed. Fundaţiei „România de Mâine", 2003

Idem, (coord), *Structuri politice în Europa Centrală şi de Sud-Est (1918-2001)*, vol. II, România, Bucureşti, 2003

Idem, *Revoluţia română din decembrie 1989 în context internaţional*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2006

Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România*, Bucureşti, Ed. RAO, 2006

Virgil Zamfirescu, *15 ani de tranziţie*, Bucureşti, Ed. România Liberă, 2004

Glosar

armistițiu - suspendarea temporară a ostilităților militare între părțile beligerante,

autocefalie - de sine statator (în cazul Bisericii Ortodoxe Române)

autodeterminare - principiu conform căruia o națiune sau un popor are dreptul să-şi decidă propriul statut

camarila - grup de persoane favorite ai unui suveran

cenzura - controlul exercitat de autorități asupra libertății de exprimare

cobeligeranța - stare de război în care se afla un stat, alaturi de unu sau mai mulți aliați, împotriva aceluiaşi inamic

conversiune, modificarea condițiilor unui împrumut

curbe de sacrificiu- sume de bani reținute din salariu în anii crizei economice din 1929-1933

etatizare - trecerea unui bun, a unei întreprinderi, bănci sau a unei

instituții cu statut particular în proprietatea statului

inflație - dezechilibru economic care se caracterizează prin scăderea pronunțată a puterii de cumparare

insurecție- revoltă (în general armată) împotriva unei autorități politice aflate la conducerea statului,

integritate teritorială - principiu de drept internațional în baza căruia fiecare stat are dreptul să-şi exercite suveranitatea asupra teritoriului

naționalizare- trecerea în proprietatea statului a unor bunuri din proprietate particulară

nomenclatură- totalitatea persoanelor care au făcut parte din elita comunistă

remaniere- modificarea componenței unui guvern sau unei instituții

republică - formă de guvernamânt în care instituțiile puterii sunt alese pe timp determinat.

revoluție- transformare structurală a unei societăți

stalinizare- preluarea modelului comunist sovietic din timpul lui Stalin

statu-quo - situația existentă.

statut - document în care sunt prevăzute reguli, principii, norme, care stau la baza organizării unui partid sau unei organizații.

suveranitate - dreptul unui stat sau a unui popor de a-şi hotarâ singur soarta.

suzeranitate - dreptul unui stat asupra altui stat care are guvern propriu, dar nu are autonomie completă.

totalitarism- regim sau concepție politică bazată pe dictatură